

ATRIBUIMET, MOTIVIMI DHE VETË-BESIMI NË MESIN E STUDENTEVE FEMRA TË CILAT KANË NDËRPRERË VIJIMIN E STUDIMEVE NGA SHKOLLA E MESME DERI NË UNIVERSITET

ATTRIBUTIONS, MOTIVATION AND SELF –ESTEEM AMONG FEMALE STUDENTS THAT TOOK TIME OFF FROM HIGH SCHOOL TO UNIVERSITY

NJOMZA LLULLAKU, KALTRINA KELMENDI

Department of Social Work, University of Prishtina, St. "Nëna Terezë", 10 000 Prishtinë, Kosovë

Department of Psychology, University of Prishtina, St. "Nëna Terezë", 10 000 Prishtinë, Kosovë

Email: njomza.llullaku@uni-pr.edu, kaltrina.kelmendi@uni-pr.edu

AKTET VII, 3: 185-179, 2014

PËRMBLEDHJE

Qëllimi i këtij studimi ishte analizimi i marrëdhënieve ndërmjet atribuimeve, motivimit, vetë-besimit dhe frikës nga dështimi tek studentet femra që kanë ndërprerë vijimin e studimeve nga shkolla e mesme për në universitet. 118 studente femra nga një kolegji privat në Prishtinë kanë marrë pjesë në studim; me përzgjedhje jo-probabilitare të mostrës. Gjetjet nga ky studim tregojnë se studentet femra i'a atribuojnë shkaktarëve të brendshëm performancën e tyre akademike, si në situatë të nënvlerësimit edhe të mbivlerësimit. Frika nga dështimi kishte korrelacion të dobët pozitiv me shmangien nga performanca [$r=0.214$, $p<0.05$], kurse korrelacion mesatarë negativë me vetë-besimin [$r=-.287$, $p<0.01$]. Rrezultatet tregojnë se studentet femra që kanë ndërprerë studimet, kanë tendencë që performancën e tyre akademike i'a atribuojnë shkaktarëve të mbrendshëm, duke u vënë në rrezik për vetë-besim të ulët, frikë nga dështimi dhe shmangje nga performanca.

Fjalet kyce: Atribuimet, teoria e motivimit për zotërim, vetë-besim, studentet femra, Prishtina

SUMMARY

The aim of this study was to explore the relationship between the attributions, motivations, self-esteem and fear of failure among female students who took time off between high school and university. Data was obtained from the targeted sample of 118 female students from a private college in Pristine. Findings from this study show that female students attributed more to internal factors cause of their academic performance in both underestimation and overestimation scenarios. Fear of failure has shown moderate positive correlation of performance avoidance [$r=0.214$, $p<0.05$], and moderate negative correlation to self- esteem [$r=-.287$, $p<0.01$]. Findings from this study show that female students that took time off have the tendency to attribute their performance to internal causes, increasing their vulnerability for lower self-esteem, fear of failure and performance avoidance.

Key-words: Attributions, Achievement Goal Theory, Self-Esteem, Female students, Pristine

Introduction

Kosovo education strategic plan 2011-2016 [11] shows that the international practise of lifelong learning [1] has been incorporated as an integral

component and as such serves to ensure quality education for mature students. In general terms, a mature student is defined as a person who has taken a break from education, specifically during

the period between high school and university [3].

In Kosovo, predominantly private universities have been one of the most popular choices of mature female students, particularly in areas of child welfare and education and as such these students now represent a statistically large percentage of their overall female student populations. This demonstrates female student participations are increasing in Kosovo's higher educational institutions, a development that is in line with current wide world trends [14].

While there are many benefits in the increased participation of mature students, specifically the higher participation of female mature students and their successful graduation allows for the promotion of their personal/professional development and consequently is an indicator of a more equitable society [16]. There is evidence that mature students face challenges, particularly in the transitional phase of returning to an educational institution, nevertheless studies [12] have shown that once settled they are as successful as continuing students. Though unique to these students are temporally created issues such as outdated colligate skills, leading to self-doubt that potentiality can cause negative experiences that may seriously affect their motivation and consequently their academic achievement.

This study aims to explore the motivational aspect, especially achievement motivational goals, self-esteem, fear of failure and their explanation (attribution) of causes of their academic success or failure in academic settings. *Achievement goal* as defined by Elliot is an outcome oriented cognitive map that students follow, either by working towards a desired outcome (approach motivation) or moving away from an undesired outcome (avoidance motivation). Students' achievement goals are constructed around their own perceived competence (intrapersonal or interpersonal) and as such Elliot's model highlights four categories of achievement goals: mastery-approach, mastery-avoidance, performance-approach, and performance-avoidance goals [7]. For students

who work from a position of mastery-approach, their outcomes are motivated by a desire to advance their competence based on their intrapersonal standard, to do better than what has already been achieved. Whereas for those students that operate for a position mastery-avoidance, their outcomes are orientated around avoiding intrapersonal incompetence, not to do worse than what has already been achieved. Students that follow the performance-approach model have outcomes that are driven by a desire to advance their competence based on an interpersonal or normative standard, to validate their competence over others. Finally students working from the performance-avoidance model have outcomes positioned on avoiding normative incompetence, to not accomplish less than their peers [9], [10].

Attribution theory [20] is a contemporary theory of particularly significance in regards to academic motivation. It combines cognitive theory and the theory of self-efficacy in a way in which it is able to stress that the self-perceptions of students heavily influences their ability to understand the failure or success of current endeavours and as such this lack of deeper understanding creates a repetitive cycle of said behaviours. Attribution theory highlights four factors that are directly related to motivation in education, these are; ability, task difficulty, effort and luck [20].

Multiple studies support the belief that attributions play an important role in influencing achievement-oriented behaviour [2], [20].

If ability is believed to be an inherited trait and as such perceived as being the defining factor behind academic success those students influenced by this have a far greater likelihood of showing self-handicapping behaviours [17]. While high self-esteem is directly linked to mastery-orientated behaviour [18], fear of failure is equally shown to be a solid indicator of the avoidance approach [6]. Furthermore this approach allows students a degree of self-protection, in that by reducing academic exertion they are able to perceive poor performance as a lack of effort rather than ability [17].

Research evidence with Western students has shown that, compared with avoidance-oriented achievement goals, approach oriented achievement goals and internal however unstable attributions were generally more adaptive in facilitating students' academic functioning and promoting their performances [14]. Therefore, this study aims to understand how these factors interrelate for female students which have had a break between educations, in this case from high school to higher education (with an average 10 years of separation).

Methods

Participants

A total of 118 female students whom had taking time off between finishing school and participating in higher education where drawn from welfare and childcare program in one private college Prishtina/Kosovo and took part in the study. Participants were first-year students, with an average of 10 years of break from high school to higher education ($M=9.9$, $SD=8.09$).

General procedures and measures

Data collection was done during summer semester, the completion of the questionnaire lasted 40 min, identical instruction were given to all participants by trained instructors and participants were informed that they can refuse or withdraw if they felt uncomfortable.

Translation and back translation procedure of instruments in Albanian was used, recommended by cross-cultural research methodologists [19].

Instruments

The Achievement Goal Questionnaire (AGQ) [17] which was developed on the basis of a new conceptual framework about goal orientation that lies in two dimensions of goal orientation: definition (mastery vs. performance) and valence (approach vs. avoidance) was used in this study. With four subcategories measures mastery-avoidance goals (I worry that I might not learn all that I possibly could in this class), mastery approach goals (I want to learn as much as possible from this class), performance-avoidance goals (I just want to avoid doing poorly in this class) and performance-approach goals (It is

important for me to do better than other students). Participants could respond using seven-point scale (1 = 'not at all true of me' to 7 = 'very true of me'). With Cronbach's alpha ranging from .73 to .85.

Self-esteem was assessed by Rosenberg Self-Esteem scale, assessing feelings of self-worth and self-acceptance. Items were answered on a four-point scale ranging from "strongly agree" to "strongly disagree". Scores ranged from 10 to 40 with higher scores indicating higher self-esteem [15].

Fear of failure: The Performance Failure Appraisal Inventory (Short-Form) [4] a 5 item self-report scale for measuring fear of failure was used in this study; item example "When I am failing, I am afraid that I might not have enough talent". Participants responded to these items on a four-point scale, from -2 (do not believe at all) to +2 (believe 100% of the time). With Cronbach's alpha $\alpha=.78$.

Attributions: Students causal explanation was measured with the question 'What is the cause of why you received a C in the exam? This question was presented in three judgment scenarios which were created to portray academic situations of underestimation, fair estimation, and overestimation of students' academic performance. The outcomes were measured with six possible explanations presented: ability, effort, instructor, colleague, task characteristics, and luck [6].

Results

Findings from the descriptive analysis of the study shows that female students attributed more to internal causes (ability and effort) for their academic performance in three scenarios: under-estimation (50%); fair-judgment (59.3%) and over-estimation (68.70%) (See Figure 1). It was interesting that in overestimation scenario female students attributed to effort (39%) their academic success however, in fair judgment scenario they attributed to their ability as a major cause (34%). However, regarding external controllable and uncontrollable causes results show that attribution to the lecturer was higher

in the underestimation scenarios (15.3%) then in overestimation (6.8%) showing slightly a self-serving bias when attributing success to internal factors and failure to external however in general results show that female students attributed significantly more to internal causes when referring to success as well in failure. As well, luck (external and uncontrollable cause) was also a cause that female students attributed more their academic performance in underestimation scenarios (16.9%), compared to over-estimation scenario (9.30% - luck).

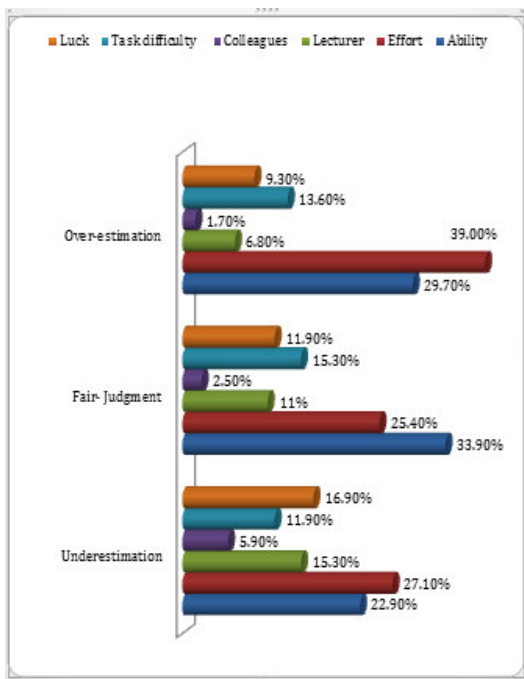

Figure 1: Percentage of attribution causes in three scenarios

Findings from the Spearman rank correlation showed a weak positive correlation between performance avoidance goal and fear of failure [$r=0.214$, $p<0.05$]. Indicating female students who focus on avoiding their normative incompetence show an increase in fear of failing. Correspondingly, the increase on the scores of fear of failure showed a moderate negative correlation to self-esteem [$r=-.287$, $p<0.01$]. As well, a moderate positive correlation was found between two concepts: mastery approach goal

and performance approach goal [$r=0.351$, $p<0.001$] and weak positive correlation to self-esteem [$r=0.200$, $p<0.05$]. Indicating that female students that are focused on increasing their intra-personal competence has shown the tendency to increase their performance as well. It should be noted that the targeted sample and its homogeneity, although intentional, is a limitation within the study and a reason for the moderate correlation between the above mentioned constructs.

Discussion

A targeted sample of 118 female students from a private university in Pristine was used in this study to measure how causal attribution, achievement goal, fear of failure and self-esteem are interrelated. Findings from this study show that female students attributed more to internal factors as causes of their academic performance in both underestimation and overestimation scenarios. In addition, fear of failure was moderate positive correlated to performance avoidance approach and negative but weak with self-esteem. The targeted sample and its homogeneity is a limitation within the study and a larger heterogenous sample is recommended for future studies.

Finally, the cultural aspect of Kosovo needs to be taking into account when considering the implications of academic motivation and achievement [10]. Cultural values and norms affect directly and indirectly motivational goals [10] finding that collectivist culture are positively related with avoidance goal [8].

In addition, we recommend that future studies should also focus on measuring and evaluating the existing services provided by universities for mature students: as counselling, career advice, additional guidance, and learning support is essential to both participation and success of mature students [14].

Bibliography

[1] Bagnall RG (2007) The ethics of lifelong learning and its implications for values education.

In Aspin DN, Chapman JD, Values education and lifelong learning (pp.61-79). Dordrecht: Springer.

[2] Bar-Tal D (1978) Attributional analysis of achievement-related behaviors. *Review of Educational Research*, 48, 259-271.

[3] Cullity M (2006) Challenges in understanding and assisting mature-age students who participate in alternative entry programs. *Australian Journal of Adult Learning*, 46(2), 175-201.

[4] Conroy DE, Willow JP, Metzler JN (2002) Multidimensional measurement of fear of failure: The Performance Failure Appraisal Inventory. *Journal of Applied Sport Psychology*, 14, 76-90.

[5] Diseth, A. & Kobbeltvedt, T. (2010). A mediation analysis of achievement motives, goals, learning strategies, and academic achievement. *British Journal of Educational Psychology*, 80, 671–687.

[6] Dresel M, Schober B, Ziegler A (2005) Nothing more than dimensions? Evidence for a surplus meaning of specific attributions. *Journal of Educational Research*, 99

[7] Elliot AJ, McGregor HA (2001) A 2x2 achievement goal framework. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 501–519.

[8] Elliot, A. J., Chirkov, V. I., Kim, Y. & Sheldon, K. M. (2001). A cross-cultural analysis of avoidance (relative to approach) personal goals. *Psychological Science*, 12, 505–510.

[9] Elliot AJ (2006) The hierarchical model of approach-avoidance motivation. *Motivation and Emotion*, 30, 111–116.

[10] Liem GAD, Martin AJ, Porter AL, Colmar S (2012) Sociocultural antecedents of academic motivation and achievement: Role of values and achievement motives in achievement goals and academic performance. *Asian Journal of Social Psychology*, 15, 1-13.

[11] Ministry of Education, Science and Technology (2011) Kosovo education strategic plan 2011-2016, Republic of Kosovo, 1-230.

[12] Murphy M, Fleming T (2000) Between Common and College Knowledge: Exploring the boundaries between adult and higher education. *Studies in Continuing Education*, 22(1), 77-93.

[13] Moller, A. C. & Elliot, A. J. (2006). The 2 x 2 achievement goal framework: An overview of empirical research. In: A. V. Mitel, ed. *Focus on Educational Psychology Research*, pp. 307–326. New York: Nova Science Publishers.

[14] O'Shea S, Stone C (2011) Transformations and self-discovery: mature age women's reflections on returning to university study. *Studies in Continuing Education*, 33(3), 273-288.

[15] Rosenberg M. Society and the adolescent self-image, Retrieved at May 5, 2013 from http://www.education.uci.edu/childcare/pdf/instrumental_docs/Rosenberg%20Self-Esteem%20Scale%20ID.pdf.

[16] Rod McDonald & Sue KnightS (1979) Returning to Study: the Mature-age Student, *Innovations in Education & Training International*, 16:2, 101-105.??

[17] Rhodervalt F (1994) Conceptions of Ability, Achievement Goals, and Individual Differences In Self-Handicapping Behavior: On the Application of Implicit Theories. *Journal of Personality*, 62(1), 67-85.

[18] Spencer JS, Fein S, Lomore ChD (2001) Maintaining One's Self-Image Vis-a-Vis Others: The Role of Self-Affirmation in the Social Evaluation of the Self. *Motivation and Emotion*, 25(1), 41-65.

[19] Van de Vijver FJR, Leung K (1997) *Methods and Data Analysis for Cross-Cultural Research*. London: Sage Publications.

[20] Weiner B (1992) *Human motivation: Metaphors, theories and research*. Newbury Park, CA: Sage.

**USING WEBSITES TO ENHANCE LISTENING SKILLS IN A FOREIGN LANGUAGE.
A CASE STUDY WITH ALBANIAN STUDENTS OF ENGLISH
AT “FAN NOLI” UNIVERSITY, KORCA
ZHVILLIMI I SHPREHIVE TE DEGJIMIT NE GJUHEN E HUAJ PERMES WEBSITE-IT.
RAST STUDIMI ME STUDENTE TE ANGLISHTES,
UNIVERSITETI “FAN NOLI”, KORCE**

OLSA PEMA, ERVIN XHINAKU

Departamenti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti “Fan S. Noli”, Shëtitörja Rilindasit, Korcë, ALBANIA

Email; olsa.pema@yahoo.com, exhinaku@yahoo.com

AKTET VII, 3: 180 - 184, 2014

PËRMBLEDHJE

Nxitja e kompetencës dëgjimore është thelbësore për përvetësimin e gjuhës së huaj. Nisur nga dobësitë e nxënësve shqiptarë, si dhe, duke vlerësuar potencialin e internetit si mjet informacioni e komunikimi, kemi ndërmarrë një projekt për integrimin e website-it në mësimdhënien e gjuhës me qëllim lehtësimin e barrierave gjatë dëgjimit përtej mjedisit të klasës. Ky punim ka objekt shqyrtimin e rolit të këtij mjeti në këtë proces. Përmes sintezës së veprimtarive dëgjimore online shtrirë në disa javë, analizës së pyetësorit të studentëve dhe komenteve të tyre në forum, rezultojnë se, në mbështetje të veprimtarive në klasë dhe në përputhje me parimet bashkëkohore pedagogjike, website-et e vendosin dëgjimin në një dimension të ri autonom, përtej mureve të klasës, rritin motivimin përmes ekspozimit të gjerë ndaj gjuhës e konteksteve reale dhe pasurojnë bagazhin gjuhësor-komunikativ të nxënësve. Megjithë disa pengesa të shfaqura gjatë punës vlerat e mjetit mbeten të pacënuara .

Fjalë çeles: website autentik, shprehi dëgjimore, MGJH.

SUMMARY

The development of listening skills is essential in second language teaching (SLT). Nonetheless, it is common knowledge that among the various deficiencies Albanian students exhibit those related to listening skills are the most difficult to tackle. The aim of this study is to critically assess the use of websites as a means for facilitating the development of students' listening competence. The overall conclusion following from our analysis of the online listening activities, students' questionnaire and comments posted in our forum is that website practice, designed in compliance with the contemporary pedagogical principles, offers a great service in promoting listening skills helping students build a sense of learner's autonomy, increasing their motivation through greater intimacy with authentic source materials of real-life interest and opening a wider perspective on the richness and variety of the uses of English. Despite some difficulties noted during the website practice, its value remains intact.

Key words: authentic website, listening competence, SLT.

INTRODUCTION

Studies show that approximately 50% of communication time is spent listening (Gilman &

Moody, 1984). Listening is among the most essential competences gained in life, preceding the others, and of fundamental importance to cognitive processes – through listening we

manage to understand each-other and enrich our experience with essential information. Long considered a complex ability difficult to acquire, the academic study of this macro-skill has been largely ignored until lately. Even in the actual SLT the fundamental skill of listening has been given a disproportionately small share of attention by traditionally-minded teachers, who have long thought of the learning process almost exclusively in terms of reading, writing and rules of grammar. Lately, however, scholars have emphasized the pressing need for the emergence of new SLT methodologies and texts, which should reflect the latest academic findings on the importance of listening to language acquisition (Richards, 1993).

In this study we present an array of facts and arguments which show that a well-planned use of the Internet in SLT can help bring about a marked improvement in the students' listening skills, as the process of SLT gains a whole new dimension escaping the restrictions of the traditional foreign language classroom. More specifically, we explore the role of websites in SLT regarding three aspects:

1. To what extent does web-based SLT embody contemporary principles for successful listening?
2. What are students' attitudes to the benefits of website listening practice?
3. What are the difficulties encountered by them during this experience?

Before embarking on an analysis of the results, we should call attention to the fact that, as all experienced teachers of English should know, the acquisition and mastering of listening skills has traditionally presented Albanian English students with their biggest challenge – it is necessary to keep in mind this piece of background information in order to fully appreciate the significance of the analysis that follows.

TOOLS AND METHODOLOGY

This study is built around the learning experience of 12 first-year English students at "Fan Noli" University, Korça, Albania, selected to attend an online course in our class website (www.netenglisholsa.org) aiming at the improvement of listening competences in English at First Certificate proficiency level. The online

listening curriculum, consisting of 14 classes, was extended through 10 weeks. The result analysis is based on an examination of:

- the criteria guiding the creation of the listening materials
- the students' questionnaire highlighting the advantages and disadvantages of website practice compared with traditional class teaching
- the emails exchanged during the online practice.

RESULTS AND DISCUSSION

1. An examination of website materials – the realization of contemporary listening principles in them

The relevant pedagogical literature (Celce-Murcia, 1995) allows us to reflect upon a number of principles leading to successful listening in a foreign language. A critical analysis of the online materials will indicate whether the designed curriculum conforms to these criteria, or if it is of a haphazard non-methodic nature.

Firstly, the online listening program is based on the principle of authenticity. Dozens of authentic listening extracts from institutional sources of global impact, such as www.bbc.co.uk, www.vo.com, etc., provide students with a rich motivating content, while enabling them to realize the relationship of the teaching activities with long-term communicative goals.

Secondly, students are exposed to various types of texts - from real interviews, current news reports to academic lectures. Historical, scientific, political, and socio-cultural themes, which stimulate peoples' reactions, confront students with a diversity of experience unexplored before. The diversity of texts is exhibited in form and structure, through video and audio extracts of various lengths, styles and registers, from British to American English, from colloquial to poetic, scientific, journalistic speech, from a specialist's to a child's talk.

Thirdly, this descriptive framework indicates students' systematic exposition to different ways of processing information from bottom-up to top-down processes. The first are attributed to contextual knowledge, an integral element of which is the cultural component – realized in all online topics. The second, attached to the

linguistic aspect of knowledge, emerge in the diversity of online tasks of a linguistic character.

Fourthly, teaching students a variety of tasks has also been closely considered when compiling the task sheets. For instance, the activities contain alternative choices, true/false exercises, definitions, answering questions, creative tasks, note-taking, segment reproductions, summaries, and comparison of perspectives, followed by reflection comments on the online forum.

Another criterion well-considered in the materials has been that of exposing students to different types of listening (global, gist listening, inference or combined forms). The variety of tasks, as mentioned, helps learners consider their purpose in listening.

Finally, the implementation of listening strategies (Brown, 2007), as a methodological guide for the conception of activities into pre-listening, listening and post-listening phases, confirms the ambitious character of the online curriculum, an indispensable premise for effective results in an innovative, motivating environment.

2. Students' perspectives on the benefits of the website listening practice

This part of analysis is based on the answers the 12 participants gave to a questionnaire in which they assessed various indicators according to a rising Likert scale (1 = poor, 2 = satisfactory, 3 = good, 4 = very good) that served as a common measure for comparing traditional and virtual learning environments.

Firstly, according to the students, the virtual environment enhances listening skills. They express increased confidence about texts regarding the easiness and comprehensiveness of understanding which they make possible. Students' comments also confirm the positive impact of website practice upon the vocabulary expansion, consolidation of grammatical structures, pronunciation and promotion of reading and critical writing skills. The questionnaire responses bring out the big advantage students feel online tools have over conventional methods in promoting listening and other linguistic skills (in an integrated manner). In the language of figures their mean scores for this parameter are 3.8 for web-based classes and 2.4

for traditional classes (in the latter case only 8% give a full 4 as an assessment).

Secondly, website practice is regarded as a convenient learning tool. Students agree that the variety of authoritative links allow them access to a potentially limitless number of diverse materials, thus, making for a vastly wider range of choices which are ready at the students' hands as they don't need to go about searching in libraries, etc. Some emphasize the fact that they can use the tool at any time or place, with friends and family alike. As concerns this parameter, the questionnaire results show a remarkable difference between web-based classes and traditional ones – the students' mean scores are 3.5 and 1.6, respectively.

Thirdly, website experience has been helpful in creating an autonomous learning environment. Students believe that practicing outside classroom has helped them minimize deficiencies; individual listening on this platform has helped them organize and monitor the whole learning process independently (selecting between materials, repeating them for extra practice if needed and promoting self-assessment). The respective questionnaire indicator has been assessed in favor of websites again, with a mean score of 3.7. For the traditional classroom the respective figures are much smaller – a mean score of only 1.6 – indicating the difficulty of achieving the goal of learner autonomy through traditional teaching methods.

Finally, students make a highly positive evaluation of the capacity of website listening practice to arouse motivation for further instruction. This is accounted for by the diversity, authenticity and coherence of the materials which, as students assert, both reflect and stimulate their tastes and interests, keeping them "focused" on the task. 92% of the students explain their motivation by the attraction of the online environment, which closely resembles popular social networks. Accordingly, the students' mean scores are 3.6 for web-based learning and 2.6 for the traditional alternative.

3. Analysis of students' obstacles during the website listening experience

For the examination of obstacles or disadvantages reference has been made to another section of the same questionnaire as well as to the emails received from students along the course of project.

First, 25% of the students assessed their electronic competence as poor especially during the first weeks of the project (17% had never possessed an email account before the project). Many students said they found it difficult to attach and download task sheets or to properly format them. Some even failed to access certain web links at the beginning. The difficulties resulting from the insufficient background in electronic training almost disappeared as students gradually became more familiar with the tool.

Second, various technical problems like slow internet connections, email delays, hardware problems or the blocking of webs were deemed a major concern by 33% of the students. Although such problems never interfered with the work content, they were sometimes a cause for delays. Third, for 42% of the students' linguistic difficulties related to speed, accent, register and terminology of language in the materials proved quite frustrating, while the effort to overcome them time-consuming. Many stated they needed a teacher to provide detailed explanations and suggestions.

Fourth, students identify the feeling of anxiety experienced during the first weeks of web-based practice as a further cause for concern. Difficult as it is to express feelings in quantitative terms, they assess the level of their anxiety at 2.9 (mean result) at the beginning of the project and quite remarkably at only 1 (mean result) by the project's final stages. They explain their tense emotional situation at the beginning with the encounter of a new unfamiliar environment and with the deficiencies of their listening competence. On the other hand, the progressive reduction of anxiety in the later stages of the project is attributed to the gradual improvement of technological skills.

Finally, they mention some other disadvantages grouped under the heading of personal limitations. Thus, 25% of the students have

accomplished all tasks from an Internet Cafe (not having access at home), which they find both inconvenient and costly. 8% regard online practice not as beneficial as traditional class teaching because it doesn't suit their learning style – virtual

environments make them feel rather anonymous and passive. These students feel themselves protagonists in traditional classes, surrounded by mates and guided by teachers that encourage them to exhibit their potential in face-to-face communication.

CONCLUSION

This study was conceived as an examination of the role of website practice in promoting the listening competence of foreign students of English. The following conclusions are based on an analysis of the criteria met in the designation of online listening materials and of the students' perspectives on the advantages and disadvantages deriving from the use of this novel teaching tool.

As our analysis shows, the materials used for listening practice meet all the standard criteria for successful listening. Such fundamental principles such as the authenticity and diversity of texts and tasks, the student's exposition to different ways of processing information (bottom-up and top-down processes), and the close focus on listening strategies constitute the groundwork of the new online curriculum.

Asked to make their own assessment of the online learning practice the great majority of students think that all things considered websites are of great service in promoting listening and other language skills. Among the advantages they attribute to the virtual learning environment are the enhancement of learner autonomy, the increase in motivation, the greater convenience and more positive attitudes which they experience while working on the tasks.

On the other hand, the use of websites in SLT is not without its problems. However, such difficulties as it presents - the students mention their low electronic competence and high anxiety levels at the beginning of the project among other technical and linguistic difficulties - are of a

temporary character and tend to cause delays in the fulfillment of tasks rather than a lowering of the quality of the finished products.

BIBLIOGRAPHY

1. Blake, R. J. 2008. *Brave New Digital Classroom – Technology and Foreign Language Learning*, Washington D.C., George Town University Press.
2. Celce-Murcia, M. 1995. Discourse analysis and the teaching of listening. In G. Cook & B. Seidlhofer (Eds.), *Principle and Practice in Applied Linguistics* (pp. 363-378). Oxford: Oxford University Press.
3. Gilman, R. A. & Moody, L. M. 1984. What practitioners say about listening: Research implications for the classroom. *Foreign Language Annals*, 17, 331-334.
4. Pennington, M. 1995. The Teacher Change Cycle. *TESOL Quarterly*, vol.29, issue 4, pp. 705-731.
5. Richards, J. C. 1993. Beyond the text book: The role of commercial materials in language teaching. *RELC Journal*, 24/1, 1-14.
6. Teeler D., Gray P. 2001. *How to use the Internet in ELT*, Pearson Education Limited.
7. Warschauer, M (ed.) 1996. *Virtual Connections: online activities and projects for networking language learners*, Honolulu, HI: University of Hawaii Second Language Teaching and Curriculum Center.
8. Brown, H. D. 2007. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. (3rd ed.). San Francisco, Pearson Education ESL.
9. Pearson, J.C. et al., 2010. *Human Communication*. (5th ed.). McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Language.

PROBLEMS OF COVERED GIRLS IN THE ACTUAL ALBANIAN SOCIETY

ADA KOCANI

Student center: "New Vision", Tirana

AKTET VII, 3: 185 - 188, 2014

PËRMBLEDHJE

Synimi i këtij studimi ishte që të trajtonte në nivel kërkimor problemet që lidhen me mbulimin e femrave në shoqërinë aktuale shqiptare. Një studim i tillë ishte i nevojshëm, sepse deri tani nuk ekzistonte një i ngjashëm me të, ndërkohë që problemet e lidhura me mbulimin e femrave në shoqërinë shqiptare janë të pranishme dhe për to ka mjaft spekulime të bazuara thjesht në opinione dhe paragjykime. Ngrihen pretendime dhe krijohen ide ndaj këtyre vajzave, sidomos në media, dhe askush nuk i bazon në studime ose statistika

One of the most widespread claims considers the Albanian female covering occurrence as a product of manipulation and enforcement and not as a **liber act of free volition accomplished by them**. This idea of prejudice type (because is not logically deduced from the problem study) is preferred as an argument especially by these persons supporting the acts of arbitrary prohibition for the covered pupils and students on the public school milieu.

In any case where is discussed or decided about the covered female concerning it was missed the "voice" of these females. So this study aimed to make evidence of their opinion.

The study methodology

The problem identification

By the information carried out from different ways such as notices, debates and information on media about the covering girls it results that the main problem concerning the covering occurrence relates with the factors leading to the covering of these girls.

The two main arguments considered as evident ones where is discussed about these girls concern with the claims that the girls covering is:

- ❖ Not their free volition expression but as result of physical and/or psychological social pressure used over them by the family or social milieu;
- ❖ The result of girls manipulation based on their young age or ignorance.

The research question: How is this girls covering realized?

The basic suppositions

It was considered as reasonable for this study to empirically test two opposed suppositions:

Basic supposition 1: In Albanian society in transition it used a social pressure on girls to be covered.

Basic supposition 2: In Albanian society in transition there are a social pressure on girls to take off the covering.

The deduced implications

Since these suppositions aren't evident predictions they can't be direct empirically tested. Their empirically testing was indirectly made by the implications deduced from them. To direct empirically test these implications there was chosen as of conditional judge type.

For the basic supposition 1:

Implication 1.1: If there is a pressure for girls covering, there it is possible to be noticed the remorse occurrence for this covering.

Implication 1.2: If there is a pressure for girls covering, there it is possible to be noticed the declaration occurrence of their forced covering.

Implication 1.3: If there is a pressure for too young girls covering, there it is possible to be noticed the girls remorse occurrence for this covering when they become adult.

Implication 1.4: If there is a pressure for too young girls covering based on their ignorance, there it is possible to be noticed the girls remorse occurrence for this covering when they become literates.

Implication 1.5: If there is a pressure for too young girls covering based on their ignorance, there it is possible to be noticed the lack of education of the covered females majority during the transition.

For the basic supposition 2:

Implication 2.1: If there is a pressure for girls to take off the covering, there it is generally possible to be noticed the discrimination feeling occurrence on these girls for this reason.

Implication 2.2: If there is a pressure for girls to take off the covering, there it is possible to report the cases of psychological violation used by the family and/or society towards these girls.

Implication 2.3: If there is a pressure for girls to take off the covering, there it is possible to report the cases of physical violation used by the family and/or society towards these girls.

For empirically testing the implications of the basic **supposition 1** it was chosen as indicators of necessary information the declarations of the respondents belonging to different ages and different level of education about a possible remorse or not concerning the coverage.

According to these indicators it was drawled up the groups of respective questions.

For empirically testing the implications of the basic **supposition 2** it was chosen as necessary information indicators the respondents' declarations concerning the use of physical and psychological violation against them and the feeling of social discrimination. In accordance to these indicators it was drawled up the groups of respective questions.

The survey sample

The sample it was selected with the size of 248 persons of female gender belonging to the group ages from 13 - 15 years to 56 - 80 years inhabitant at the Tirana city.

From a list of institutions attended by the covered females in the Tirana city randomly was chosen 7 of them. More concretely it was interviewed the covered females which attended 3 education institutions and 4 mosques. In the level of mentioned institutions the sample was chosen by quota according to female gender and being covered. (As it was impossible to identify the covered females which declared as being remorse and has taken off the coverage, the sample was drawn only with actually covered females. Certainly, in a sense this limited the study but there was not possibility to overpass such limitation).

The testing results of supposition.1

The results concerning the implication 1.1 testing: **99.2%** of respondents answered "Absolutely not" to the question "Did you remorse for the covering?" And this percentage testifies in favor of the considering as negative for the result of the **implication 1.1** empirical testing. So it may be accepted the empirical testing refutes the implication declaring the remorse of covering females to their covering action.

The results concerning the **implication 1.2** testing: It results that 99.6% of respondents

absolutely deny the forced covering when answer to the question: "Did anyone force you to unwillingly cover yourself?" This data testify in favor of **refutation for the supposition about a forced covering**. So it may be considered **as negative the result of empirical testing for the implication 1.2**. That means it confirm the supposition the interviewee females are covered by their free will.

While for the **implication 1.3** we have as result an answer of all interviewee females without age difference declaring not to be remorse for covering. This result with also the result of **implication 1.2** testing testify that among the interviewees **there were not a pressure for covering when they are yang girls**.

There is an analogous result when we empirically test the **implication 1.4**. From **99.6%** of interviewees declaring not to be remorse for covering **27.1%** of them has a low education level towards **72.8%** having a secondary, higher and post university level. Such a data testify more for a negative result of implication 1.4 empirical testing. That means it may be considered **as evident the inconsistency of the claim that females are covered because of their ignorance**.

For empirically testing the **implication 1.5** it was used the data related by the table crossing the variable "covering time" with the variable "education level". From the table it results that females covered since 15 years ago (during the transition period) at the level of **65.6%** has the secondary, higher and master level of education. So **the most of females covered during these 15 years** has a secondary and higher level of education. That means this data it may be considered as **negative result for the empirical testing of implication 1.5**.

The testing results of supposition 2

The results of the **implication 2.1** testing: For the question: "Is there anyone who opposed to you for covering?" we have **60%** of answers declaring this opposition at the level of *entirely or somehow*. Comparing this data with **0.4%**

declaring the forced covering it clearly *results a pressure not to cover but to take off the covering*. So here we have **a positive result of the implication 2.1 empirical testing**.

Also for testing **this implication 2.1** it was used data produced by the answers to question: "Do you feel discriminated by the society?" It results that nearly **72%** of interviewees declare feeling entirely or somehow as discriminated by the society. This data may be considered as confirmation of the massive discrimination feeling of the covered females by the society. So it may consider **as positive result of the implication 2.1 empirical testing**.

For empirically testing the **implication 2.2** it was used the answers to the question "Has anyone used to you psychological violation for not covering?" It results that nearly **32%** of the interviewees declare to be entirely or somehow psychologically violated for not to cover. These data may be considered as confirmation of the discrimination feeling of covered females by the society. So they may be accepted **as positive results of the implication 2.2 empirical testing**.

Let see the results of the **implication 2.3** empirical testing. They are produced from the answers to the question "Has anyone used to you physical violation for not covering?" It results that over **5%** of the interviewees declare the presence of this physical violation. So it may be considered as somehow confirming the **implication 2.3** (Relating the actual Albanian culture an open declaration of such physical violation is very difficult statement).

Conclusions.

A. *The results of the testing for the implications deduced from the supposition 1.*

Based on the analyses of the empirical testing results for the five implications deduced from **supposition 1** it results that **all these implications have negative result of empirical testing**. So they may be considered **as refuted**. That is why we may see the supposition 1 as **not overpassed his**

empirical test. For this reason *it is more opportune to consider the supposition 1 as not suitable solution for the analyzed problem.* So it remains to accept only the opposed supposition, i.e. the **supposition 2.**

B. The results of the implications deduced from the supposition 2

From the analyses of the empirical testing results for the three implications deduced from the **supposition 2** it results **a positive conclusion for all their empirical testing.** So they may be considered **as empirically verified.** Based on this fact the **supposition 2** may be considered **as more suitable solution of our problem.**

Therefore, in actual Albanian reality with female covering is only related the problem of using the

social pressure, in some cases becoming physical violation, for not to be covered.

Bibliography

Popper, K.R., (1982), *La logique de la découverte scientifique*, Payot, 23-30, 105-110.

Hempel, C., (1972), *Eléments d'Epistémologie*, A.Colin, 85-87.

Popper Selection (1987), Ed. By David Myller, 112-122.

Kocani, A., (2009), *Ushtrime në Metodat e kërkimit sasior në shkencat sociale*, UFO University Press, Tiranë.

Kocani, A., (2008), *Udhëzues për përdorimin e Paketës Statistikore për Shkencat Sociale (SPSS)*, Eslebor, Tiranë, 10-25.

THE STRUCTURING PERCEPTION OF THE POLITICAL PARTY – IDEOLOGY RAPORT BY THE TIRANA CITY ELECTORATE (April - June 2013)

ALEKSANDËR KOCANI, HYSAMEDIN FERAJ
Faculty of Social Sciences, Tirana University
alkocani@gmail.com

AKTET VII, 3: 189 - 193, 2014

PËRMBLEDHJE

Një studim eksperimental i tipit panel «vertikal» sasior i kryer në Departamentin e Shkencave Politike të Universitetit të Tiranës në periudhën Prill – Qershor 2013, ka synuar të testoj empirikisht një supozim lidhur me atë se si e percepton elektorati i qytetit të Tiranës raportin midis partive dhe ideologjive që ato pretendojnë se u përkasin. Studimi bazohet në të dhënat e dy anketimeve të kryera në 11 zonat elektorale të qytetit të Tiranës dhe synonte që, krahas testimit empirik të implikimeve të dedukuara nga supozimi bazë i studimit, të bënte edhe një prognozë të sjelljes votuese të këtij elektorati në zgjedhjet e 23 Qershorit si dhe disa matje të marzhit të gabimit që fut kampionimi me bistakë. Del se ka një sjellje votuese të ndryshme kundrejt qasjes ideologjike nga elektoratet e partive kryesore në qytetin e Tiranës. Studimi në secilën prej anketimi ka përdorur një kampionim prej 500 të intervistuarish votues në zonat përkatëse të qytetit të Tiranës.

Fjalët kyçe: raport parti-ideologji, sjellje votuese.

SUMMARY

A quantitative experimental study of “vertical” panel type carried out by the Political Sciences Department at Tirana University during the period April – Jun 2013, aimed to empirically test a supposition concerning how the Tirana city’ electorate perceps the rapport between the parties and ideologies they claimed to belong. The study is based on the data collected by two surveys carried out at 11 electorate zone of Tirana city and aimed to empirically test the implications deduced by the base supposition, to make a prognosis concerning the voting behavior of this electorate on the polling of 23 Jun and to calculate also the error produced by using the cluster sample. It results that there is a different voting behavior concerning the ideological approach by the electorate of most important parties at Tirana city. In this study is used a sample with the size of 500 voters divided by strata at 11 electorate zones of Tirana city.

Key words: party- ideology rapport, voting behaviour.

1. The survey methodology

As a part of a study of “vertical” panel type for the rapport between the politics and ideology in yesterday Albanian reality, it is judged to carried out two surveys which will continuous to investigate how the Tirana city electorate perceps the rapport between the Albanian politics with ideology, following another similar survey made on October 2012.

The results of such investigation on political sociology field are important because of role played by this perception on its voting behavior. On other hand, The Tirana city has almost 33% of Albanian Republic electorate and influences greatly on the general opinion of Albanian society.

As a survey usually aims to collects the information serving for empirically testing a

hypothesis or basic supposition, it is needed to be determined such a response of a research question. The last is formulated based on the identification of a research problem. In our case by the observations is noticed as such problem the unclearness about the structure of the rapport between two politics and ideology. Here you may construct two research questions:

- 1) Why is there such unclearness about the rapport politics-ideology? Or, which are the factors creating this unclearness?
- 2) Which is the structure of the rapport between the politics and ideology in the Albanian society? Or, which is the perception of Albanian electorate concerning the rapport politics-ideology?

There may be two solutions for these research questions, one for each of them. One of them may be a hypothesis which trials to explain the reasons of such unclearness. The second as a basic supposition that clearly describes the structure in question. It was judged as the best to choose the constructing of clear view of the perception having by the Tirana city electorate concerning the rapport between the politics and ideology. So there would be possible to strength this study by the examination of the dynamics of this rapport on its reasons point of view as a hypothesis.

In this case it would be naturally the aim of survey to test empirically a basic supposition which describes the structure of the rapport politics-ideology in Albanian society focused mainly in the Tirana city. For this purpose it was used the methodological way as following.

The problem determination: By the point of view of the Tirana city electorate there is an unclear relation of the politics with the ideology. Especially, the programs and the action of political parties are not clearly structured by the ideological "matrix".

The research question: *How is actually structured the rapport between the politics and ideology in the perception of the Tirana city electorate?*

As a response to this research question it may give the basic supposition as following.

Basic supposition: There is actually a perception of the Tirana city electorate for the ideological structure of the programs and political action of the parties in the Albanian Republic.

As a supposition constructed in a notice judged or factual type, it doesn't accept a direct empirical testing (because it is not an evident preview exposed by a conditional judged type as "if..., there is...."). So the only way is to empirically indirect test the implications deduced from it. That means it was deduced some implications of conditional judge type such as accepting the direct empirically testing. By the results of this testing it would be judged about the acceptance or not for the basic supposition so having a practical end for the empirical testing of the mentioned supposition.

In this framework are deduced the following implications.

Implication 1: If the parties political actions don't feet with the requests conditioned by the belonging to ideological branch, there the part of its electorate which ideologically vote will have the tendency to vote less them.

From this some general implication it may be deduced some more uncomplicated and more directed implications for the empirical testing as following.

Implication 1.1: If the political actions of **PD** don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the part of its electorate which vote ideologically will have the tendency to vote less it.

Implication 1.2: If the political actions of **PS** don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the part of its electorate which vote ideologically will have the tendency to vote less it.

Implication 1.3: If the political actions of **LSI** don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the part of its electorate which vote ideologically will have the tendency to vote less it.

Implication 2: If the political programs of political parties don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the part of its electorate which vote ideologically will have the tendency to vote less them.

From this some general implication it may be deduced some more uncomplicated and more directed implications for the empirical testing as following.

Implication 2.1: If the political programs of political parties don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the electorate identifying **PD** as of right sight, will notice that its program doesn't feet with the ideological branch it claimed.

Implication 2.1.1: If the political programs of political parties don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the electorate identifying **PD** as of right sight and noticing the discrepancy between its program and pretended ideological branch will punish PD by none voting it.

Implication 2.2: : If the political programs of political parties don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the electorate identifying **PS** as of left sight, will notice that its program doesn't feet with the ideological branch it claimed.

Implication 2.2.1: If the political programs of political parties don't feet with the requests

conditioned by the belonging to the ideological branch, there the electorate identifying **PS** as of left sight and noticing the discrepancy between its program and pretended ideological branch will punish **PS** by none voting it.

Implication 2.3: If the political programs of political parties don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the electorate identifying **LSI** as of left sight, will notice that its program doesn't feet with the ideological branch it claimed.

Implication 2.3.1: : If the political programs of political parties don't feet with the requests conditioned by the belonging to the ideological branch, there the electorate identifying **LSI** as of left sight and noticing the discrepancy between its program and pretended ideological branch will punish **LSI** by none voting it.

In accordance with these implications it was determined the belonging indicators which give the orientation about the information type needed for empirically testing these implications. If these information will be gathered by interviews as in this study, there these indicators will permit the formulating of questions groups which let to gather empirical information needed for testing the mentioned implications.

Oriented by these indicators there was formulated the questions groups gathering necessary information for empirically testing each implication. With these groups and so called demographical questions it was designed the questionnaire draft. After discussed in a workshop with the interviewers this draft was edited and transformed on the final variant of the questionnaire used in the survey.

Sample drawing: From 11 electorate zones of the Tirana city was chosen by the combination of cluster sampling with random sampling 4 streets for each electorate zone. For these streets was used a quota sampling (based on the group age and gender) for the reason of including into the

questionnaire the delicate questions concerning the parties, their programs and political sight etc. During two days was interviewed on April – 450 and on June – 498 respondents of 5 different group ages (49% -females and 51% - males).

After it was opened and fulfilled a data base based on the questionnaires. The data based was prepared and invited by a SPSS.16 program. After there was a statistical elaboration of data (by cross tabs etc.) to notice the possible statistical associations of variables chosen to empirically testing the implications before targeted.

2. The survey results

Let expose the results of data interpretation offered by frequencies tables and cross tables.

In this exposition generally are included the data produced by the response of one or two question and the values of indicators of the statistical association size such as Cramer's V and Approx. Sig. (at "Symmetric Measures" tables). After there was the interpretation of these values about the possible significant statistical associations and being empirical testing towards the mentioned implications.

The Interpretation of the results

It will consider mainly the empirical testing results of these implications which directly concern with empirical testing of the basic supposition.

A. Concerning the **Implication 1** there are empirical testing results carried out from cross tabs of variables belonging to PD and PS.

- From the cross tabs belonging to PD it results two negative testing conclusions.
- From the cross tabs belonging to PS it results two positive testing conclusions.

There is an entirely symmetrical situation for the variable crossing belonging to the main parties. The respondents confirm the implication 1 for the PS electorate and denied for the PD electorate. So it is possible to consider as

ideological the PS electorate while the PD electorate may be considered as non ideological.

So the decision here proposed neither is nor do favorable for considering as neither positive nor as negative result of empirical testing for the implication 1.

B. Concerning the **Implication 2** there are empirical testing results carried out from cross tabs of variables belonging to PD, PS and LSI.

- From the cross tabs belonging to PD it results three negative testing conclusions.
- While from the cross tabs belonging to PS it result three positive testing and one negative testing.
- From the cross tabs belonging to LSI it results two negative testing conclusions.

There are as total **6 negative results** and **3 positive results with a rapport 2 : 1** in favor to the **negative result** of empirical testing for the **implication 2.1**. So it is naturally to consider as having generally a negative result for the empirical testing of the **implication 2.1**.

C. Concerning the **Implications 2.1.1, 2.2.1 and 2.3.1** there are empirical testing results carried out from cross tabs of variables belonging to PD, PS and LSI.

- From the cross tabs belonging to PD it results three negative testing conclusions.
- While from the cross tabs belonging to PS it result two positive testing.
- From the cross tabs belonging to LSI it results one negative testing conclusion.

Totally there are for **negative results** and two **positive results** for the mentioned implications testing. **So it may be considered here generally we are negative results for the empirical testing of the mentioned implication 2.**

If we compare the three implications groups empirically tested there may be sad **the result of**

this testing is negative. So that may probably be considered as sign of *negative results* for the empirical testing of the basic supposition. In this case it may be considered *as not suitable* for describing the Tirana city electorate perception about the structure of the rapport party-ideology.

Conclusion:

It may be considered as more suitable the opposite supposition i.e. who denial the existence of the Tirana city electorate perception of an ideological structuring for the parties programs and actions in The Albanian Republic.

Bibliography

Popper, K.,(1982) *“La logique de la découverte scientifique”*, Payot, 23, 50, 105-108.

Kocani, A. (2012) *“Implementation problems of social sciences research methodology”*, AKTET, Scientific Review of Alb-science Institute, Vol V, Nr.4, ISSN 2073-2244.

Kocani, A. (2013) *“An epistemological complementary approach on social sciences methodology”*, Albanian University Press, 39.

Kocani, A. (2009) *“The quantitative methods on social sciences”*, Albanian University Press, 7-23..

PROBLEMS SETTING THE SOUTHERN BORDERS OF ALBANIA AND THE POSITION OF THE BRITISH MEMBER ON THIS ISSUE

PROBLEMATIKA E CAKTIMIT TË KUFIJVE JUGORË TË SHQIPËRISË DHE QËNDRIMI I ANËTARIT ANGLEZ NË KËTË ÇËSHTJE

GENTIAN DEDJA, FLORENCA STAFA

Departamenti i Historisë dhe Gjeografisë, Fakulteti i Shkencave Humane, Universiteti "A. Xhuvani", Elbasan

E-mail: gentstefdedja@gmail.com, florencastafa@yahoo.com

AKTET VII, 3: 194 - 197, 2014

PERMBLEDHJE

Ky studim ka për bazë të zbardhë disa dilema, lidhur me çështjen e caktimit të kufijve jugorë të Shqipërisë, menjëherë pas rënies së perandorisë Osmane në Ballkan. Procesi u shoqërua me ndryshimin e ekuilibrave politikë, ushtarakë dhe ekonomikë të këtij rajoni, ku do të gjendej një zgjidhje e re, pasi statuskuoja Osmane kishte përdënuar. Kjo situatë diplomatike sjell organizimin e Konferencës së Ambasadorëve në Londër ku përcaktohet në vija të përgjithshme një hartë e re politike e këtij rajoni mes kundërshtish e situatash të ndërlikuara. Në këtë klimë, roli i faktorit anglez është dominant, ku në mënyrë specifike do të shohim qëndrimin e anëtarit të komisionit të ngritur me qëllimin e caktimit të kufijve jugorë, të cilët përputhen me kufirin shqiptaro-grek. Do të sjellim fakte se përse anëtari britanik gjatë punimeve të Komisionit, ka ruajtur asnjëherë në çështjen shqiptare.

Fjalë kyçe: Status-kuo, strategji, kufiri jugor, diplomaci, Komision.

SUMMARY

This study is based on the transcription of several dilemmas regarding the appointment of Albania's southern border, immediately after the fall of the Ottoman Empire in the Balkans. This process was associated with changing political, military and economic balances of the region, which will be found in a new solution, after the Ottoman status quo was set. In this climate, the English role is the dominant factor which, specifically will look at the position of this member of the Commission, set up for the purpose of determining the southern borders, which coincide with the Greek-Albanian border. We will bring evidence of why British member in the Commission work has maintained neutrality in the Albanian cause.

Key words: Status-quo, strategy, southern border, diplomacy, Commission.

HYRJE

Konferenca e Londrës vendosi që çështja e caktimit të kufijve do të përcaktohej në terren, ndaj në 4 tetor 1913 Komisioni i Kufirit Jugor u mblodh në Manastir.

Komisioni në takimin e parë vendosi të refuzojë të gjitha delegacionet greke apo shqiptare. Një pikë tjetër e vendimeve të seancës së hapjes

ishte që në hulumtimet që do të zhvilloheshin në vendbanimet e ndryshme, Komisioni nuk do të shoqërohej nga asnjë funksionar civil apo ushtarak, grek apo shqiptar.

Një tjetër masë e Komisionit për të shmangur problematikat ishte dhe vendosja në momentin e nisjes të lokalitetit i cili do të vizitohej.

Anëtarët e Komisionit në mbledhjen e 4 tetorit iu drejtuan qeverive të tyre për të ndërhyrë pranë qeverisë greke për të ndaluar gazetarët në territoret ku ata do të vizitonin në kuadrin e veprimtarisë për caktimin e kufijve. Qeveria e Athinës sipas dokumentit nuk kishte kthyer asnjë përgjigje ndaj dhe anëtarët e komisionit morën zotimin e tyre në mënyrë formale të mos kenë komunikim me asnjë gazetar duke kushtëzuar për një sjellje të tillë edhe ndjekësit e tyre.

Pika e shtatë e miratuar në mbledhjen e parë të Komisionit të Kufirit Jugor ishte një vendim i cili kërkonte evitimin e manifestimeve apo demonstratave të cilat mund të pengonin punimet e Komisionit dhe komunikimin e vendimeve nëpërmjet gjashtë qeverive pjesëmarrëse në Komision. Kjo pikë ndeshi në kundërshtinë e qeverisë franceze e cila nuk kishte kundërshtime për pikat 1 deri në 6, por në rastin e vendimit të fundit Komisioni sipas saj kishte tejkaluar kompetencat e veta dhe kishte bërë një rekomandim me natyrë politike. Qeveria franceze e argumentoi qëndrimin e saj pasi çdo delegacion ishte i justifikuar të informonte qeverinë respektive për çdo propozim që konsiderohet i dobishëm, duke e përcaktuar Komisionin vetëm një organ teknik i cili nuk mund të ngrihet në një nivel diplomatik. Edhe në dokumentet e tjerë britanik në memorandumin e z. Pichon për Sër F. Bertie theksohet fakti se vendimi numër shtatë në mënyrën e tij të formulimit e ngarkonte qeverinë helene me përgjegjësinë për manifestimet popullore që ishin duke u zhvilluar në Epir.

Ky takim zgjodhi si kryetar të Komisionit delegatin britanik i cili do të drejtonte takimet dhe vizitat në lokalitetet e përcaktuara.

Delegati francez në Komision sipas raportimit të Doughty-Wylie të datës 10 tetor në Manastir informon në mënyrë private delegatin britanik për qëndrimin e tij që favorizonte grekët. Qëndrimi i tij në favor të grekëve ishte edhe në diskutimet e ashpra me delegatin austriak i cili shprehte shqetësimin për telegramet e ardhura në adresë të tij dhe kolegut italian ku tregoheshin për transformimet serioze të vendeve të cilat ata

do të vizitonin dhe vështirësitë që do të sillte kjo për Komisionin.

Diskutimet sipas korrespondencës së delegatit britanik ishin të një niveli të tillë ku përfaqësuesi francez mendonte se një shtëpi për të ishte greke, greke ishte dhe kur hyje brenda, ndërkohë përfaqësuesi austriak theksonte se ata ishin të ngarkuar për të përcaktuar gjuhën amtare dhe etnografinë e njerëzve në krahinat që do të vizitonin.

Diskutimet me shume tension ndërmjet delegatit francez dhe austriak në Komision detyruan delegatin anglez të propozonte disa rregulla të thjeshta me synimin për të kufizuar pyetjet dhe për ta mbajtur diskutimin brenda arsyes, por pavarësisht dakortsisë ishte e vështirë ruajtja e qetësisë. Qëndrimi i dy delegatëve ishte tregues se në terren situata do të ishte e vështirë duke treguar se vetë delegatët francezë e austriakë mendonin se Komisioni do të kishte jetëgjatësi të shkurtër.

Veprimtaria e Komisionit të Kufijve Jugorë në terren

Diskutimet e tensionuara do t'i lenë vendin problematikave të reja në terren ku që në ditët e para të veprimtarisë kryetari i Komisionit shprehet për vështirësi serioze gjatë vizitave në fshatrat e krishterë dhe frikën se testimi për kombësinë me anë të gjuhës nuk do të ishte i kënaqshëm. Problematika kryesore e hasur ishte ndikimi shumë i fuqishëm grek, frika e një hakmarrjeje dhe masakrave prej myslimanëve, armatosja e këtyre fshatrave nga qeveria greke duke krijuar legjionet e shenjta me rezultat gjendjen e jashtëzakonshme.

Delegati anglez mendonte se një mënyrë e mirë për qetësimin e situatës në rajonin jugor do të ishte publikimi i emrit të princit të krishterë, përshkrimin e Komisionit të Kontrollit dhe afatet e që ai do të drejtojë Shqipërinë e autorizimin e tij për marrëveshjet. Të gjithë këta faktorë sipas Doughty-Whylie do të favorizonin bisedimet, pasi popullsia e këtyre anëve nuk ka asnjë informacion rreth veprimtarisë së tij dhe njëkohësisht duket qartë se në këtë zonë nën pushtetin grek është propaganduar banditizmi

shqiptar. Ky shqetësim i pengimit të punës së Komisionit nga popullsia e krishterë ortodokse shprehet edhe në shqetësimin e Sekretarit të Shtetit gjerman i cili nxiste ambasadorin e tij në Athinë të përdorte ndikimin e qeverisë së Athinës për të lehtësuar veprimtarinë e Komisionit në këto fshatra. Dakortësia me qëndrimin britanik për përzgjedhjen sa më shpejt të një princi të krishterë shprehet në mendimin se do të lehtësonte situatën pasi princ Vidi ishte i gatshëm për të pranuar këtë pozicion si princ i Shqipërisë por, me nevojën që Fuqitë e Mëdha të binin dakord për ta aprovuar.

Shqetësim tjetër në punën e Komisionit duket qartë dhe veprimtaria e shtypit, pasi ndalimi i gazetarëve në lokalitetet ku anëtarët e Komisionit vizitonin ishte pjesë e vendimeve të datës 4 tetor.

Lëvizja në terren e Komisionit për caktimin e kufijve solli elementë të rinj të pengesave të autoriteteve greke të pushtimit ndër të cilat nga Kolonja delegati britanik njoftonte qeverinë e tij se *“familjet e krishtera kanë mbyllur dyert e shtëpive dhe mbajnë të fshehtë gjuhën”*. Mbyllja e dyerve të familjeve të krishtera detyroi ministrin e Jashtëm britanik të kërkonte arsytet e veprimit dhe mënyrën se si do të kapërcehej vështirësia. Kjo pengesë në punën e Komisionit detyron dhe ministrin e jashtëm britanik Edward Grey të kërkojë më shumë informacion sqarues në telegramin dërguar përfaqësuesit britanik në Komision.

Shpjegimi i kësaj sjelljeje të popullsisë së krishterë në fshatrat të cilat vizitonte Komisioni mund të shpjegohet nga Konsulli Lamb i cili shtjellon ankesat e panumërta që i vinin për padrejtësitë, dhunën dhe plaçkitjet e kryera nga grekët në dëm të popullsisë myslimane në krahinat e pushtuara prej grekëve në Shqipërinë e Jugut. Konsulli shpjegon se grekët kishin përdorur të gjitha mënyrat e mundshme për të terrorizuar atë pjesë të popullsisë për të cilën nuk janë të bindur për origjinën e tyre të pastër helene duke e zbatuar këtë veprim edhe në disa krahina që gjendeshin përtej kufirit të përcaktuar nga Konferenca e Londrës.

Kryetari britanik i Komisionit në telegramin e tij të datës 30 tetor shprehet i bindur se arsyeja e mbylljes së shtëpive të krishtera ishte për të fshehur gra shqipfolëse dhe kjo shkaktohej nga ndikimi grek ose kleri, ose nga autoritetet vendore, ose nga vetë qeveria greke. Për sqarimin e këtij reagimi të këtyre banorëve të këtij rajoni është telegrafimi i dt. 26 tetor në të cilin Doughty–Wylie përshkruan në mënyrë konfidenciale të gjithë problematikën dhe jep faktet se si pengohet puna e Komisionit në fshatrat e krishterë në të cilët bien kambanat e kishave dhe u vihet shuli dyerve të shtëpive.

Ai vë re se ndryshimi i vetëm i vërtetë ndërmjet njerëzve të fshatrave të Kolonjës është besim fetar dhe përforcon mendimin se banorët e këtyre fshatrave kishin të njëjtën gjuhë pasi ky realitet vërtetohej nga vizita e tyre e parë e cila ishte e papritur dhe ku Komisioni kishte qenë në gjendje të komunikonte me disa gra të cilat nuk flisnin asnjë gjuhë përveç shqipes.

Situata e tensionuar në Kolonjë sjell rrethana të reja diskutimesh nga të cilat përfaqësuesi britanik hedh dyshime për qëllimet e qeverive përkatëse nëse ato janë të interesuara që Komisioni të mbarojë punë duke menduar se kolegët austriakë dhe italianë dëshirojnë ta zgjidhin ose të provokojnë një pushtim ndërkombëtar dhe tërheqjen e ushtrisë greke. Përfaqësuesi britanik mendonte se çdo propozim për të detyruar tërheqjen e grekëve dhe zbarkimin e trupave ndërkombëtare do të shkaktonte shpenzime dhe vështirësi të mëdha dhe do ta zhyste këtë vend në trazira.

Kryetari i Komisionit ishte i mendimit se pas bisedimeve të gjata me kolegët e tij ai kishte arritur në përfundimin se marrëveshja ishte plotësisht e mundshme duke parë këndvështrimet e palëve. Austriakët ishin të gatshëm të lejonin grekët të merrnin territorin vllah, kazanë e Korçës, ndoshta dhe gjysmën e Leskovikut, ndërkohë francezët kërkonin të gjithë Leskovikun dhe gjysmën e Përmetit. Gjirokastra shihej në këndvështrimin ekonomik pasi dhe varësia ekonomike e saj ishte e lidhur me Sarandën që e bënte sipas anëtarit britanik një krahinë të sigurt për shqiptarët, duke sjellë në

vëmendje popullsinë greke të pesëmbëdhjetë fshatrave e cila mund të kompensohej monetarisht dhe të këmbehej me popullsi myslimane nga Çamëria. Për Gjirokastrën ishin shprehur më parë dhe austriakët të cilët ishin të interesuar të ishte pjesë e Shqipërisë duke e kompensuar me Konicën dhe territorin vllah. Ndërsa për krahinën e Kolonjës mendohej se grekët nuk do të kontestonin seriozisht pasi në shumicën e saj popullsia ishte myslimane.

Pengesat e shumta të punës së Komisionit në një shumicë rastesh sillnin përplasje dhe deklarata të vazhdueshme të cilat kalonin kufijtë e anëtarëve të Komisionit në nivelin e qëndrimit të qeverive për këtë çështje. Kryetari i Komisionit mundësoi që mendimet për arritjen e një marrëveshjeje t'i kthejë në një propozim i cili do të zgjidhte tërë problematikën në terren duke i parë këto territore jo thjesht në aspektin gjuhësor por dhe ekonomik, strategjik e gjeografik sipas vijës e cila do të shkonte nga mali Gramoz në drejtim të Perëndimit. Ndërsa për sa i përket territorit të banuar nga vllahët vijë ndarëse për ta do të ishte lumi Sarandoporos ndërmjet dy shteteve.

Propozimi i delegatit britanik i përbërë prej tre pikash sipas qeverisë italiane dhe austriake mund të ofronte zgjidhje, por diskutimet do të ishin të shumta për rastin e Leskovikut për të cilin francezët pretendonin që t'ia kalonin Greqisë ndërkohë që përveç qëndrimit të anëtarëve austriak dhe italian edhe kolegu britanik ishte kundër kësaj ideje pasi nga këndvështrimi ekonomik dhe rrugor ai pengonte lidhjen me rrugën Përmet - Ersekë dhe kërkonte ndërtimin e një rruge të re.

Në informacionet e dërguara nga kryetari i Komisionit ministrit Grey të datës 16 nëntor sigurohej që propozimi britanik përputhej në pjesën më të madhe me qëndrimin e përfaqësuesve francezë e italianë përveç disa korrigjimeve të vogla por që në tërësi sipas britanikëve ishin lehtësisht të zgjidhshme.

Pjesa më jugore mbetej nga pikat e fundit të diskutimit të Komisionit në terren duke përcaktuar kepin e Stillos si pjesë kufitare. Pas disa diskutimesh në telegramin e dt. 1 dhjetor kolegët austriakë dhe italianë të Komisionit kishin arritur një marrëveshje në bisedat e tyre informale. Ky telegrafim i kryetarit të Komisionit shënonte një pikë të rëndësishme për Komisionin pasi mund të largohej nga terreni me një marrëveshje. Marrëveshja u arrit në dt. 12 dhjetor në të cilën anëtarët e Komisionit pranonin vijën kufitare të propozuar nga kolegu i tyre britanik nga Tumba në kepin e Stillos. Kjo marrëveshje shënon fundin e peripecive të Komisionit të caktimit të kufijve jugorë në terren. Arena e diskutimeve do të ishte Firence qyteti në të cilën do të përcaktohej përfundimisht harta e vijës kufitare.

BIBLOGRAFIA

Duka Valentina, Dokumente britanike për Shqipërinë dhe shqiptarët (tetor – dhjetor 1913) I, Tiranë: Botimet Toena, 2012

Duka Valentina, Dokumente britanike për Shqipërinë dhe shqiptarët (tetor – dhjetor 1913) II, Tiranë: Botimet Toena, 2012.

ACTIVE POPULATION, EMPLOYMENT AND LABOR CONTINGENT IN KOSOVO

POPULLSIA AKTIVE, KONTIGJENTET E PUNES DHE PUNESIMI NE KOSOVE

FATON GASHI

University of Prishtina "Hasan Prishtina" KOSOVO, Faculty of Matematical – Natyral Sciences,
Department of Geography
Email: fatongeografi@hotmail.com

AKTET VII, 3: 198 - 202, 2014

PËRMBLEDHJE

Në këtë punim jemi fokusuar në trajtimin e tipareve demografike dhe socioekonomike në Kosovë gjegjësisht në tri komponente të tyre: Popullsisë aktive, kontingjenteve të punës dhe punësimit.

Qëllimi i këtij hulumtimi është që të paraqiten në mënyre sa më të qartë dhe të detajuar në kuptimin konceptual këto komponente si dhe ecuritë kronologjike dhe vëllimore të tyre në Kosovë që nga përfundimi i Luftës së Dytë Botërore e deri në vitet e fundit të shek XXI. Në bazë të analizës së të dhënave dhe krahasimit të rezultateve mund të vijmë në përfundim që Kosova ka pas një rritje të vazhdueshme numerike të popullsisë aktive dhe kontingjentit të punës, ndërsa punësimi oshilonte dhe varej kryekëput nga zhvillimet politike të cilat reflektoheshin në zhvillimin ekonomik të vendit.

Fjalët çelës: popullsi aktive, kontingjenti i punës, punësimi

SUMMARY

In this research we are focused on treating the demographic and socioeconomic features in Kosovo, respectively three of their components: Active population, labor contingents and employment. The purpose of this investigation is to present in a comprehensive and detailed way these components and also their chronological and voluminous progress in Kosovo since the end of World War II until the last years of the XXI century. Based on the data analysis and the result comparison we come to the conclusion that Kosovo had a genuine numerical growth of the active population and the work contingent, while the employment was rooted by the political developments which were then reflected on the economical development of the country.

Key words: Active population, contingent labor, employment.

INTRODUCTION

Population as a massive and multidimensional phenomenon is variable in time and space. Demo-graphic changes and developments are closely linked to political and economic developments in certain countries. From this viewpoint, the Kosovo population has not been immune to these developments. The circumstances of the time, now known were not favorable for the population and the economy. As a consequence, the country faced a large number

of the population who were part of the contingent labor, with few percentage of the active population, with excess labor force and low rate of employment. In this paper, we will treat these variables, which will present data and trends of their movement.

MATERIAL AND METHODOLOGY

The survey was conducted in 2011 in Pristina, which has involved qualitative and quantitative contingencies of labor, active population and

employment in Kosovo during a very long period of time, from 1953 until the postwar years.

The data are taken from authors' publications that have covered this issue, from the SOK (Statistical Office of Kosovo), from reports of relevant ministries and data processing in accordance with the topics.

Conceptual aspects of contingent labor

Contingent labor is demographic category which is defined under the age structure of the population consisting of male population aged 15-64 years old. All persons in a given week at

the appointed time of registration reference, research or survey found within these age periods belong to contingent labor, regardless of whether these people are under labor relations or not.

RESULTS

Labor contingents in Kosovo due to the accelerated growth of the population will be faced with increasingly large number of people of working age. Developing more dynamic employment growth within and outside Kosovo would allow a reduction of high fertility. Tab 1.

Table 1. Age structure of the population in Kosovo and labour contingent 1953-1981

Year	1953		1961		1971		1981	
Age	Number	%	Number	%	Number	%	Number	%
0-14	328190	40.2	406289	42.1	530757	42.7	655987	41.4
15-64	446008	54.7	512040	53.1	647223	52.0	850979	53.7
Over 65	41710	5.1	44800	4.7	65703	5.3	77474	4.9
Total	815 908	100	963 988	100	1 243 693	100	1 584 440	100

According to the 1981 census, based on 1985 estimates for contingent labor (15 to 64 years for both sexes) for Kosovo was 1,020,000 persons replacement coefficient of 620, respectively 100 persons arising from contingent labor 620 will enter the labor contingent.

In 1990 Kosovo's contingent labor coefficient was 1.205 million people with 426 coefficient replacement.

Characteristics of the economically active population in Kosovo

Development of socio-economic in general is extremely poor in Kosovo featured a low rate of the economically active population.

Year	1953	1961	1971	1981
%	32.9	34.6	26.0	22.6

Table. 2 Involvement of population in the economic activities.

Such low level of the economically active population has constantly covered Kosovo throughout the twentieth century due to the following two factors: The first factor: the low level of economic development in Kosovo, where most of the economy depended on underground mines and surface coal mines. The structure of industrial production in Kosovo in 1952 mining with 72.4% participation (former Yugoslavia 17.4%), while in 1982 with 27.4% (6.2% SFRY). Such a structure of economic activities in Kosovo, not only that it did not generate great benefit and a high level of economic development, but it simultaneously employed only male labor force. The second factor; natural growth of population is very high which advanced in comparison with the overall rate of economic growth and employment in Kosovo. Level much lower participation of women appear in economic activities in relation to masculinity, as well as the population of rural areas is less involved in comparison with the population of urban settlements. Table 3.

Type of population	Total		Males		Females	
	Nr	%	Nr	%	Nr	%
Rural	211 636	20.3	191 787	36.1	19 849	3.9
Urban	138 226	27.3	101 286	39.5	36 940	14.7
Total	349 862	22.6	293 073	37.2	56 789	7.4

Kosovo has the lowest active population within the former Yugo-slavia (22.6% in 1981) to that in the former Yugoslavia which was 43.4% (44.8% in Serbia). In Kosovo, the level of activity of women was lowest in the former Yugoslavia, only 7.5% compared to the average of the former Yugoslavia that was 33%.

Employment in Kosovo was featured with emphatic dispro-portions between the demographic and economic parameters. The discrepancy can be seen in the relationship between the annual contingent of the working population and the annual contingent of the employed population. During the period 1961/71 annual contingent labor population has grown to 14 thousand people, in the decade 1971/81 to 20.5 thousand people and in the last eight year period (1981/88) this contingent has increased annually by 30.7 thousand people. Kosovar economy opportunities for employment were much smaller. During the decade 1961/71 average in every year from 3000 employed persons or 20.9% of contingent labor over the decade 1971/81 were employed eight thousand persons or 39.2% of contingent labor. In the

years 1981/88 the average number of employees for each year was about 7144 persons who constituted 23.3% of contingent labor.

The highest rate of employment to total population (22.2%) and to the working population (46.7%) has been in the eight years' period during 1953/61, which was the most dynamic phase of employment in Kosovo and in the decade 1971 / 81, when these values were 23.6%, 39.2% respectively.

Contingent employment depended on the economic development of Kosovo which was not the same in all phases. Table.4.

According to the data table.4. majority of the population of Kosovo was held (about 3/4 of the population). Well, one should keep active resident more than three residents inactive.

The structure of the economically active population contingent was even more unfavorable structure The redirect national, and especially that of the staff and administration in the former Yugoslavia as per data of the year of 1971. Figure 1.

Year	1953	1961	1971	1981
Total population	808.141	963.959	1.243.693	1.545.006
Active population	268.246	334.947	322.987	349.862
%	33.2	34.7	26.0	22.6
Dependant population	530.888	615.578	895.152	1.149.687
%	65.7	63.9	72.0	74.4

Table. 4. Total population, active and dependant according to registrations in Kosovo

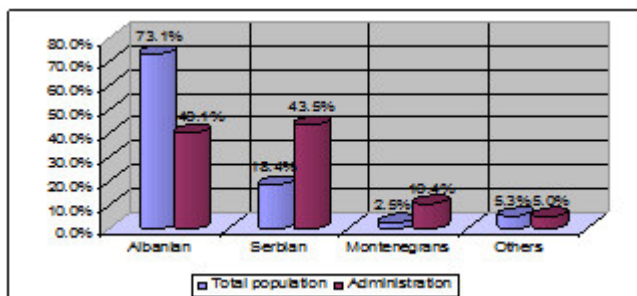

Figure 1. National structure of population and employees in Kosovo in 1971

The level of economic activity in Kosovo in period 1989-1999

After the constitutional changes in March 1989 and the suppression of autonomy, we witness the beginning of a new period of destruction of Kosovo's economy. In two years' time, around 150.000 Albanian workers were dismissed from work (over 60% of Albanian employees). The years of 1990s proved to be fatal for the Kosovo's economy, witnessing an extremely high rate of unemployment and the majority of such economically active population was involved in extensive agriculture, while the majority of the population, especially those in urban centers, depended on remittances from relatives who worked abroad as immigrant and were about one fifth of the total population of Kosovo.

Active population and employment in Kosovo in the post-war period (1999)

After the war in Kosovo, the economic development is intended to be accomplished through the establishment of privately owned enterprises. Kosovo's economy, in absence of a development strategy, has not yet defined its path as to on which economic branch will be focused and get specialized. The important indicator of the labor market is the relative size of the population working age. This figure according SOK 2009, people aged 15-64 years was 64.0 %.

Kosovo has a relatively young population where the third of the population are under the age of 15 and 7.8 % of the population are over 65 years.

Kosovo has about 2 million inhabitants, where the active population is about 1.2 million of its employees are around 400,000 and the unemployment rate is 39-41 %, while among women it ranges from 53-59 % and job seekers registered at employment offices so far are 350,000 jobseekers registered. Number of registered businesses amount to 90 thousand. Most employees work in the private sector, a sector which since 2004 has taken a primary role in terms of annual employment in comparison with the public sector. In this respect, the year of 2007 is distinguished, where the annual employment rate of 82 % were employed in the private sector.

CONCLUSION

Socio- economic underdevelopment of Kosovo with such parameters as indicated in this paper, where the considerable lack of industrialization is manifested with slower changes and with little social mobility, economic and professional population. Despite significant transformations and economic population in the second half of the twentieth century and the decade of the XXI century, Kosovo today is the last country in transition in Europe, both in terms of demographic and economical aspect point of view.

This transition which in the entire sequence that carries in itself of the process, among other things, the dominant structure of the new population, which in 2009, according to the statistics of the SOK, Kosovo's population continues to have such a structure

(0-14years 29 %; 15-64 years 64 %; and over 65 years 7 %) with this argues a high percentage of contingent labor (64 %) and despite the fact that Kosovo's population is increasingly prominent with a low participation of the population mainly active quota has varied around 28 % due to the low economic and social development in the country. Such indicators of economic and demographic level in Kosovo itself involve an even greater expansion of the unsatisfactory urban lifestyle, in particular after the last war where the primary urbanism got further strengthened (demographic dimension) while the secondary urbanism (functional dimension) got stalled, are an important indicator of the quality process of urbanization in the country .

REFERENCES

1. Baletiq V.A. (1978) Demography and economic development
2. Kosovo's Statistics Office esk.rks-gov.net .
3. Islami H (1981) Kosovo's Popu-lation. Prishtine.
4. Islami H (2008) Demographic Studies. Prishtine.
5. Pushka, A (2000) Geopopulation Aspects in Kosovo and around. Prishtine.
6. Pushka, A (2002) Geosocial Aspects and Geoeconomy in Kosovo. Prishtine.
7. Ministry of Labour and Social Welfare of Kosovo, Department of Labour and Employment, Annual Report 2008; Prishtine.
8. ESK, (2010) Results of Work Force Opinion Poll 2009. Prishtine..

REFORMS OF SECURITY COUNCIL OF UNITED NATION ORGANISATION

REFORMIMI I KËSHILLIT TË SIGURISË, ORGANIZATA E KOMBEVE TË BASHKUARA

BLERTA DERHEMI (BITRI)
Ministry of Foreign Affairs, Albania
blertaderhemi@yahoo.com

AKTET VII, 3: 203 - 206, 2014

PËRMBLEDHJE

Organizata e Kombeve të Bashkuara has kritika dhe pikëpyetje të mëdha. Këshilli i Sigurisë (KS) është organi më i debatuar. Mënyra e mbijetesës, si organ paqëruajtës është amendimi i Kartës. Janë bërë pesë amendime prej nga, katër procedurale, prej krijimit në 1945. Çdo amendim duhet të ketë dy të tretat e Asamblesë së Përgjithme (AP), përfshirë pesë vendet anëtare. Pastaj nevojitet ratifikimi i ndryshimeve nga parlamentet e vendeve anëtare. Reformimi shihet nga këndvështrime të ndryshme, mbizotëron ideja e riorganizimit të makinerisë ndërqeveritare për ta bërë më eficient, më përfaqësues të komunitetit ndërkombëtar. Ideja përmban perspektiva kundërshtuese si riorganizimi pa reformuar Kartën që nënkupton shtimin ose reduktimin e antarve të disa komiteteve dhe krijimin e komiteteve të reja apo shkrirjen e atyre ekzistues. Së dyti, ristrukturimi i organeve kryesore si KS ose AP të cilat përjashtojnë reformimin e Kartës.

Fjalët çelës: OKB, Refoma, Këshilli i Sigurisë, Amendim

SUMMARY

Nowadays United Nations Organization (UNO) is facing a lot of critiques. The most controversial and debated organ is Security Council (SC). Only way it would survive is to amend its charter. Only five amendments have been made to the charter since it was drawn up in 1945, four of these procedural. Every amendment must have the support of two-thirds of UN General Assembly (GA), including five permanent members of SC. Then national parliaments of supporting countries must ratify changes. There are different points of views, the most dominant is; Reorganization of the intergovernmental machinery, in order to make it more efficient or more representative of international communities. This idea has a lot of controversies, like reorganization without reformatting the UN Chart. Secondly is restructuring of main bodies as SC or GA that both exclude the reforming of Chart.

Key words: UNO, Council of Security, Reforms, Amendment.

Efforts to establish International Organizations are known since ancient times, and regardless of the way they were created and their members states, they all had the same purpose: efforts to maintain peace. Thus, until the First World War, there were nearly 450 projects proposed about organizations for preserving peace and security. History has shown that despite these

organization tried, they haven't been able to prevent conflicts, wars and to fulfill their goal of maintaining peace and security. This is a result of different wills that existed among different states. The Second World War was an indication of failure of the League of Nations, an organization created for that purpose after The First World War.

The Second World War brought to the world large humanitarian and material losses. More than 100 million people lost their lives over half a century. After consequences of this war, the leaders of the largest and powerful nations of the world, expressed the desire and started the efforts to achieve peace and stable relations among states. So, in August 1941, USA president, Franklin Roosevelt, and the British Prime Minister Winston Churchill met to decide about goals after war. Result of their meeting was draft of Atlantic Card. At the end of it was stated: " Until the creation of a final system for international security, it is necessary to disarm aggressive states, which suggest for the preliminary creation of an international organization".

On January 1, 1942, 26 allied states, under the leading of the four Great Powers, the United States, Great Britain, Soviet Union and China, agreed to continue the war against Germany, Italy, and Japan. This agreement was later joined by 21 other states that come up with the United Nations Declaration. The statement was an important to give shape to a genuine international organization, where four Great Powers would have a decisive impact. The conception of this organization was, among other things, intended to avoid the weaknesses that had shown the League of Nations. To achieve this, in February 1945 after numerous debates on the Yalta Conference, Churchill, Roosevelt and Stalin agreed that the Great Powers would have a special status, such as the right of veto in the Security Council, the most powerful body of the United Nations.

Before the end of the war, the four Great Powers invited all the states that have signed the United Nations Declaration before the San Francisco meeting, to present their own drafts for the Charter. After long discussions and numerous modifications, on June 26, 1945, The United Nations Charter was signed by 50 founding countries.

Since its creation, UNO is under confrontation with major criticism and questions. Only way to survive as a peacekeeping body is the amendment of Charter. There have been five amendments, four of which procedural, since its creation in 1945. For every amendment are needed two-thirds of the UN GA, including five member countries of SC. Further, is needed the ratification of changes by the member countries parliaments. In total, the approval of 125 states is needed.

Reforms could be seen from different point of views, what has dominated in the recent years is idea of reorganizing inter-government mechanism to make it more efficient. This idea contains perspectives which conflicts with each other, like the reorganization without reforming The Card, that means adding or reducing members of some committees, creating new committees altogether, or merging existing ones. Secondly, there is the restructuring of major organs, like the SC or the GA, which exclude reforms of charter.

SC is the most debated body. For nearly a decade it has been discussed in the GA to reform the Council, without achieving any concrete results. At the core of the debates is the addition of other members. Germany, Japan, Brazil, India, South Africa, Nigeria and other countries have demanded the special status, and to some extent not without support. But the permanent members wish to preserve their monopoly, also many other countries oppose adding new permanent members in the Security Council. They have idea of expanding through elections. There are critics thinking that the expansion of the SC would make it unmanageable and inefficient. They proposition for the future is expansion on a regional basis and more democratic reforms. Also is necessary to be increased the transparency of the working methods and decision-making process of SC.

Another key debate is how the UN can be more democratic and how can it be reformed to

become the leading institution of a democratic world. First, it is argued that representation should be more based on popular vote, as are the free democratic elections of the Assembly Secretary, rather than the “one state-one vote” principle. Secondly, the UN must be given a sufficient power as a governing body, in order to implement policies and impose sanctions on recalcitrant countries. It is very difficult to come to a conclusion because different countries have different expectations. Small countries would prefer voting system based on popular vote, and large states do not agree to transfer so much power to the UN.

UN Security Council reform proposals

When UN was created about 60 years ago, membership of the Security Council's reflected the structure of powers after World War II. After years, permanent members of the Security Council are frozen in time, they still are the same. According to the UN Charter, the SC is the only body that can authorize military activity of member's countries. Charter also states that each of the five members China, France, Russia, Britain and the United States can veto any changes to it, including efforts to remove their veto or to add more members to the Council.

On Dec. 2, 2004 Kofi Annan, Secretary General of the UN circulated a report with 101 recommendations given by experts, about the expansion of the SC according to two main alternative models. These recommendations propose amending the UN Charter. Increasing discontent began to be observed to smaller countries, according to which the UN was not very useful in economic reforms, while larger countries could not agree with the “voting nightmare”, because the western countries had become a minority in the General Assembly. Since December 1974 the General Assembly requested the Secretary- General to appoint a group of high level experts to prepare proposals for debates about structural reform of the UN. The first proposal was to include six new permanent member countries and three non-

permanent members in the council, bringing it to a total of 24 members. The second proposal sought inclusion of eight countries as a new category that will serve for four years. Adding a permanent place to this proposal the total number of members of the Council would be 24. The purpose behind it was the coordination and better management of the UN system. Despite the efforts and achievements to amend provisions of the UN Charter, any attempt to reform the Security Council has failed.

Today's attention is at the G4 countries, Brasil, Germany, India and Japan, which having the support of some of the permanent members. They have created an expansion plan for the permanent places of the SC. Moreover, an African country to represent Africa is needed. Firstly, Brazil with its population and economic potential can be the best representative for Latin America. Japan member since 1956, is the largest financial contributor to the UN budget, and as Brazil does, enjoys the support of the U.S. and Russia, if China would oppose its admission as a permanent member of the SC. The same can be said for India, by the number of population is second in the world and has a liberal democracy. If we take into consideration economic and military power of India, it is unlikely for it to be rejected as a permanent member. Meanwhile the proposal for the introduction of Germany as permanent members came from French President Jacques Chirac. The problem is that how much will their neighboring countries accept that their interests can be represented through Brazil, Germany, India and Japan.

Nowdays considerable criticisms are raised about idea of expanding the SC. Ambassador Peter van Walsum, the Dutch representative on the Council in 1999-2000 wrote in the Financial Times in 2005, "No one can seriously believe that the council with 24 members will be more effective than the one with 14". Member States often argue that adding members would make the Council more representative. Otherwise others

would say that adding more members would impact negatively on the effectiveness of the Council. These members will only weaken their regional representation because there is no system of accountability. Instead they would work for their own national interests.

CONCLUSIONS

In a world threatened by wars and violence is needed a SC that can promote peace and security. Today the SC has a much more active role than before and identification of failures is greater, hence the reform appear as an urgent need, even if it through a difficult process. Countries can agree that there is a need for reform but it is difficult to arrive a solution that will satisfy everyone's interests. All agree that the Council members and institutional structures are outdated and reflect the political mentality of 1945. Five permanent members with their veto and other privileges, now widely face criticism as

a self-proclaimed oligarchy. For nearly a decade has been discussed by member states at the UN GA on the SC reform, but still there is no result. Changes in the membership of the council would require a revision of the UN Charter, that would make things more difficult. Despite numerous proposals, no one had achieved the proper support for this big institutional change.

Bibliography

1. Archibugi, D., "The Reform of the UN and Cosmopolitan Democracy: A critical Review", *Journal of Peace Research*, Vol. 30, No. 3. (Aug., 1993)
2. Blum, Y., "Proposals for UN Security Council Reforms", *The American Journal of International Law*, Vol. 99, No. 3. (Jul., 2005)
3. Pease, Kelly-Kate S. *International Organizations: Perspectives on Governance in the Twenty-First Century*. (New Jersey: Prentice Hall, 2003).

THE ART OF USING INSULTS (FOCUSED ON POLITICAL DISCOURSE)

ORNELA ELEZI

Departamenti i Gjuhës Italiane, Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës

E-mail: ornelaelezi@yahoo.it

AKTET VII, 3: 207-210, 2014

PËRMBLEDHJE

Problematika e studimit të sharjeve është mjaft e gjerë, duke u nisur nga këndvështrimi gjuhësor, psikologjik, social, kulturor, gjinor, politik, apo mediatic. Ky studim do të hedhë dritë mbi përdorimin e fjalorit tabù, mbi faktorët, rrethanat dhe qëllimet për të cilat zgjidhet të përdoret ai në fushën politike. Gjuha politike ka formë dhe funksion të përcaktuar, atë të prodhimit të efekteve të veçanta mbi sjelljet dhe mbi vendimet politike. Mënyra e të folurit dhe të shkruarit është karakteristike dhe fjalët nuk janë të ndara nga mendimi e as mendimi nga fjalët. Trajtimi i fjalori tabù në këtë studim nuk ka për qëllim të shtojë apo të heqë vlerat e njërit apo tjetrit ligjërim, ai fokusohet në analizën psikologjike të këtyre ligjërimeve. Ky trajtim do të ndalet veçanërisht mbi fuqinë e fjalës së konsideruar si një mjet i mirfilltë fyerje dhe mbrojtjeje e gatshme për të goditur në mënyrë diplomatike "kundërshtarët intelektualë". Këtu do të shqyrtohen teoritë dhe qëndrimet që janë mbajtur lidhur me përdorimet e sharjeve në lëmin politik. Do të identifikohen elementet kulturorë, shoqërorë, apo psikologjikë që favorizojnë apo limitojnë përdorimin e sharjeve.

Fjalët çelës: sharje, sot, Shqipëri, diskursi politik, efektet psikologjike.

SUMMARY

psychological, social, cultural, political, and media. The purpose of this study is the identification and analysis of linguistic problems that political discourse presents today in Albania, especially in the use of insults. This study will focus on the use of taboo vocabulary, the factors, circumstances and purposes for which it is used in the political field. The political language has a defined function: the production of special effects on behavior and political decisions. Ways of speaking and writing are characteristic and words are not separated from thoughts nor thought from words. This study does not intend to add or remove values of discourses, it focuses on psychological analysis of these discourses. This study will focus on the power of speech as an offense and defense in itself, ready to hit in a diplomatic way the "intellectual opponents." This study will review theories and attitudes that are held on the uses of insults in the political field, as well as the identification of cultural, social, or psychological elements that favors or limits the use of insults.

Key words: Nowadays, Albania, insults, political discours, psychological effects.

Introduction and theoretical aspects

This study aims to shed light on the use of taboo vocabulary, the factors, circumstances and purposes for which it is used in the political field. Today the language of politicians is filled with foreign words, grammatical errors, insults and curses. Linguists say that all this is due to lack of care by politicians. Other researchers, otherwise, treat this form of expression in politics. The

political language has a defined shape and function, the production of special effects on behavior and political decisions. Ways of speaking and writing are characteristic and words are not separated by thought nor thought by words. (Saussure).

Edelman has the opinion that politics is a linguistic representation in a particular context.

Another phenomenon observed after this change is the influx of foreign words, a phenomenon that has indicators on the psychology of communication.

This particular treatment will be focused particularly on the power of speech regarded as an offense and defense in itself, ready to hit in a diplomatic way "the intellectual opponents".

From the perspective of political rhetoric in the political language, insults are considered as a strategy that serves to draw attention to the opponent and cause him emotional reaction that can highlight a few aspects of his professional or omissions of its argument.

Swearing is a behavior that is to provoke and usually has two main functions: to capture the spirit and influence on it as well as the entertainment of audience to deteriorate them the image of "recipient of bullying".

In this study will be considered as insult any verbal behavior that damages the image of the opponent. During such behavior, the speaker usually leaves no doubt about the purpose of his target, which can be implemented directly or through mitigation strategies, to respect the institutional norms of decency. Choosing between these two behaviors seem determined on the basis of cost-benefit ratio.

In particular practices, the political insults constitute a rich field for the study of interpersonal dynamics, balances of power and logic fading political debates.

In the rhetorical-cognitive profile, insults are treated as verbal stimuli aimed at the opponent's quick reaction and detection of its weaknesses. In this way, speaker makes it possible that in his discourse emotional weight prevails on sustainability of his argument.

In Albania, it has been observed in recent years, after the democracy, that politician use language that does not respect the ethical norms of the past, which regulate the use of the vocabulary and political discourse level registry. The cause of this change comes as a result of social and linguistic differences. Sociocultural transformation has brought with it a greater informality; disappearance of parties and

screenings as protagonist coalition candidate, addressed to the public directly without mediation, which brings use of a simpler language, more direct and often more popular; new areas of political discourse use television debates, which often find use of taboo vocabulary. Words that once unacceptable in this discourse are found in abundance today. We all witnessed the fall of the sought vocabulary used before democracy, like: taboo vocabulary, dialects, low register, slang or familiar vocabulary situations and not strictly informal communication.

It is a macroscopic phenomenon as there is no need for analysis to point it out. Among other things, this kind of verbal expression is often accompanied by disregard of rules such as sociolinguistic speaking terms, rules of behavior, tone of voice and gestures perpetrators and aggressive, that often degenerate into verbal and physical confrontation in parliament or in lives debates in TV.

So we stand out of a logical and normal use of language and this behavior is due to a psychological phenomenon.

The use of taboo words, which later turn into insulting, is generalized and extended into the language of other sectors, but it seems that in any field there is so much dominant force than in political discourse, especially in spoken form, as noted in the political debates face-to-face, but also often in the texts of interviews published in newspapers.

The transition from suggestive argumentative discourse to aggressive attacking discourse, as a genuine verbal violence and a genuinely personal attack, has damaged the pragmatic view of language.

Materials and methods

The methodological approach used in this study is essentially qualitative. In a pragmatic perspective it is essential and systematic referred to real data. The focus is on the different uses of insults in the political-institutional context.

Case studies are drawn from various sources such as books, newspaper archives, internet,

magazines, etc. All is referred to the relevant authentic details, in order to facilitate the reading of the paper.

In case of absence of reference in writing, are made references with video, to enable the authenticity of the material.

In many books and materials is spoken about the political discourse in general.

Conclusions and discussions

Political correctness has been extremely successful in getting people to change their linguistic behaviour. Even many of the deliberate efforts to shift the meanings and connotations of words have come up roses. There is much more to political correctness than language use; but linguistic behaviour is the most conspicuous expression of the political correctness ethos. Political correctness and politically correct, refer to a set of linguistic behaviours with no implied criticism.

It seems that just about wherever you look there is something to read on the political correctness debate. Political correctness started to develop an image problem. As commentators are quick to point out, the public discourse on what political correctness means was initiated by sources categorically opposed to it.

On the one hand, political correctness is being described as responsible for corruption of our language and on the other hand, it is criticized for trivializing important issues precisely because it focused on insignificant language matters, and not on important political ones. It is puzzling how something can be seen as so egregiously bad and at the same time so very piffling; but when it comes to opinions about language, speakers have a remarkable ability to hold contradictory points of view, especially with respect to prescriptive observations. The result of all this is that the label political correctness has turned into a powerful rhetorical stick to beat the political opponents with; a way of bringing contempt on someone you don't like; an effective strategy to short-circuit serious debate. Nowadays, political correctness typically refers to behaviour,

especially verbal behaviour, rather than to a political position.

During this study I became interested in the social function of insults, while doing research on the Stoic philosophers, who spent a lot of time thinking about how best to deal with them. I thought this was an odd thing for philosophers to do, but ultimately realized that they were on to something. After all, one role of philosophy is to teach us how to have a good life, and insults—whether blatant, benign, or even backhanded—have the power to make us miserable. The problem is that once we are among them, we feel compelled to sort ourselves into social hierarchies.

It is the social hierarchy game that makes insults sting. We are wired so that it feels bad to lose social status and feels good to gain it. That's why a teasing jibe from a good friend isn't painful—we haven't lost status from it—but an unanswered email from our boss or a dilatory response to an invitation can diminish our sense of self-worth.

Those playing the social hierarchy game try to score points by insulting others, who respond with counter-insults. The solution to this predicament is simple: withdraw from the social hierarchy game. In practical terms, this means becoming an insult pacifist: when insulted, you carry on as if nothing happened. Or if you do respond to an insult, you use self-deprecating humor: you insult yourself even worse than they did and laugh while doing it. You might worry that practicing insult pacifism would invite a barrage of more verbal abuse. When you respond to people's insults not with counter-insults but with humor, you make them look foolish: they hit you with their best verbal shot, and you only laughed in response. As a result, they are less likely to insult you again. I have also discovered that by responding to insults with self-deprecating humor, you take much of the sting out of them. This is because it is psychologically difficult to get upset over something you are making a joke about. Withdrawing from the social hierarchy game, I should add, can also beneficially transform our

relationships. Instead of spending conversations trying to convince people how wonderful we are, we will start listening, really listening, to what they tell us. They will likely take notice. Insults as well as retaliation and resistance to them are part of a political process, which establishes, first, lines of domination/subordination, second, finer gradations of status and power, and third, opportunities for building coalitions and alliances. They also enable audiences to take sides, thus influencing and testing the operation of coalitions and alliances.

References

1. M. Benzi (2002), *Il problema logico delle fallacie*.
2. G. Celani (2002), *Quando il pensiero sbaglia. La fallacia tra psicologia e scienza*.
3. G. Berruto (1976), *La semantica*, Bologna, Zanichelli.
4. P. Cella Ristaino, D. Di Termini (1998), *Politica e comunicazione*
5. I. Copi (1961), *Introduction to Logic*, MacMillan, New York.
6. R. A. De Beaugrande, W. U. Dressler (1984), *Introduzione alla linguistica testuale*, Bologna, Il Mulino.
7. U. Eco (1973), *Il linguaggio politico*, G. L. Beccaria, *I linguaggi settoriali in Italia*, Milano, Bompiani.
8. E. Goffman (1988), *L'interazione strategica*, Bologna, Il Mulino.
9. H.P. Grice (1993), *Logica e conversazione. Saggi su intenzione, significato e comunicazione*. Bologna, Il Mulino.
10. C. Ilie (2001), *Unparliamentary language: insults as cognitive forms of confrontation*.
11. R. Dirven, R. Frank, C. Ilie, *Language and Ideology*.
12. M. Kienpointner (1997), *Varieties of rudeness: types and functions of impolite utterances*, in *Functions of Language*
13. H. Lausberg (1969), *Elementi di retorica*. Bologna, Il Mulino.
14. B. Mortara Garavelli (2001), *Le parole e la giustizia*. Torino, Einaudi..

THE ROLE OF GERMANY IN KOSOVO (1989 – 1999)

ELTON DEMOLLARI
eldemollari@yahoo.com

AKTET VII, 3: 211 - 217, 2014

SUMMARY

Kosovo has been, is and will be the key to solving many problems that the Balkans carry. As an independent state, the challenges that the troubled region of Kosovo has to overcome are numerous. Germany has played and is playing a very important role in the political arena of international security. The purpose of this paper is to identify and highlight the role, position and importance, of Germany (a country that always engages increasingly in many regions of the world) and its foreign policy in today's international field. I will be mainly talking about Germany's influence in the Balkans troubled by conflicts, focusing on the role it had in Kosovo during its conflict in the '90s. It will be a detailed overview of the activities of German foreign policy in finalizing Kosovo's issue. It will include German hesitation and shading in this delicate matter. Once again, this paper will highlight Germany's decisive role of in this matter.

Keywords: Germany, NATO, the KLA (Kosovo's Liberation Army), military intervention, the Contact Group for the Balkans (CGB).

INTRODUCTION

For the EU's foreign policy, Kosovo is the most important region and the most essential issue. In the past, Kosovo and its problems have been the key discussions in numerous political meetings. Therefore this question arises: Why Kosovo? The answer is very simple: Kosovo has been, is and will be the key to solving many problems that the troubled region of Balkans carries. Kosovo for centuries has been a hot spot that can explode at any time. As it did in 1999. The Serbians have always considered Kosovo as "The Serbian Holy Land". This land is and has historically been predominantly inhabited by Kosovo Albanian population. The modern Kosovo crisis began in spring of 1989, when Slobodan Milosevic, the Serbian prime minister, stripped Kosovo autonomy gained in 1974 under Josip Broz Tito's leadership of. For the other Yugoslav republics this signal was taken as a strong warning by the Serbians that they do not dare to take decisions "on their own". This meant that they shouldn't declare one side independence. This strong

Serbian signal was not considered by the Western stationary, and so by the German chancellor. Because then the end of the "East - West" conflict was being marked by the revolutions in Hungary, Poland, Romania. So the socialism crisis of the Eastern countries was coming to an end on November the 9th 1989 the Berlin Wall fell, that "iron curtain" that was dividing a continent into two camps.

At the mean time in Kosovo began a fierce Serbianisation campaign in all areas of social life, economic and political issues. Albanians were excluded and forced out of all aspects of social, economic and public life and it all took place under the eyes of all international opinion. The international community bypassed without noticing the situation, even when Albanians declared the "Declaration of Independence" on July the 2nd, 1990 in Kosovo and on September the 7th, 1990 the "Kaçaniku Constitution", which meant its independence, but the independence of a shadow state. Also, it was not taken

seriously by the German Chancellor. Until recently the German foreign policy has ignored this issue.

Until only recently, even though Germany had recognized Slovenia's and Croatia's independence in 1991, its policy hadn't had her own profile toward Kosovo. The reason is that this issue has always been an internal affair of Serbia. Her reasoning was related to non-intervention in the internal problems of the Serbian state. This enormously favored the aspirations of Serbia and in Kosovo. After the wars in Slovenia, Croatia initiated and undertaken by Milosevic and the Serbian militias, the international community under the UN conference on Yugoslavia tried to drive back to the forefront of Kosovo's issue. Other political actors tried to ignore Kosovo's issue. Even mediator Lord David Owen in September 1992 in Genf tried to introduce the conference Kosovo's issue in the conference's agenda, but got a categorical "No" by Milosevic, with the argument that this was an internal issue of Serbia. Richard Holbrooke, chief U.S. negotiator, also, experienced the same thing. He tried to drive out of the dust of forgetfulness the topic of Kosovo, but Holbrooke immediately realized that Milosevic was unwilling to compromise on this neuralgic issue.

Late on the crisis and the war in Bosnia - Herzegovina begun and all the Western chancelleries' attention was directed towards these events. So, the wars in rotting Former Republic of Yugoslavia, Slovenia, Croatia and Bosnia - Herzegovina took all attention from Western stationary. It seemed as if the Kosovo issue will be written in Greek calends, then left in forgetfulness. It seemed as if the Kosovo crisis will not ever find a final solution. In later years the Kosovo crisis remained outside the Western agenda, because at first glance it seemed as if the situation there was calm. However Albanians "under wraps" had managed to organize a shadow state of parallel administrative structures, schools and universities and had even organized secret elections. Ibrahim Rugova was

elected president and the LDK, his party came from as the main force of these elections. It was understood in the international community, as between Albanians and Serbs there was a kind of serenity and that any problems will find solutions through a kind of a "peaceful" agreement. But all this was false, a deceptive tranquility.

When the thought and idea that Europe was not doing anything to the Albanian people was expanding, the Albanians got out their guns. This scene gave birth to a radical political group, the KLA. The establishment of the KLA came as a result of deep disappointment that Kosova people experienced, seeing that the situation of Albanians in Kosovo even after the Dayton Agreement remained unchanged. This armed group tried to gain independence from Serbia, because only by the force of guns they could secure the right of self-determination. Because only through a war you can get freedom. This once again expressed the conviction that the West only takes into account those regions, where there was only chaos and violence and war prevailed.

Another reason this German reluctance to intervene in resolving this issue, supposedly comes from the thesis of international law experts, that the German constitution strictly prohibits military intervention of the German "Bundeswehr" outside of Germany. In 1991 the former German foreign Minister Hans - Dietrich Genscher openly went against this theses, by giving a startfor a military intervention. But this problem was resolved by a final decision of the Federal Constitutional Court, the Article 24 of the constitution, which didn't allow, the cooperation the German Bundeswehr army to intervene in an international military intervention.

We can say that the main maxims of Helmut Kohl's government were a "traveler" in the European and the transatlantic train, taking less personal initiatives and actions. This means "Better with everyone, better with no one ". This was the right decision, since the impact of the

FRG in the international arena was too little. On the other hand Germany had learned from its mistakes and its shortcomings of its multilateral policy, that didn't achieving consensus on the issue of intervention in Former-Yugoslavia. However the reluctance of the German military interventions in the Balkans was enormous.

We have to admit, that until recent years it was always a "specific role" of Germany in international efforts for crisis management for establishing and maintaining peace. This role had come to an end. But actually this was a necessary need, given current conditions, where many events happening at the same time. In April, May and June 1999 Germany held the presidency of the European Union, therefore Germany's international weight had increased a lot.

This government gave the appropriate diplomatic impulses to overcome the crisis and prevent a political disaster of NATO, because amongst Western European chancelleries there was not a unity for common military intervention.

On the other hand the war between the KLA and Serbian forces continued with ferocity. KLA was actually helped even more since from the previous year, 1997 in Albania, where the military depots were opened, where from thousands of Kalashnikovs, millions of bullets and grenades were stolen. This brought the Serb forces fighting on two fronts:

1) In the one against KLA 2) In the extinction of the civilian population of Kosovo Albanians.

In the eyes of public opinion and German policy, these tragic moments were initially perceived spontaneously. But the participation of the German government in providing aid for the reconstruction of Yugoslavia under the Dayton agreement regulated the issue of autonomy for Kosovo and the return of all Albanian displaced in their historical lands. The German Foreign Minister Klaus Kinkel announced that the full integration of Yugoslavia into the international community and receiving financial aid will always

depend on Belgrade's policy towards Kosovo. But when it was observed that the situation on the ground could degraded, the German Bundestag took into consideration the situation in Kosovo, without asking Milosevic for human rights and national minorities respect in Yugoslavia. But Milosevic didn't accepted political Conditioning (Junktim) in relating respect for human rights and aid for the reconstruction of Yugoslavia. This attempt by the German policy disappointed even more Kosovo Albanians.

The fierce fighting in 1997 forced the German government, to make Kosovo's issue as its top political priority. However it did not follow "the policy of isolation" of international politics, as followed in the case of Croatia and Slovenia in recognition unilateral independence. But it followed a multilateral policy, always within the Balkans Contact Group (U.S., France, Germany, Great Britain, Italy and Russia), in the framework of the Common Foreign and Security of the European Union. (GASP / CFSP) and NATO. Helmut Kohl's government and its policy did not want to create the impression of "a lonely man who is running in a dead end empty street." This government changed its policy on four points:

a) The German government remained true to the position that Kosovo is an internal issue of Yugoslavia (Serbia) and that its autonomy can be adjusted only through bilateral talks and meetings.

b) Chancellor Kohl, Foreign Minister Klaus Kinkel and Defense Volker Ruhe did not notice the humanitarian catastrophe in Kosovo, which came as a result of the nationalist Serbian military. And that thing turned out in the eyes of the Albanian public opinion. Seeing the events in Bosnia – Herzegovina, the credibility to international efforts for peace from NATO and the UN has dropped remarkably.

c) From the beginning, German policy tried to avoid and prevent the isolation of Russia in the Contact Group. This is because, according to

Germany a bigger conflict was going to go off in Russia seeing full support Serbia was finding in "Mother Russia".

d) The German government tried to prevent the extraordinary influx of Albanian refugees to Germany and other countries of the European Union.

But all these four goals were difficult to be maintained, since the situation in Kosovo was degrading to the point that Serbia can not avoid an air and ground military intervention. On September the 24th, 1997 the Contact Group for the Balkans (GKB) on its meeting in New York took seriously into account the Kosovo crisis and review meeting in Moscow on February 25th, 1998 where the status-quo was decided that Serbia won't be allowed to make Kosovo's final decision. But disagreements and contradictions between the GKB members itself, deepened further. This happened, because the fightings in Kosovo were intensified and Serbian units fighting KLA used the war as a shield to cover their plan to extinct the ethnic Albanian population from their historical land.

U.S. was for putting drastic sanctions against Serbia, but Moscow declared that it will veto against these sanctionary measures. Differences between the U.S. and Russia aggravated even more. Germany and France tried to mediate and stressed the need that the Security Council of the United Nations should deal with this issue.

After several attempts, on March 9th 1998 it was decided to embargo Yugoslavia's guns, in order to prohibit the importation of military equipment that will be used for killing the innocent civilian population. Other measures such as the freezing of financial loans to Yugoslavia, and stopping Serbian soldiers entering western countries, were left for later, because Russia will not approve of them in any way. Noticing that the situation was not normalizing, but had even deteriorated further, the U.S. administration called for conducting military steps. Even the U.S. President

Bill Clinton warned that military troops were going to be sent to Kosovo and that he would not allow Kosovo to become a second Bosnia. This was strongly repeated by the U.S. Secretary of State Madeleine Albright consultative in the NATO Council meeting on May 25th, 1998.

At this meeting the interest in a peaceful solution to the Kosovo crisis was emphasized, however, the ministers of foreign affairs did not rule out the option of military intervention to ensure Kosovo's borders with Albania and Macedonia. Numerous massacres that were taking place in different regions of Kosovo forced many different European politicians such as British Defence Minister Lord Robertson, Dutch Defence Minister Joris Voorhoeve, to threaten, that NATO could militarily intervene even without the mandate of the United Nations. Precisely this UN mandate was the cause of all deadlock or core contradictions between the NATO members. Because it will be proved later, that many members of the North Atlantic Alliance were against this sudden military intervention without permission from the Security Council. And these countries were: Germany, Denmark, France and Italy. These states were against military operations, because according to them this will not bring an extraordinary aid for Kosovo and its population. On June 12th, 1998, GKB in London submitted a statement to Serbia, with some points that should be resolved urgently:

- Provide immediate end of violence
- Withdrawal of Serbian special police units
- Resumption of serious contacts with representatives of the Albanians.
- Political reform, which would provide Kosovo with a "new status", if necessary, with international assistance.
- Free movement of international humanitarian organizations
- Free movement for war crimes investigators in Kosovo.

Faced with growing pressure from the international community Serbian President Milosevic, at a meeting he had with Russian

President Boris Yeltsin in Moscow said that he won't stick to these points, except for the withdrawal of military forces and police units from Kosovo. German Foreign Minister Klaus Kinkel in an interview with the German newspaper "Süddeutsche Zeitung" declared that he had cast a positive step towards the peaceful resolution of Kosovo's issue, by removing the option of a military intervention. Both Minister of Defense he Kinkel and Volker Ruhe were expressed categorically against any military intervention against Serbia. German Chancellor Helmut Kohl always stated that a mandate from the Security Council of the United Nations to take military action was needed. Seeing the western "policy set" the Serbian government was hoping for the Western countries to never achieve a consensus, so that they would be able to achieve their goals in the annihilation of Kosovo Albanians from their land. But on the other hand Germany, seeing the Serbian unwillingness to reach the points that were presented as well as the bloody offensive undertaken in the same time by police and army toward the people, it undertook a set of measures on 24th of August 1998:

Blocking all Yugoslav bank accounts in Germany, limiting visas for Yugoslav personalities, etc. Then, in an interview with the prestigious German magazine "Der Spiegel" (16 August 1998), the German Defence Minister Ruhe acknowledged, that the NATO intervention in Yugoslavia was inevitable and that this can be done without a mandate from the Security Council, so that the Serbian policy of ethnic cleansing would come to an end once and for all.

Resolution 1199 of the Security Council not only did include all the points mentioned above, and fully blamed Yugoslavia for the situation, it also defined the country as a threat to international peace and security. This resolution in Western, English and American circles, was translated by them as a starting point for the beginning of military intervention towards Yugoslavia. On the 30th of September 1998 the German Government authorized the use of more NATO's "Tornado"

aircrafts to attack against Serbian military radar installations. The 24th of March 1999 is a very important date and has a special significance for the foreign policy of the Federal Republic of Germany. On this day Bundeswehr planes, for the first time in the history of the FRG, took part in a NATO intervention. The aim was to prevent a humanitarian catastrophe and mass expulsion of the Albanian population from their lands by Serbian paramilitary and police units. The participation of German military action in NATO against Serbia was obviously a natural move. Germany's participation in the intervention against Yugoslavia in the operation "Allied Force" was considered by the U.S. and other Western partners as an example of its growing maturity and as a coherent political leap towards reality, towards a new foreign policy, to suit geopolitical situation. But many skeptical Europeans, especially French and Italian, saw this, as German foreign policy was "militarizing" and that World War II ghosts were returning.

However the role of Germany in this period was what it seemed. This was observed in the Rambouillet talks on the February the 6th 1999, where the German role was minimized a lot, from the other members of GKB, UK, USA and France. These talks were conducted at three levels:

- 1) The first level, which included basic negotiations between Albanian and Serbian representatives, with the presence of the U.S., Britain and France.
- 2) The second level was of a less important type. Those talks were of a consultative character. Germany, Italy, and the Austrian envoy Wolfgang Petritsch, were included in this level.
- 3) The third level was round tables with an informative and illuminating character. The Russian representative was included here.

The Rambouillet meeting did not bring a new spirit, a new era in the present situation. It was more of a peace dictated by the British and

French, where for three years the circumstances and relations in Kosovo would raise, to create conditions for a subsequent process in determining the status of Kosovo. The Rambouillet talks once again showed a great misbelief that the Western powers had, especially London and Paris, towards German foreign policy. This once again reflected the differences within the European Union in the framework of the Common Foreign and Security Policy of the European Union. The British and French policy undervalued many German diplomatic skills. The failure of the Rambouillet agreement was a victory for Milosevic, because in this way he gained time to achieve his secret plan codenamed "Operation Horseshoe". All threats of the international community and NATO he called "soap bubble" or NATO as a "paper tiger". Milosevic was not scared of western diplomacy, he even went so far as to mock all the foreign ministers of the European Union, among them German Foreign Minister Joschka Fischer, and to cynically state that he will resolve the Kosovo's issue "as he pleased." While the bombing was not giving the results expected by NATO and its allies, the Western diplomacy was failing in its attempts to "peacefully" resolve Kosovo's issue. Word circulated through the international circles, as if NATO had "lost" the war in Kosovo. French optimism and determination was falling, the same thing was happening in on American and British side. But the situation proved otherwise. The time had come, that German foreign policy said its word better and louder at an international level. A popular old expression says: "Act at the time and at the right moment." Germany, using the power of being chair of the European Union and also the G8 group (the group of eight most industrialized countries of the world) undertook its own diplomatic-political initiative. Germany undertook this to resolve once and for all this "Gordian knot", in order for the the international community to emerge "victorious" in this issue. This nonsense situation, which was prevalent in that time, was used by German politics, where its Foreign Minister Joschka Fischer on April the 14th, 1999 presented

a peace plan, which would allow a diplomatic solution to the problem. The novelty of this plan was the inclusion of the G8, which meant the inclusion of Russia as a party in the negotiation process for diplomatic solution. The purpose of Fischer's plan was preparing a resolution with the help of Russia in the Security Council to end the bombing. This will happen only by adhering to these points of the plan:

1. Complete withdrawal of all military, police and paramilitary forces from Kosovo.
2. Banning all military actions and the handing over of all weapons from KLA's side
3. Entry of international peace troops in Kosovo under NATO leadership.
4. The return of all the displaced and refugees to their homes.
5. Placing Kosovo under the administration of an interim administration until they find a final political solution.
6. The launch of an international aid program to reduce poverty and program to rebuild Kosovo.

The peace plan was presented to the European powers, the United States and Canada. After being approached by all stakeholders, and when deemed appropriate, then the work on its implementation began. This plan was presented to the Russian. Russian President Boris Yeltsin did not want Russia's isolation in the international arena, which would be very dangerous for him. The implementation of the plan was fast progressing, to the point, that Milosevic said that Kosovo should remain part of Yugoslavia. But this plan was followed by a work plan by former Finnish President Martti Ahtisaari and former Russian Prime Minister Viktor Çernomerdin, who began talks with all interested parties. They ended up with the "Ahtisaari" plan, which enable the declaration of independence of Kosovo.

CONCLUSIONS

In all regions and the western stationary this plan was called "a miracle" of German diplomacy. Because it avoided diplomatic rift within the European Union. It brought together in a single body all Western European positions. Because this plan excluded land troops on the ground and the immediate cessation of bombing.

The plan projected the idea of a Stability Pact for South Eastern Europe, which would mean that states and local political forces in this region will be that provided medium to long term perspective to join the European Union, primarily by strengthening cooperation between their economic and military issues and that these sites adhere to them conditionality policy. With this kind of policy the German Presidency assured itself a main role, internationally and in the EU. For the first time Europeans showed serious partnership in joining the U.S. in this crisis. Germany became the opposite pole of this policy to the British and French, which in times of crisis make a unilateral policy as U.S. partners. Because this intervention plans exclude all ground troops, something that would be catastrophic human consequences for all sides in the war.

So I want to end this discussion with the former word German Foreign Minister Joschka Fischer, who said:

"I hope that this will be the last war in Europe."

BIBLIOGRAPHY:

- KRAUSE Joachim(2000), Deutschland und die Kosovo – Krise
 FRIEDRICH Roland, Die deutsche Aussenpolitik im Kosovo-Konflikt (Juni 2005)
 SCHMIDT Siegmar,HELLMANN Günther, Wolf Reinhard (2007)Deutschland und die Gemeinsame Aussen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitik der Europäischen Union Handbuch zur Deutschen Aussenpolitik:
 DEUTSCHE AussenpolitikistFriedenspolitik (Januar 1999),"Hamburger InformationenzurFriedensforschung und Sicherheitspolitik" (Ausgabe 26, 1999)
 MEYER Berthold / SCHLOTTER Peter, Die Kosovo – Kriege 1998/1999: Die internationalen Interventionen und ihre Folge, 01/2000
 KRAUSE Joachim, Kooperative Sicherheitspolitik: Strategische Ziele und Interessen: Deutschlands Neue Aussenpolitik, Band 3, 1996
 ERKLÄRUNG der Bundesregierung vom 24.08.1998 zum Kosovo, Dokumentation zur Abrüstung und Sicherheit, Band XXVII, fq. 361
 INTERVIEW mit Joschka Fischer: Es gab nie eine Alternative.(Der Spiegel, 21.06.1999)

THE DIMENSION OF POLITICAL FREEDOM IN BERNARD MALAMUD'S NOVEL "THE FIXER"

DIMENSIONI I LIRISË POLITIKE NË ROMANIN "RIPARUESI" TË BERNARD MALAMUDIT

SHPËTIM MADANI

Akademia e Mbrojtjes "Spiro Moisiu", Tiranë, Shqipëri
madanishpetim@yahoo.com

AKTET VII, 3: 218 - 221, 2014

PËRMBLEDHJE

Bernard Malamudi (1914-1986) është përfaqësues kryesor i prozës hebraiko-amerikane të gjysmës së dytë të shekullit të kaluar. Në romanin e shumëvlerësuar "Riparuesi" (1966) autori trajton raportin e ndërlikuar që ekziston ndërmjet individit dhe shtetit, ku ky i fundit përpiket të zgjasë jetëgjatësinë e tij, duke mohuar liritë dhe të drejtat themelore të individit. Kumtesa hedh dritë mbi rrezikun real që lind, kur aparati shtetëror në vend që të garantojë dhe përmirësojë mirëqenien e shtetasve të vet, nuk nguron t'i shtypë ata për interesa të ngushta të klikës drejtuese, duke manipuluar sistemin e drejtësisë. I akuzuar dhe burgosur për një vrasje rituale të pakryer, në Rusinë e pararevolucionit, heroi hebre në vepër ngrihet mbi rolin e viktimës pasive dhe vuajtjes së padurueshme në burg, në emër të idealit të lirisë për veten dhe të tjerët, duke përcjellur mesazhin se mosangazhimi politik i individit sjell çënim të lirisë së tij.

Fjalët çelës: liri politike, hebre, vrasje rituale, burg, vuajtje

SUMMARY

Bernard Malamud (1914-1986) is a major representative of Jewish-American fiction of the second half of the last century. In the highly-acclaimed novel "The Fixer" (1966), the author addresses the complex relationship existing between the individual and the state, the latter trying to prolong its life by denying the fundamental rights and freedoms of the individual. The paper highlights the real risk that arises when the state structures, instead of guaranteeing and improving the welfare of their citizens, have no hesitation in oppressing them in the ruling clique's narrow interests, by manipulating the judicial system. Charged with and imprisoned for a ritual murder not committed, in Pre-Revolutionary Russia, the Jewish hero rises above the role of a passive victim and the unbearable suffering in prison, on behalf of the ideal of freedom for himself and the others, conveying the message that the individual's political disengagement poses a threat to their freedom.

Key words: political freedom, Jew, ritual murder, prison, suffering

INTRODUCTION

Bernard Malamud (1914 -1986), is one of the major representatives of Jewish American prose after the Second World War. Acclaimed by the critique as one of the best works of the author, the novel "The Fixer" centers on the 30-year-old Jew Yakov Bok, who leaves the Ukrainian shtetl to look for a better life in Kiev. After staying there

for some months, under a false name, he is unjustly accused and imprisoned for the murder of a 12-year-old Russian child. With the main evidence "of being Jewish", Bok is left in prison for more than two years, in the hope that he would admit the charge, or commit suicide; he would compromise other Jews, or admit to be released as a pardoned criminal. He does not

accept any of the alternatives, saving thus Russian Jews from another cleansing campaign of the government. The novel ends with the murder – symbolically and in a dream – of the czar by Yakov, and the organization of a public trial, which is the only hope for Bok and all people.

Political freedom in “The fixer”

Interviewed about the novel, in 1966, Malamud said: “I’ll tell you this: if this book isn’t about freedom, I don’t know what it is about. Every man must be political or where is your freedom?” (qtd. in Lasher 20) The author’s declaration goes hand in hand with that of Aristotle, in that “... a human being is by nature a political animal.” (Stumpf, 101) The work in question focuses on the politics pursued by the Pre-Revolutionary Russian government against the Jewish citizens. Czar Nicholas II, a real historical figure, strives to prolong his despotic and oppressive regime as much as possible, by stifling every spirit of liberalization of the society. To achieve this, he tries to direct the Russian citizens’ attention against the Jews, whom he considers as the society’s serious wound to be eliminated. The Russian state sets in motion all the political, legal, and religious mechanisms for despising Jews, and holding in check nationalistic, cultural, and social movements.

At the beginning of the novel, the hero is reluctant to be politically involved, in asserting: “I incline towards the philosophical” (19), that “politics is not in my nature” (45) or that he is “a freethinker.” (80) However, there immediately arises the question whether a Jew can really be apolitical, or reckless. At first, Bok thinks that he will get away lightly; that he can stay uninvolved in the world’s events. When Bibikov, the Investigating Magistrate for Cases of Extraordinary Importance, interrogates the hero, immediately after his imprisonment: “Are you a revolutionary, either as theorist or activist?” (81), Bok replies: “No, I’m not. God forbid. That’s beyond me, if you know what I mean. It’s not my nature. If I’m anything I’m a peaceful man. “Yakov,” I used to say to myself, “there’s too much violence in the world and if you’re smart

you’ll stay out of it.” It isn’t for me, your honour.” (81)

The same thing is expressed earlier in one Bok’s essays. “I am in history...yet not in it. In a way of speaking I’m far out, it passes me by.” (58) In this way, the protagonist believes that he can really remain out of history, but the progress of events in the novel shows that this is impossible. On the contrary, Bok will make history; he will be in the limelight of events in the Pre-Revolutionary Russia of the year 1917. As a result, the hero will finally realize that: “We’re all in history, that’s sure, but some are more than others, Jews more than some.” (281)

Bibikov, after some investigations, realizes that the charge is ridiculous, and that Bok is innocent; however, the judge believes blindly in the existing corrupted legal system, even though he knows it is unjust. Stating to Bok: “I depend on the law. The law will protect you” (74), he shows his naivety and powerlessness to rise against the system he is working for. Bibikov cannot fully understand the influence that politics exerts on the justice system. Meanwhile, he says to the hero: “Keep in mind, Yakov Shepsovitch, that if your life is without value, so is mine. If the law does not protect you, it will not, in the end, protect me.” (159) On the other hand, he confides his fear of leaving Bok in the lurch, since: “Partly it is our situation in this unfortunate country that causes me doubt. Russia is such a complex, long-suffering, ignorant, torn and helpless nation. In one sense we are all prisoners.” (159) In fact, in this phase, Bibikov is the only Russian who dares to support Bok. In doing such a thing, the Russian official openly objects to the czarist system. In this regard, Bibikov is influenced by Spinoza: “One might say there is more than one conception of freedom in Spinoza’s mind – in Necessity, philosophically speaking; and practically, in the state, that is to say within the realm of politics and political action.” (72) This means that even he is a supporter of *political freedom*.

Right after imprisonment, Bibikov asks Bok how the latter understands Spinoza’s views on the concept of freedom. The hero states: “I think

...he was out to make a free man out of himself . . . Maybe it's that God and Nature are one and the same, and so is man, or some such thing, whether he's poor or rich. If you understand that a man's mind is part of God, then you understand it... the trouble is that you are bound down by Nature, though that's not true for God who is Nature anyway. There's also called Necessity, which is always there though nobody wants it, that one has to push against. In the shtetl God goes running around with the Law in both hands, but this other God, though he fills up more space, has less to do altogether... So much for Necessity. I also figure it means that life is life and there's no sense kicking it into the grave." (71-72) Meanwhile, to Bibikov's question: "If a man is bound to Necessity where does freedom come from?" Bok provides this answer: "That's in your thought, your honour, if your thought is in God. That's if you believe in this kind of God; that's if you reason it out. It's as though a man flies over his own head on the wings of reason, or some such thing. You join the universe and forget your worries." (72)

But when the fixer finds himself incarcerated, he realizes that his spinozism has come to no use. The problem is related to Spinoza's standpoint about freedom. To the philosopher, freedom is, above all, the possibility of enhancing the basic abilities. Given that Bok is imprisoned, he will never be able to achieve freedom according to Spinoza's conception because he cannot hone these capacities: he is unable to use his tools; he is not permitted to read or write; he is chained to the wall, too. On the other hand, Bok also gives up God, whom he previously considered as a source of freedom.

For the prosecutors, the truth that Bok tells is quite clear, but they do not care about that. A public legal process would undoubtedly convince people about his innocence. They keep him indefinitely in prison, hoping that they will find proper evidence against him. Bok, however, is determined to have a trial where he could defend his innocence, although he is aware that the prosecutor intends to exploit the unjust and anti-Semitic Russian legal system against him.

Likewise, he is denied the request to take a lawyer. The prosecutor informs the fixer that: "As for consulting a lawyer, that is not possible at this stage...In our legal system the indictment comes first. After the preliminary examination the Investigating Magistrate and Prosecuting Attorney consult, and if both believe the suspect to be guilty, an Act of Indictment is drawn up and sent to the District Court, where it is either confirmed or disapproved by the judges. The defense may begin after the accused is informed that the indictment has been voted, and he is given a copy of it. Within a week or so, possibly a bit more, the accused may select his counsel and inform the court." (78) In this way, Bok must, ironically, be declared guilty by the judge and prosecutor, based on the existing evidence, *before* he is permitted to consult a defense lawyer. According to this system, the jury finds out that a individual is declared guilty, prior to being tried. Despite this, Bok waits for more than two years so that his charge is authorized, even though the prosecutor is afraid to take the case to trial, through lack of evidence.

Meanwhile, during his stay in prison, the protagonist is poisoned by the guard, in order to pass the act off as a suicide, out of shame for the ritual murder, what would justify Grubeshov. The latter tries also to scare Bok by telling him that czar himself is notified of his case, considering him guilty. To prove such a thing, the prosecutor shows to the fixer scraps of newspapers related to him: "His majesty expressed himself as justified in his belief that the crime was the dastardly work of a Jewish criminal who must be properly punished for his barbaric deed." (20) The czar needs a Jew, whoever – Bok, the case in point – to keep in check the political tensions.

Czar Nicholas II presents himself as a defender of justice for Russians, and injustice for Jews. Thus, he aims to gain maximum support from Russian masses for his service as a guarantor of their security.

At a lower level, the public prosecutor Grubeshov and other legal officials, such as colonel Bodiansky, give a political flavor to the incident and accusation. In this manner, while initially

accused of murder, the hero comes to be considered as a political prisoner; from a civil offence – according to Bibikov – the case takes on intense political and nationalistic implications, where Bok is suspected of being a member of Jewish political or revolutionary parties, secret organizations that, according to the investigators, pose a major threat to the czar. The latter is nothing but a coward: “I never wanted the crown, it kept me from being my true self, but I was not permitted to refuse... One is born as he is born and that’s all there is to it.” (297) In this way, the czar bears great similarity to Grubeshov, the other fierce violator. It is obvious that a system led by such cowards is doomed to fail because the czar as the head of the Russian state, has no intention of fulfilling human moral and intellectual purposes. “The state”, said Aristotle, “exists to achieve a better life, and not just for the sake of living. . .the political society exists for the sake noble actions, and not simply of society. . .If a state brings a good life or not, this depends on the leaders’ conduct.” (Stumpf, 102) Bok, on the other hand, has reached the conclusion: “I am not the same man I was.” (286) As a result, Bok imagines himself as an attacker against the czar because he believes that he is entitled to act, in order to change history – “there are ways to change it” (299). He acts in line with Sartre’s belief that: “And when we say that a man is responsible for himself, we do not only mean that he responsible for his own individuality, but that he is responsible for all men.” (par.3) While the czar does not agree that the actions of one person can change history, Yakov Bok, an

unimportant repairman manages to make history because he realizes the fact that the individual must be within history, and change it through involvement; even the involvement of a single person counts: “One thing I have learned...there’s no such thing as an unpolitical man, especially a Jew. You can’t be one without the other, that’s clear enough. You can’t sit still and see yourself destroyed.” (299) Then, he heads for the trial, exclaiming: “Death to the anti-Semites! Long live revolution! Long live liberty!” (299)

CONCLUSION

As a conclusion, it can be said that the novel “The Fixer” conveys topical values not only for the time when it came out, but universal ones because it raises the voice against any injustice, prejudice, or violence from the state – which exploits religion and the legal system – against specific masses or ethnic groups, against the individual, in general.

REFERENCES

1. Lasher, Lawrence M., ed. (1991), *Conversations with Bernard Malamud*. New York, Jackson and London: University Press of Mississippi.
2. Malamud, Bernard. (1967), *The Fixer*. New York, Penguin Books.
3. Samuel Enoch Stumpf, (2007), *Philosophy: History and Problems*, (Retranslated from the translation into Albanian by Kastriot Myftiu dhe Paqsor Shehu), Tiranë, Toena.
4. <http://faculty.salisbury.edu/~jdhatley/101EXISTENTIALISM..>

ECONOMIC PROFESSIONAL TERMINOLOGY IN ALBANIAN

TERMINOLOGJIA PROFESIONALE EKONOMIKE NË GJUHËN SHQIPE

SHPRESA HOXHA^a, ARBËRESHA RAÇA – SHALA^b

^a Fakulteti Ekonomik, Universiteti i Prishtinës

^b Gjykata Kushtetuese e Republikës së Kosovës, Prishtinë, REPUBLIKA E KOSOVËS

Email: shpprressaa@hotmail.com; shpresa.hoxha@uni-pr.edu, arberesha.shala@gmail.com

AKTET VII, 3: 222-226, 2014

PËRMBLEDHJE

Gjuha shqipe është degë e gjuhëve indoevropiane, historikisht e njohur, ndërkaq historia e saj e shkruar daton nga shek. XVI. Është e pasur me shumë fjalë dhe shprehje të ndryshme. Por ka nevojë edhe për huazime, sidomos në fushën e ekonomisë, të cilat së fundi vijnë nga gjuha angleze. Mirëpo, nga kjo fushë ka huazuar fjalë edhe nga gjuhë të tjera midis tyre: turke, sllave. Prania e huazimeve turke daton nga koha e Perandorisë Osmane dhe një numër i madh i tyre janë bërë pronë e gjuhës shqipe dhe i gjejmë në fjalorët e saj, si p.sh.: *terzi, usta, berber* etj. Shqipja, duke jetuar në fqinjësi me popujt sllav ka huazuar fjalë edhe nga serbo-kroatishtja. Kohëve të fundit ndjehet një ndikim i dukshëm nga anglishtja, ndihmuar edhe nga globalizimi, i cili ka përfshirë gati tërë Europën dhe shtetet e tjera të botës. Janë disa huazime të më hershme si p.sh.: *kapital* (capital), *sektor* (sektor), *kompani* (company) etc. Huazimet e mëvonshme angleze të përdorura në shqipen janë: *asete, menaxhment, inpute* etj.

Fjalët çelës: terminologji ekonomike; huazimet turke, serbo-kroate dhe angleze.

SUMMARY

Albanian language, a branch of Indo-European languages, is historically known, whereas its written form belongs to the XVIth century and it is rich in different words and expressions and Turkish, Slavonic, and lately with English borrowings in the field of economy. The Turkish borrowings presence dates from the period of the Ottoman Empire and a large number of them are still present in most of Albanian dictionaries like: *terzi, usta, berber* etc. Albanian was also influenced by Serbo-Croatian living in neighborhoods with Slavic people. Lately it is influenced by English also along with the globalization which was embraced almost by all Europe and some other countries all over the world. There are some earlier English borrowings as for example: *kapital* (capital), *sektor* (sector), *kompani* (company), etc. Later used English borrowings in Albanian are: *asete* (assets), *menaxhment* (management), *inpute* (inputs) etc.

Key-words: economic terminology, Turkish, Serbo-Croatian and English borrowings.

HYRJE

Si çdo gjuhë në botë edhe gjuha shqipe ka terminologji profesionale të fushave të ndryshme të studimit, por edhe ndikohet dhe pasurohet me fjalë e shprehje nga gjuhët e tjera më me ndikim në të gjitha fushat, në këtë rast në fushën e

ekonomisë. Edhe pse dihet se gjuha e shkruar shqipe (në mbështetje të dokumenteve të para të shqipes) i takon shekullit XVI, megjithatë ajo është e pasur me fjalë dhe shprehje të ndryshme burimore dhe në vijimësi plotësohet dhe ndikohet edhe nga gjuhë të tjera, varësisht nga afëria territoriale dhe tek ne nga prania e

ndërkombëtarëve në Kosovë në degët e ndryshme të ekonomisë. Në të kaluarën më të largët është ndikuar nga turqishtja, më saktësisht nga periudha e pushtimit të Perandorisë Osmane, e cila ka ushtruar një ndikim të dukshëm dhe pothuajse të pashlyeshëm jo vetëm në shqipen, por edhe në gjuhët e tjera të Ballkanit.

Ndikim dhe gjurmë, në këtë drejtim mbetën edhe nga serbokroatishtja dhe së fundi në masë më të madhe edhe nga anglishtja, e cila sot, duke shkuar drejt globalizimit mund të themi se është bërë gjuhë pothuajse dominuese në botë. “Siç qëndron gjendja në ekonomi, politikë e në fusha të tjera të veprimtarive, me globalizim përfiton më shumë ai që është më i fuqishëm në fushën përkatëse” (Nuhui 2013: 123). Pra, edhe gjuha varet nga zhvillimi ekonomik, teknik, politik dhe ndikohet nga zbulimet dhe zhvillimet e shteteve më të përparuara, përkatësisht gjuhëve që ato flasin dhe shkruajnë.

Huazimet nga turqishtja

Shumë fjalë dhe shprehje që kanë të bëjnë me fushën e ekonomisë, të huazuara nga koha e sundimit të Perandorisë Osmane, edhe ditëve të sotme përdoren me të madhe, madje shumë sosh kanë hyrë me kohë edhe në fjalorin e gjuhës së sotme shqipe dhe përdoren si në gjuhën e folur, ashtu edhe në atë të shkruar. Duhet vënë në pah se shumë prej këtyre huazimeve “që kanë hyrë në gjuhën shqipe në shumicën e tyre nuk janë të burimit turk, po janë fjalë arabe e perse të turqishtes” (Çabej 1987: 66).

“Huazimet turke, ose më mirë të themi turqizmat në gjuhën shqipe janë përhapur në disa sfera shoqërore: religjioze ose fetare, administrative, ushtarake – luftarake, të ndërtimit dhe zejtarisë, mjedisit shtëpiak, si dhe të jetës së përgjithshme shoqërore” (Mulaku 1977: 55).

Sidoqoftë, gjurmët e turqishtes janë bukur të thella në gjuhën shqipe dhe prekin të gjitha sferat e jetës, mirëpo punimi në fjalë ka të bëjë kryesisht me fjalët dhe shprehjet në degën ekonomike. Lidhur me këtë Petar Skoku mendon se “ndikimi i kësaj gjuhe i përgjigjet rolit historik

të trefishtë të Osmanllive, si trashëgimtarë të Bizantit, si ndërmjetës midis qytetërimit orientalizatik e Gadishullit Ballkanik, e si kampionët e islamizmit”. Prandaj këtë ndikim ky dijetar e gjen më të fortë “në lëmin e urbanizmit oriental: në esnafë (korporata), në rrugë, në tregti, në ndërtim të shtëpisë, në petka, në formula nderimi etj” (REVUE 1935: 247; Slavia 1937: 166; Përpjekja 1938: 135).

Se sa është prekur dhe ndikuar nga huazimet turke lëmi i ekonomisë dëshmojnë edhe shembujt e mëposhtëm të përzgjedhur nga gjuha e folur ndër ne dhe po ashtu nga përtëritja e turqizimeve përmes shikimit të filmave serik turk, të cilët po emitohen përmes kanaleve tona televizive dhe të cilat në këto raste po i dëgjojmë drejtpërdrejtë vetë. Të tillë janë një numër i konsiderueshëm i emrave të profesioneve të ndryshme të atëhershme, por që edhe sot ushtrohen dhe përdoren edhe në gjuhën shqipe. Disa prej tyre përdoren vetëm në gjuhën e folur dhe janë më të vjetër, ndërsa shumë sosh janë të pranishëm edhe në fjalorët e gjuhës së sotme shqipe, si p.sh.: ahçi (gjellëbërës), abaxhi (zhguntar), çirak, kallfë, kadaifçi (kadaifbërës, ai që bën kadaif), kafexhi, kalemxhi, kalldrëmxi, esnaf, terzi (rrobaqepës), usta, arabaxhi, marangoz, basmaxhi, bazhdari (doganieri), berber, matrapaz, ekmeqaxhi (bukëpjekës), kadi, byrekxhi, bojaxhi, gërçar (poçar), tatlixhi (ëmbëltor), teneqexhi, bozaxhi, çarkaxhi (ai që punon me çark), çifligar, çirak, dajrexhi, dyfekçi (armëpunues), gjevrekçi, gjemixhi (detar), hallvaxhi, hamall, hambarxhi, hanxhi, tezhaxhi (punëtor në tezgë), sërmaxhi (argjendar), bahçexhi (kopshtar), kujunxhi (argjendar, arpunues), kallajxhi, sapunxhi, salepçi, kasap, tyxhar (tregtar), tezgaxhi, zanatli, hyzmeqare (shërbëtores), imam, ulema, hyzmetçi, jamak (ndihmës në punë, kallfë, regrut në ushtrinë e jeniçerëve) jaramaz (i papunë, i llastuar), jazexhi (shkruer, dijetar), rakixhi, shegert, tellall (lajmëtar, zëdhënës), xhambaz (blerës dhe shitës i kuajve), xhamaxhi, xharrah (shërues plagësh; ai që mësonte nga përvoja diçka prej mjekësisë dhe që merrej me operacione të vogla dhe shërim plagësh; ai që bënte synet fëmijët), xhelat, zurnaxhi, qiraxhi,

zabit, daullexhi, qehaja (mbarështues, kujdestar), jorganxhi, kazanxhi, kazaz (zejtar që merret me përpunimin e mëndafshit) etj.

Emra vendesh, objektesh ku zhvillohen veprimtari ekonomike, si: tregtare, bujqësore, zejtare etj: pazar, nahí, hudut, xhade, mejhane, han, mejtep, berberhane, bakallhane, biná, bodrum, çarshi, çylhan (treg, pazar), tezgë, hajrat (vend i shenjtë), hambar, mëhallë, kurt (oborr), mejdan, tophane, qifllëk, baruthane, kasaphane, hamam, gjylestan (bahçe me trëndafil), ilixhe (banjë, ujëra mjekuese), liman (port detar) etj.

Fjalë dhe shprehje shoqërore- ekonomike, si p.sh.: kaull (garanci për mallin e blerë), allëshverësh, ahur, yshyr, zanat, akçe (monedhë argjendi e kohës së Perandorisë Osmane) sermaje (pasuri), kusur, bereqet, terezi, hesap, marifet, masraf (shpenzim), zengjin (i pasur), bollëk, fukarallëk (skamje), kapar, imza (nënshkrim), asqerie, hyqymet, tyxharet (tregti), veresie (hua), yrnek (model, mostër), yshyr (lloj takse gjatë sundimit osman), toptan, shinik (masë drithi prej 25 – 110 okë), defter, taze, hallall, haram, mall, hak, harxh, iftirezhi (spion), borxhli, jallanxhi, kallëp, konak, gjymryk (taksë, tagër), sënduk, zimbil, bajrakli, myhyr, koçi, xhemi (anije), gjytyri (malli ose artikujt që shiten përnjëherë pa u ndarë), hallall mall (mall i vërtetë), haraç, herbab (kursimtar, i zoti) etj.

Disa sosh madje nuk kanë fjalë të përshtatshme në gjuhën shqipe, ndërsa disa prej tyre edhe po të përkthehen e zbehin domethënien dhe kuptimin e qenësishëm të vetë fjalës, meqë kanë hyrë me kohë dhe janë mishëruar me gjuhën shqipe.

Huazimet sllave

Ndikim të dukshëm ka pasur edhe nga gjuha serbokroate në gjuhën shqipe. Të dhënat për sllavët, të cilët formuan shtetet e tyre në mesjetë (bullgare, serbe dhe kroate) dhe pasi pushtuan territoret shqiptare, na japin të kuptojmë ndikimin e pjesërisht të gjuhëve sllave në gjuhën shqipe. Profesor Çabej me të drejtë konstaton se: “marrëdhëniet e shqiptarëve me sllavët, që zgjatën për afërsisht tetë shekuj me

radhë, kanë lënë gjurmën e tyre edhe në gjuhë” (Çabej 1987: 60). Përafërsisht të njëjtën gjë e thotë edhe Jorgji Gjinari se:

“Marrëdhëniet që kanë pasur shqiptarët dhe sllavët e jugut gjatë historisë së tyre kanë lënë gjurmë edhe në gjuhët që ata flisnin. Në krahinat anësore të këtyre popujve kontaktet dhe marrëdhëniet e fqinjësisë kanë vazhduar për një kohë më të gjatë dhe kanë qenë më intensive, prandaj vetvetiu kuptohet se gjurmët në të folmet e atyre krahinave janë më të shumta. Sigurisht për shkaqe të ndryshme, kanë hyrë më shumë elemente nga sllavishtja në shqipen se sa anasjelltas, por nuk janë të pakta edhe faktet që flasin për një dukuri të kundërt” (Gjinari 1966: 157).

Si në çdo fushë të jetës edhe në fushën e ekonomisë dhe në nëndegët e saj të ndryshme si në hotelieri, bujqësi, blegtori etj., prania e sllavizmave është e dukshme edhe për shkak të dygjuhësisë së përdorur në bashkëjetesë me serbët dhe sllavët e tjerë brenda Jugosllavisë së dikurshme, si p.sh.: gostí, gllavinë (bucela e rrotës së qerres), grabitje, govedar (lopar), gradinë (kopsht), grabitçar, pallaçinkë (palëpetë), ikra (vezë peshku), kovaç (farkëtar), çelnic (kryetar i barinjve), kasnec (lajmëtar), kolibe, bodec (hosten), rrobë, bujar, krasit, stan, kantë, lopatë, stol, vadë, brazdë, valanicë, megje (kufi), maticë (amë, amzë), prashit, bravar, vozitës, plaçkë, furkulicë (pirua), temjanicë, porotë, kaish (rryp), kamilicë (kamomil), koritë (shtrat lumi) etj.

Huazimet angleze

Në gjuhën shqipe kemi një vërshim të dukshëm anglicizmesh, veçanërisht të kohës së pasluftës në Kosovë (1999), “huazime angleze për të cilat shqipja nuk ka fjalë të veta, një pjesë të të cilave e përbëjnë huazimet e reja dhe huazimet të cilat i kanë përgjegjëset e tyre në shqipe” (Zymberaj 2011: 207-208), përfshirë këtu edhe huazimet nga fusha e ekonomisë për të cilën po bëjmë fjalë.

“Hapja e gjerë ekonomike e kulturore e Shqipërisë (dhe e Kosovës – mendimi im) ndaj botës në ditët tona ka sjellë edhe një ballafaqim

më të gjerë me gjuhët e mëdha botërore, veçanërisht me anglishten. Rryma e ndikimit të huaj do të gërryejë edhe më tej truallin e fjalës shqipe” (Lafe 1992: 72), thotë profesor Lafe.

Fjalët dhe shprehjet nga lëmi i ekonomisë, të huazuara nga gjuha angleze, edhe pse shumë prej tyre kanë përdorim ndërkombëtar dhe mund të kenë bazë latine, italiane dhe franceze, në Kosovë, kryesisht janë huazuar nga anglishtja. “Një numër syresh tashmë janë pronë e shqipes dhe nuk ndihen si të huaja, dhe siç thotë David Crystal, (në: “The Cambridge Encyclopedia of Language”), “meqë asnjë gjuhë asnjë herë nuk e ka marrë ndonjë fjalë nga ndonjë gjuhë tjetër me qëllim që një ditë t’ia kthejë, e meqë fjalët e tilla kur nuk janë kthyer, termi huazim është term i gabuar” (Caka 2006: 29).

Ja disa sosh, që janë përdorur edhe më herët, në të kaluarën, përdoren edhe sot dhe kanë një përdorim të gjerë ndërkombëtar: taksë, kapital, komercializim, sektor, industri, infrastrukturë, transport, manufakturë, sistem konvejer (sistem i bartjes ose transportit), konsumator, divizion, kompani, auditim, decentralizim, financa, korporatë, union, sindikatë, konditë, profit, donacion, dividendë (interes aksionesh bankare), supermarket, marketing, biznes (punë, afarizëm), bankënotë, devalvim (zhvlerësim i monedhës), inovacione (risi, zbulime), agrikulturë (bujqësi), beneficion, interes (kamatë), manufakturë, sponsor, kreditor, debi, kesh (para të gatshme), kupon, kompeticion, produktivitet (prodhimtari), recesion, hiperinflacion, inflacion monetar, kurbë (lakore), shopping (blerje), kamping (fushim, vendi ku fushohet), agrobiznes etj.

Emra profesionesh: shef, bos, menaxher (udhëheqës, drejtues), supervajzer (mbikëqyrës, kontrollues), IT (ai ti) term për mbikëqyrësin e kompjuterëve në institucion ose firmë, ekonomist, jurist, bankier, profiter (përfitues), diler, akcionar etj.

Në mbështetje të shkrimeve dhe asaj që dëgjojmë në media, disa fjalë dhe shprehje ekonomike angleze përdoren më dendur kohëve të fundit, veçmas në periudhën e pasluftës në Ko-

sovë. Përkundër faktit se kemi fjalë të mirëfillta shqipe nga kjo fushë, përdorimi i huazimeve angleze është bërë i shpeshtë nga profesionistët e ekonomisë dhe auditori i gjerë, të cilët mbase edhe për lehtësi përkthimi përdorin huazimet angleze, pa e lodhur mendjen që të gjejnë ose të përdorin fjalë burimore shqipe, si p.sh: aset (pasuri), promocion (gradim, mbështetje, reklama), oponent (kundërshtar, konkurrent), bono (fletëobligacione, garanci), menaxhmenti i firmës (udhëheqësi e ndërmarrjes), remitancë (dërgesë parash), inpute (përdorim sasior i faktorëve të prodhimit nga ana e një ndërmarrjeje; futje e teknologjive të reja në prodhim), akses (hyrje, rrugë, mundësi hyrjeje), evazion (shmangje), akcizë (taksë indirekte, taksë monopoli), bord (këshill), target (cak, qëllim), stafi i konglomeratit (personeli i ndërmarrjes së madhe), asociacioni i bizneseve të vogla (shoqata e ndërmarrjeve të vogla), proponent (ithtar), alokim i mjeteve (lejim i mjeteve), diversitetet produktesh (laryshi ose llojllojshmëri prodhimesh), stoqe, brende (lloje, tipe), risk (rrezik), resurse (burime), fifti-fifti, tender, suport (mbështetje), broker (ndërmjetësues), barelë (bucelë, fuqi, rezervuar) deficit buxheti, privatizimi, politikë fiskale, depresion ekonomik (krizë ekonomike), damping (shitje e mallrave në tregun e huaj nën çmimin e kostos së tyre), bilans etj.

Përfundim

Përdorimit të fjalëve të huaja nuk mund t’i vejmë kufi, ato shfaqen me kohën dhe nevojën për përdorim tek shumë gjuhë, po ashtu edhe në shqipen. Në pajtim me këtë profesor Lafe shprehet kështu: “Zhvillimi i gjuhës nuk mund të pengohet. Gjuha zhvillohet bashkë me shoqërinë, me ekonominë e vendit, të rajonit e të botës. Çështja është që gjuha të mirëmbahet, të mbarështohet, pra të jetë nën një kujdes shoqëror e shpirtëror të vijueshëm” (Lafe 2013: 23).

Mendoj se, gjithnjë duhet kushtuar vëmendje dhe duhet kërkuar mundësi e rrugë për ta kultivuar, pasuruar dhe mbrojtur gjuhën shqipe, përkundërt faktit se ndikimet e gjuhëve

të përmendura më sipër kanë lënë gjurmë të thella.

“Elementet gjuhësore barten prej një gjuhe në tjetrën edhe për shkak të prestigjit që e gëzon e para. Gjuha angleze, për shkak të pozitës ekonomike, politike dhe kulturore të Britanisë së Madhe, sidomos të Shteteve të Bashkuara të Amerikës, bën trysni për depërtimin e elementeve të saja gjuhësore në shumë gjuhë europiane dhe jashtëeuropiane. Prandaj, në këtë pikëpamje nuk ka ngelur anash as gjuha shqipe” (Nuhui 2013: 24).

Sa i përket terminologjisë teknike, e cila në gjithë botën është më e re në historinë e leksikografisë krahasuar me terminologjitë e degëve të tjera të shkencës dhe se shumë popuj e përdorin pothuajse fjalën e njëjtë nga kjo fushë d.m.th., pa e përkthyer fare, si p.sh.: makinë, automobil, aeroplan, inventar, kompjuter, akesor, telefon mobil, vokmen, disk, aparat, instrument, radio, televizion, sintisajzer etj. Për disa syresh ende nuk kemi fjalë të formuara të përshtatshme shqipe dhe se prej kohësh i përdorim ashtu si i dëgjojmë, për disa të tjera jemi në përpjekje për të gjetur mundësi që t’i përkthejmë në gjuhën tonë. Ka edhe të përkthyerat ose edhe kanë mbetur në përdorim nga kanë buruar prej kohësh.

Kur kemi parasysh gjithë këto ndikime të jashtme duhet pasur vëmendje të shtuar dhe duhet bërë çmos për mbrojtjen e gjuhës shqipe dhe mundësinë e përkthimit të përshtatshëm të fjalëve dhe shprehjeve ekonomike në këtë rast, me përqendrim të vullnetit dhe të forcave mendore, në përpjekje të krijimit të fjalëve të reja dhe të

mirëfillta shqipe, ashtu siç bëjnë shumë popuj të civilizuar për mbrojtjen dhe respektimin e gjuhës së vet amtare, gjithnjë duke e pasur parasysh ndjenjën e përgjegjësisë profesionale dhe gjuhësore.

Bibliografia

NUHIU, Vejsel (2013), *Ndikimi i anglishtes në gjuhën shqipe*, Akademia e Shkencave dhe e Arteve të Kosovës, Prishtinë.

ÇABEJ, Dr. Eqrem (1987), *Studime gjuhësore III Rilindja*, Prishtinë.

MULAKU, Latif (1977), *Turqizmat në gjuhën shqipe: “Seminari i kulturës shqiptare për të huaj” 3*, Prishtinë.

REVUE Internationale des Études balkaniques I (1935), SLAVIA XV (1937) 166 vv.; PËRPJEKJA shqiptare 2 (1938) 135 vv.

GJINARI, Jorgji (1966), *Mbi disa elemente sllave në të folmet veriore të Shqipërisë jugore: “Studime Filologjike” 2*, Tiranë.

ZYMBERAJ, Prof. Dr. Xheladin (2011), *Shqipja standarde dhe pastrimi i saj nga fjalët e huaja: “Java e Shkencës”*, Prishtinë.

LAFE, Emil (1992), *Konferenca shkencore “Gjuha letrare kombëtare dhe bota shqiptare sot” Tiranë, 20 – 21 nëntor.*

CAKA, Nebi (2006), *Huazimet leksikore dhe qëndrimi ndaj tyre: “KOHA për kulture” Nr. 324, 29, të së përditshmes “Koha Ditore”, nr. 3339, Prishtinë, 30. X 2006.* <http://www.peshkupauje.com>.

LAFE, Emil (2013), *Gazeta Shqiptare, 7. Korrik, Tiranë.*

PERSONAZHI SATIRIK DHE QESHARAK NË ROMANIN “KARRIERA E ZOTIT MAKSUT” TË QAMIL BUXHELIT

THE SARCASTIC AND RIDICULOUS CHARACTER IN THE NOVEL “THE CAREER OF MISTER MAKSUT” OF QAMIL BUXHELI

VJOLLCA RRAPAI

Departamenti i Letërsisë, Universiteti “Eqrem Çabej”, Gjirokastrë, Shqipëri
Email: vjollcarapai@yahoo.com

AKTET VII, 3: 227-231, 2014

PËRMBLEDHJE

Qamil Buxheli është një ndër shkrimtarët modernë të satirës dhe humorit në letërsinë shqipe. Me krijimtarinë e tij letrare, Buxheli e pasuroi letërsinë tonë me mbi njëzet vëllime, përmbledhje me tregime, fejtone, romane, drama, novela. Subjekti i romanit *Kariera e Zotit Maksut* është i thjeshtë: Maksut Ramo është kryetari i komunës së Tarinës, por ëndrra e tij diplomatike për t’u bërë konsull bëhet objekt humorit e satire. Maksuti shfaqet në vepër si një personazh kompleks dhe real, si një njeri pa personalitet, servil dhe frikacak, ambicioz dhe i paaftë, krenar dhe sqimatar. Romani *Kariera e Zotit Maksut* zbulon elementët jetësorë nëpërmjet përshkrimit të ngjarjeve në komunën e Tarinës. Autori e pasuron veprën e tij me situata të shumta komike, kontradiktore dhe nëntekste të pasura satirike. Kumtesa sjell ndihmesë në studimin e personalitetit krijues të Qamil Buxhelit, në studimin e prozës shqipe dhe në historinë e letërsisë shqiptare.

Fjalët çelës: roman, satirik, ëndrra diplomatike, servile.

SUMMARY

Qamil Buxheli is one of the modern writers of satire and humour in Albanian literature. He enriched our literature further with his works comprising over twenty volumes, feuilletons, novels, dramas, novelettes etc. The subject matter of the novel *The career of Mister Maksut* is simple; Maksut Ramo is the mayor of the commune of Tarina, his diplomatic dream to become consul becomes object of humour and satire. Maksut is revealed in the novel as a complex and real character, a man without personality, servile, coward, ambitious and incompetent. The novel *The career of Mister Maksut* manifests the vital elements through the description of the events in the commune Tarina. The author enriches his work with numerous comical and contradictory situations rich in satirical subtext. The article is a great help in the study of creative personality of Qamil Buxheli, in the study of Albania prose and history of Albania literature.

Key words: novel, satirical, diplomatic dreams, servile.

HYRJE

Në këtë punim synohet të bëhet një analizë e detajuar mbi romanin satirik *Kariera e zotit Maksut* të shkrimtarit Qamil Buxheli. Buxheli është autor i romanit të parë satirik shqiptar dhe me penën e tij pasuroi gjininë e prozës sonë edhe me zhanrin humoristik, satirik e grotesk. Arsyet që na

shtyjnë të merremi me studimin e të këtij romani janë personazhet e tij të veçantë, situatat humoristike dhe satirike që autori i sjell me mjaft mjeshtëri. Buxheli nëpërmjet këtij romani përcjell situata komike dhe satirike gjatë zbërthimit që u bën personazheve, të cilët duke karakterizojnë e përgjithësojnë shumë dukuri dhe

tipa që shfaqen në periudha të caktuara historike. Personazhet e Buzhelit janë të angazhuar me seriozitet në punët e në shqetësimet e tyre të përditshme, ata nuk bëjnë shaka dhe nuk do të praninin kurrsesi se janë qesharakë, por sjelljet e tyre i bëjnë të tillë.

2. Ëndrra diplomatike e zotit Maksut

Romanin satirik *Kariera e zotit Maksut*, për lexuesin shqiptar e sjell në vitin 1971 nga Shtëpia Botuese "Naim Frashëri". Romani është cilësuar si një nga veprat më të suksesshme të shkrimtarit Qamil Buxhelit. Objekt të satirës, humorit dhe shakasë në këtë vepër Buxheli bën kryetarin e komunës së Tarinës, postkomandantin Kalosh, nënprefektin, bujkun Zenjel Beu, tregtarin Mihal dhe disa personazhe të tjerë, ku përmes humorit të këndshëm autori tallet me sjelljet dhe injorancën e tyre.

Maksut Ramo emërohet kryetar komune në Tarinë me shpresën e madhe se me ndërhyrjet e të atit do të mund të siguronte një post si konsull apo kryekonsull jashtë vendit. Kjo ëndërr i kishte lindur gjatë dështimit që kishte pasur në kohën kur kryente studimet e larta për tregti në Selanik. Duke parë dajën e tij (i cili kishte vetëm tri klasë shkollë) shpresonte që edhe ai një ditë do të bëhej i suksesshëm edhe pa pasur arsimin e duhur.

Ditën e parë të punës në Tarinë, ai u njoft me plogështinë dhe qetësinë me të cilën jetonin banorët jetën e përditshme. Si për çudi zoti Maksut ndjente frikë dhe pasiguri për të ardhmen e tij e mbi të gjitha ndjente pasiguri për realizimin e ëndrrës diplomatike. Ditët kalonin dhe kryetari i ri po ambientehej me mjedisin dhe qetësinë vrastare të Tarinës. Më tepër se kudo tjetër plogështia në Tarinë binte në sy në praktikën zyrtare, në korenspondencën e komunës me instancat më të larta qeveritare. Letrat aty mbërrinin me shumë vonesë dhe herë – herë në destinacion të gabuar. Shpesh herë zoti Maksut argëtohej me mesazhet apo urdhrat që ato përcillnin, por sa më tepër që koha kalonte aq më shumë po zbehej ndikimi i të atit në rrethet qeveritare pas falimentimit të tij në fushën e tregtisë. Miqtë e të atit e mbanin gjithmonë me shpresë se kriza nuk

do të zgjaste gjithë kohës, se do të vinte patjetër një ditë e bardhë edhe Maksuti do të realizonte "ëndrrën e tij diplomatike". "Me këtë shpresë, kryetari i komunës së Tarinës shtynte ditët, netët, muajt, vitet. Me ankth të madh priste ai, sidomos ditën e postës. Gjithnjë i bëhej në ëndërr zarfi magjik "rezervat" me vulën e ministrit që s'vinte kurrë. Sa herë binte zilja e telefonit, ai dridhej i tëri, emocionohet: "Ku ta dish mendonte, mund të jetë minuta e siariqit të madh!.." (Buxheli 1971: 9).

Zoti Maksut zhvillohet e rritet në mjedisin ku jeton, në shoqërinë e parisë së Tarinës, me të papriturat që sjell çdo ditë e kaluar atje. Gjatë qëndrimit të tij në Tarinë, Maksuti rendësi të veçantë i kushton oksidentalizmit të njerëzve duke u mësuar atyre shprehje të bukura, kërcime dhe muzikë perëndimore. Por, shpresat për realizimin e ëndrrës së tij mundehej t'i gjente kudo dhe shpesh herë fatin e tij ai e kërkonte edhe në letrat e bixhozit apo në bastet që bënte me veten në situata të ndryshme: "ai vuri një bast të ri me veten: "në qoftë se fitoj edhe këtë herë, do të thotë se ëndrra ime diplomatike do të vihet shpejt në jetë. Në rast se jo... - Ç'letër e ndyrë! Shfryu kryetari." (Buxheli 1971: 29).

Një situatë të tillë Buxheli e sjell me mjeshtëri tek lexuesi pak çaste përpara se të lajmërojë mbërritjen e dy Zyberve në Tarinë. Lajmi se një person tjetër është emëruar kryetar komune në Tarinë, zgjon edhe një herë shpresën e humbur pak çaste më parë tek zoti Maksut. "Më në fund"-mendoi duke u munduar të linte përshtypjen se nuk po i jepte ndonjë rendësi të veçantë çështjes. "Përderisa një njeri vjen të më zëvendësojë, do të thotë se unë jam transferuar!" Ai deshi një herë të ndërpriste lojën dhe të merrte vesh sa më parë se si qëndronte puna. Por, mendimi se kishte vënë me vete një bast, të cilin deri tani e kishte humbur, e gozdoi në vend. "Jo! - tha me vete. – të mbaroj edhe këtë dorë dhe ta fitoj patjetër. Përndryshe, dreqi e di, mund të marr ndonjë lajm të hidhur" (Buxheli 1971: 30-31).

Nuk mundi ta çonte deri në fund lojën e tij zoti Maksut, sepse pretendenti për postin e kryetarit, Zyber Duka donte të kurorëzohej sa më shpejt në postin e tij. Zoti Maksut verifikoi se gj-

thçka ishte në rregull, tani shqetësimi i vetëm ishte emërimi i tij. “Ku do të ishte emëruar vallë...?!”. Nuk arriti zoti Maksut të përfundonte bashkëbisedimin me Zyber Dukën në lidhje me emërimin e tij të ri, kur në derë shfaqet një tjetër Zyber si pretendent për kryetar komune. Mes të treve krijohet një situatë konfuze dhe qesharake për postin e kryetarit, sepse të dy pretendentët kanë dokumentat e duhura. E gjithë kjo situatë do të merte fund vetëm falë shpjegimeve të nënprefektit se një tjetër Zyber, Zyber Muka ishte emëruar kryetar në komunën fqinje, në Marinë, ndërsa e gjithë ngatrra mes Zyberve kishte ndodhur si pasojë e një pakujdesie të sekretarit të ministrit, sepse në makinën e tij të shkrimit mungonte shkronja “m” dhe ky i fundit në vend të saj kishte përdorur shkronja të tjera.

Në kreun e dytë të romanit autori i bën edhe më tepër kureshtar lexuesit, mbi fatin e Maksutit pas letrës urgjente të ministrit të brendshëm, i cili njoftonte për vizitën e historianit të njohur David Jakobson në Tarinë. Letra e udhëzonte zotin Maksut për të gjitha detajet e organizimit që duhet të kryente. Shqetësimin e Maksutit, autori e paraqet nëpërmjet ankthit, veseve, depërtimit në psikologjinë dhe botën e brendshme. Në fund të letrës autori, jo pa qëllim vendos një “Post script”, ku ministri i shkruan zotit Maksut se lutjet e tij për t’u emëruar konsull apo kryekonsull janë marë gjithmonë parasysh dhe se tani çdo gjë do të varej nga kurorëzimi me sukses i pritjes së historianit.

Për të diskutuar mbi pikat e organizimit të pritjes së personalitetit botëror Maksuti shkon në prefekturë, por për shkak të një keqkuptimi, ai hyn gabimisht në zyrën e nënprefektit dhe dëgjon këshillat e tij për të birin, mbi artin e të shtirurit. Nënprefekti, i cili gjatë gjithë kohës që bisedonte me të birin qëndronte me kurriz e këshillon në këtë mënyrë: “çdo njeri ka dy njerëz: njëri ai që duket, tjetri ai që është në të vërtetë, po që nuk duket gjithnjë e nga të gjithë. Në këtë botë, harisëz, fiton ai që di të duket e të shtiret”. (Buxheli 1971: 46). Nga e gjithë “biseda” mes prindit dhe fëmijës zoti Maksut kupton se sjelljet e nënprefektit ndaj të tjerëve janë vetëm shtirje, se edhe ai vetë duhet ta mësojë artin e të shtirurit.

Ndoshta e gjithë kjo mund ta bëjë atë edhe më të suksesshëm në sytë e epurve të tij.

Biseda mes dy zyrtarve zhvillohet rreth pritjes së historianit dhe buxhetit të vënë në dispozicion. Përpara eprorit të tij kryetari ynë shfaqet i përlulur dhe i gatshëm, ai i pranon të gjitha sugjerimet dhe urdhrat e tij pakundërshtuar asgjë.

Mes shumë përgatitjeve që duhet të kryente zoti Maksut për pritjen e historianit të dëgjuar, ai duhej të angazhohej edhe në realizimin e “skenografisë” për sistemimin e popullit në shesh dhe në mënyrë të veçantë ai duhej të kujdesej që ata të dukeshin sa më të lumtur e të bukur në sytë e Jakobsonit. Përpara mbërritjes së historianit, zoti Maksut inaguroi veprën e tij më të madhe të ndërtaur në territorin e komunës “Nevojtoeren publike”. Ndërtimi i saj sipas Maksutit tregonte modernizim dhe emancipim, por më e rendësishmja ishte fakti se tani banorët e Tarinës nuk do t’i kryenin më nevojat e tyre poshtë dritares së kryetarit.

Për kritikun Hasan Hasani, Buxheli ironizon e tallet me ëndrrën diplomatike të Maksutit. Ai shprehet se: “Zotin Maksut, Q. Buxheli e vë në pozita të ndryshme dhe qesharake duke mos kursyer asnjëherë ironinë e cila arrinë në sarkazëm. /.../ Buxheli për të treguar se kush është ky dhe në çfarë vendi punon dhe se a ka mundësi që prej këtij vendi, prej kësaj komune, në qoshen e së cilës fëmijët dhe njerzit e rritur kryenin nevojën e urinës, nën dritaren e zotit Maksut, sepse kjo është një komunë pa nevojtoere publike – ironizon shkrimtari, këput njëherë e përgjithmonë të gjitha shpresat, që një njeri i tillë siç është zoti Maksut, vërtet nuk ka vend askund” (Hasani 1972: 7,8).

3. “Etja” e tarinësve për të hyrë në histori

Buxheli nëpërmjet këtij romani përcjell situata komike dhe satirike gjatë zbrërthimit që u bën personazheve të tij. Ardhja e historianit të dëgjuar në Tarinë shërben për të njohur më mirë edhe pjesën tjetër të personazheve në vepër. Si për çudinë e të gjithëve David Jakobson dhe shoqëruesi i tij Karafili mbërritën në Tarinë një muaj e gjysëm më shpejt nga sa pritej, pikërisht ditën kur zoti Maksut po inaguronte “nevojtoeren

publike” dhe përpiquej të kuptonte se ç’impakt do të kishte fjalimi i tij në popull.

Përpara mbërritjes së tyre në Tarinë, Buxheli duke dalë nga skema tradicionale e mbajtjes së lexuesit në tension për rolin apo të fshehtat e disa personazheve, vendos të na rrëfejë që në fillim se personalitetet që pritet të vijnë nuk janë gjë tjetër veçse dy mashtrues, të cilët kishin dëgjuar më parë për vizitën e historianit të njohur në Tarinë. Njëri prej tyre është Karafili, biri i një tregtari të dëgjuar, që i velur nga të mirat e jetës kërkon ku e ku të mundet aventurën. Ai shfaqet në Tarinë në rolin e përkthyesit të historianit, por paharruar të flasë edhe për lidhjet e tij familjare me ministrin e brendshëm. Në të vërtetë ai është vetëm një mashtrues, që së bashku me shokun e tij francez Rozhe Antoan, që këtu shtiret si historian, përpiquej të përfitojnë të mira matriale sa herë që të munden e kudo që të munden.

Karafili, që e njëjtte mirë mentalitetin e shqiptarëve e udhëzon shokun e tij për mashtrimin e radhës, ai është në gjendje të kalkulojë çdo gjë, çdo detaj. Autori ka bërë një gjetje interesante me personazhin e Karafilit, jo pa qëllim i ka vendosur edhe këtë emër, sepse i tillë është edhe në veprimet që bën, ai depërton bukur në psikologjinë e parisë së Tarinës dhe “viktimize” të tjera.

David Jakobson vinte në Tarinë me mision për të shkruar historinë e xhajës së mbretit, për të njohur nga afër bashkëkohësit dhe vendin ku ai u burgos. Pasi u prezantuan me kryetarin dhe parinë e vendit, Karafili dhe shoku i tij përgëzuan zotin Maksut për mikpritjen dhe i kërkuan të mos kishte ceremonira të zgjatura. Historianit i interesonin më tepër takimet dhe vizitat me njerëzit e fisëm, me qëllim që të njëjtte kontributet dhe vlerat e tyre më mirë: *“Sqarimi i “nipit të ministrit” shkaktoi një kënaqësi të ligjshme dhe ngjalli shpresa të mëdha midis njerëzve të parisë, të cilët gjatë atyre katër muajve e gjysmë kishin gëdhirë net të tëra pa gjumë, duke vrarë mendjen, duke trilluar qindra legjenda me anën e të cilave shpresonin të tërhiqnin vëmendjen e historianit të dëgjuar dhe të siguronin oxhaqeve të tyre një vend modest në tekstin e historisë së Lartëmadhërisë...”* (Buxheli 1971: 122-123).

Karafili i njohu krerët e Tarinës me parimet e historianit, si të ishte një mik i tyre i vjetër, se dëshira e tij ishte të drekonte e darkonte tek të gjithë dhe si një njohës i zakoneve shqiptare ai i pranon e vlerëson dhuratat dhe peshqeshet e mëdha e të vogla. Krerët e Tarinës të etur për lavdi vrisnin mendjen për dhuratën e duhur dhe vendin që do të zinin në histori.

Zenjel Beu ishte njëri prej tyre, që donte patjetër të ishte në krye të histories, edhe pse nuk ka ndonjë post shtetëror, ai luan rol të rëndësishëm në vendimet që merr kryetari i komunës për shkak të miqësive të tij në kryeqytet. Zenjel Beu shfrytëzonte bujqit dhe nënpunësit e qeverisë për të përfituar të mira matriale. Ai ishte i pari që mikpriti historianin dhe Karafilin në shtëpinë e tij. Zenjel Beu ishte gjithmonë në garë me Mihalim, tregtarin më me zë në Tarinë.

Karafili argëtohet dhe tallet me ëndrrën diplomatike të zotit Maksut, dëfrehet pafund me gratë e Zenjel Beut dhe xhvat çfarë të mundet nga kushdo në Tarinë e përreth. Gjatë qëndrimit të visitorëve në Tarinë autori sjell para lexuesve situata të shumta satirike e qesharake, siç ishte rasti i takimit të historianit me tre pleqtë bashkëkohës të xhajës, vizita gjatë një dite pune në komunë dhe në burg për të parë nga afër një ditë pune atje. Vizitorët lavdërojnë pafund drejtuesit vendorë për vigjilencën dhe mikpritjen, ju premtojnë se do të bëjnë gjithçka që ata të arrijnë poste me të larta drejtuese. Pas përfitimeve të shumta Karafili dhe shoku i tij lagohen nga Tarina me të marrë vesh se historiani i vërtetë është nisur drejt saj.

Një vend të rëndësishëm në roman luan edhe rrëfimtari, rolin e të cilit e kryen vet autori, duke na i paraqitur edhe më të gjalla situatat komike e qesharake. Figura e hiperbolës haset shpesh në vepër siç është rasti i vetburgosjes së mjekut të kafshëve, zotit Kokoshi, i cili shfaqet vetëm në kapitujt e fundit të veprës. Ky personazh vjen tek lexuesi fillimisht si njeri pa logjikë, por bindjet e tij realizohen në fund të romanit, kur paria e Tarinës i japin të drejtë dhe bëjnë gjithçka për të qenë përkrah tij të vetburgosur, duke pritur çlirimin nga ushtria italiane, në këtë mënyrë përfundon romani *Kariera e zotit Maksut*.

Aventurat e personazheve tanë Buxheli i zhvillon më tej në romanin *Maratona e vdekjes*, por ky roman meriton një tjetër studim.

4. Përfundime

Objekt i atudimit tonë është personazhi satirik dhe qesharak në romanin *Kariera e zotit Maksut*. Humori, satira, grotesku dhe thjeshtësia janë disa nga tiparet kryesore të individualitetit të letrar të Qamil Buxhelit, këto tipare e bëjnë atë origjinal dhe të veçantë. Buxheli është një ndër përfaqësuesit kryesorë të prozës shqipe që spikat sidomos me tregimet dhe romanet e tij satirike. Ajo që bie në sy në krijimtarinë e tij është humori dhe satira me të cilën, vuri në lojë vetitë dhe veset negative të disa individëve për të cilët shkroi. Ne u përpoqëm të sjellim një panoramë të personazheve në romanin *Kariera e zotit Maksut*, "heronjtë" e të cilit duan të duken ndryshe nga ç'janë. Autori tallet me ta përmes situatave komike të jetës së përditshme. Ardhja e historianit të dëgjuar në Tarinë shërben për të njohur më mirë edhe pjesën tjetër të personazheve në vepër. Ky roman shquhet për veçanti

dhe origjinalitet, për galerinë e zgjedhur të personazheve, si dhe situatave të shumta qesharake e satirike. Synuam të evidentojmë disa karaktere hipokrite, që ndryshe flasin e ndryshe veprojnë

Bibliografi

- AGOLLI, Dritëro (2004), Një personalitet i shquar i kulturës dhe letërsisë së re shqiptare (Shkrimtari Qamil Buxheli): "*Zëri i popullit*", nr. 48, 30 maj.
- BUXHELI, Qamil (1971), *Kariera e zotit Maksut*. Shtëpia Botuese "Naim Frashëri", Tiranë.
- BUXHELI, Qamil (1974), Mbi disa çështje të satirës dhe humorit: "*Drita*", 31 mars: 3-4.
- HASANI, Hasan (1972), Romani *Kariera e zotit Maksut* i Qamil Buxhelit: "*Fjala*", Prishtinë, nr. 9, shtator: 7, 8.
- HYSO, Riza (1972), Mbi dy romane satirike... "*Kariera e Zotit Maksut*": "*Drita*", 24 dhjetor: 6, 8.
- JAKUPI, Mato (1972), *Veçori të epizmit satirik* (shënime mbi romanin) "*Kariera e Zotit Maksut*": "*Nëndori*", nr. 10: 12-20..

SHQYRTIME ONOMASTIKE DHE SOCIO-ETNOLINGUISTIKE NË TË FOLMEN E MATIT

ONOMASTICS AND SOCIO-ETNOLINGUISTIC REVIEWS IN THE DIALECT OF MATI

MERITA HAS-HYSAJ, ZAMIRA HAVAJA
Email: ritahysa1@gmail.com; zamirahavalja@hotmail.com

AKTET VII, 3: 232 - 237, 2014

PERMBLEDHJE

Punimi synon paraqitjen e gjendjes dhe zhvillimit të disa dukurive më të spikatura në fushë të etnografisë së të folurit dhe onomastikës së Matit. Interesi ynë është fokusuar në hulumtimin dhe shqyrtimin e emrave familjarë dhe sinonimisë së tyre; në përshëndetjet tipike të krahinës; si dhe në përimitësimin e veçorive strukturo-semanticke që paraqet toponimia e Matit. E folmja e Matit, krijon një oazë të veten në mënyrën e emërtimit të emrave të farefnisës; një ndër prirjet e sotme të të shprehurit të përshëndetjes në gjuhën shqipe, krahas efektit globalizues e huazues, shkurtimit e turrjes së asaj ekzistuese, zëvendësimit dhe shmangies, shihet tendenca e re e të rinjve për të pakësuar dhe varfëruar modalitetet e pasura të shprehjes së saj. Toponima e Matit është një vjimësi, në kuptimin që ajo qoftë në aspektin semantic, strukturor, dëshmon përbashkësi dhe njëllojshmëri me toponiminë shqiptare.

Fjalët çelës: dialekti, përshëndetjet, etnografi të foluri, toponimia, studime.

SUMMARY

In this work, our goal is to present an overview of the present situation and the development of some of the most remarkable phenomena in the field of ethnography of speaking and onomastic of Mati Dialect. Our interest is focused on the research and review of family names and their typical greetings, as well as the characteristics of semantic structures featuring Mat toponymy. It is worth noting that, the dialect of Mati, creates an oasis in his way of naming the names of kinship; one of the trends of current's expression of greeting in Albanian language, has been seen in the young generation to reduce and impoverish the rich modalities of greeting expression in our language. Mati toponyms treated as an integral part of the overall macrostructure of Albanian toponomy, is a continuation of it, because in its semantic, structural aspect, it proves fellowship and equal treatment.

Key words: dialect, greetings, ethnography of speaking, toponymy, studies.

Hyrja

Sociolinguistika ka bërë shpeshherë dhe vazhdon të bëjë objekt të saj të studimit, marrëdhëniet që vendosin njerëzit mes tyre të materializuara në gjuhë, qoftë ajo një variant me prestigj apo dialektor. Si e tillë, dukuri që lidhen me kulturën, shoqërinë, etninë, i rrok në gamën e gjerë të problematikës së vet. Në këtë hulli trajtimi, jemi ndalur shkurtimisht në tre aspekte:

(a) Sinonimia e emrave familjarë në të folmen e Matit

Sinonimia e emrave familjarë dhe të farefnisës është një dukuri që paraqet shumë interes dhe që është e lidhur me shtresat kulturore, shoqërore e krahinore, njohja dhe shqyrtimi i të cilave shpie në pikëtakime interesante mes mënyrës së të menduarit dhe mënyrës së emërtimit të shumë fjalëve në zona a treva të ndryshme.

Problematika që shtrun kjo fushë, i takon asaj të trysnisë së vazhdueshme shoqërore dhe kulturore mbi gjuhën. Më saktë, është një fushë ku gjuhësorja dhe shoqërorja ndërthehen me

mundësi përkimi dhe përqsasje këndellëse, sidomos përsa i takon emrave të njerëzve, zbulimeve apo trajtave të dyta përkëdhelëse me shkurtime apo prapashtesa të ndryshme, që i ndeshim aq dendur kudo nëpër trevat tona (e kësaj shpërfaqen edhe në krahinën e Matit), pastaj në emërtime sinonimike shumë të larmishme për lidhjet a marrëdhëniet e farefisnisë, përgjithësisht të lidhjeve familjare, martesore, gjinore etj. Krahas lidhjes me një mendësi kulturore apo shoqërore të caktuar, që ngushtësisht kufizohet në një zonë të përbashkët, vlen të thuhet se kjo dukuri në planin gjuhësor apo dhe të prejardhjes semantike, ndërton një deltë të gjerë sinonimike, e cila shfaqet si prirje specifiki dhe përcaktimi në emërtim (Shkurta: 2001: 144).

Por, nga një trevë në tjetrën, e madje edhe brendapërbrenda jo rrallë, vihen re dallime, po aq sa ç'përvijohen të përbashkëtat brenda entitetit. Kjo më tepër se me faktorë të tjerë, duhet të lidhet me mendësinë përbashkuese të grupimit folës.

Duke sjellë material dhe të dhëna konkrete nga e folmja e Matit, për dukurinë në fjalë do të përmendim se këtu, për fjalët shqipe standard: **vjehërr, vjehërra** kemi sinonimet: **baba i nuses, nana e nuses, krushku, krushka, meku, meku i shpajs, e ama e nuses**; ndërsa sa i përket farefisit të nuses quhen '**prent**' d.m.th. familja e prindërve të saj: *ka shku nusja ke prent, e kam çu n'pren t'vet*. Vajza që martohet dhe del nga shtëpia quhet **bi**: ose **bija e shpajs**: *ku s'merr bija e merr vija*.

Nusja e djalit quhet **re-reja** ose **nusja**, ndërsa ajo i thërret prindërit e djalit: **nân, bâb** ose **tête, la:l**; në jo pak raste sot dhe me format e reja "*të moderuara*" **ma, ba**. Ka madje raste, kur i thërret me emër të tyre, ashtu siç mund t'i thërresin vetë djali ose fëmijët e tjerë.

Ndërsa për djalin, kur shkon tek shtëpia e nuses thonë: *ka shku ke prent e grus, ka shku ke miç / mijtë, ose ka shku ke dajat a prent* kur i jepen nuanca talljeje dhe humori. Për fjalët **gjysh** e **gjyshe** të standardit kemi: *nanbija, nanmadhja, nanloke*. Për izoerget që u takojnë fjalëve të farefisnisë + emrat vetjakë, themi se për krahinën

tonë shkon ndarja e tipit: togjet e përbëra me emrat e farefisnisë a lidhjeve të tjera familjare në trajtë të pashquar + emrin vetjak në trajtë të shquar, p.sh.: *hall Tana, teze Fatimja, dajë Aliu, mixh Abazi*.

Problemit të marrëdhënieve midis bashkëmoshatarëve, prindërve a fëmijëve, rejave e vjehrrave dhe, në krahinën tonë i mbështillet njëlloj eufemizmi, sidomos vjen e theksohet përsa i takon emrit të burrit të thënë nga ana e gruas dhe anasjelltas, dukuri që njihet dhe si "*tabu*". Kjo nuk besojmë të jetë për mungesë kulturore apo shenja të inferioritetit, por më shumë një **traditë e ngulitur thellë**.

Kështu në situata, të kësaj natyre mund të përdorin njësi të tilla gjuhësore: *ai ose aj, yt at', t'at, baba yt, taj, ortaj, ëj, me té e kam, a e ngjëve, thuj babës tyt, o njeri, o plak*. Ka raste kur e thërresin njëri-tjetrin edhe me emër të fëmijës për të dëgjuar respektivisht secili. Një mënyrë tjetër për të thirrur gratë nga ana e burrave është dhe ruajtja e mbiemrit të vajzërisë së saj: *Toçe-ja* (emrin e ka Shkurte), *Bushe* (Sanie), *Kolece-ja* (Vale), *Vatdode* (Behare), *Mixhoze-ja* (Vera) etj.

E folmja e Matit në këtë drejtim krijon një oazë të vetën për nga mënyra e emërimit të emrave të farefisnisë. Themë që ka pikëtakime me zonat fqinje domosdo. Kjo e folme, gjithashtu i përdor këto trajta edhe si forma të respektit ndaj njerëzve me status apo moshë të shkuar: *nân, ij-e, ha:ll, xhaxha, mi:xh, da:xh* etj.

Përsa i takon filtrimit fonetik të emrave të hyrë në shqipe në kuadër të ndikimit të huaj, apo të besimeve dhe praktikave fetare, kjo e folme nuk paraqet dallime specifike. Këtu, dallimet janë shumë të vogla, për të mos thënë që nuk ekzistojnë, pasi popullsia e Matit është homogjone, e në këtë drejtim e folmja shkon në të njëjtin kah me gjithëgjuhën.

(b) Përshëndetjet në zonën e Matit

Përshëndetja është akt social dhe individual që përdoret në të gjitha shoqëritë njerëzore si pikënisje për të vendosur kontakte njerëzore a komunikuese me tjetrin. Njeriu, në dallim nga çdo krijesë tjetër, është i detyruar si qenie sociale të shoqërizohet dhe të vendosë marrëdhënie me

njerëz të tjerë në gji të bashkësisë ku jeton. Ndër këto më specifiket janë marrëdhëniet mbi bazë respekti, mirënjohje, dashamirësie, kulture etj. Që në mëngjes dhe përgjatë aktivitetit a veprimtarisë së ditës, njeriu përfshihet në qerthull sjelljesh e shkëmbimesh ndërvetjake, të cilat në kohë janë bërë stereotipe e, madje gati-gati të vetvetishme, por që nisin të gjitha me një përshëndetje (Shkurtaj 2001: 196).

Përshëndetja pasqyron një traditë të lashtë sa vetë njeriu, d.m.th. të drejtuarit me fjalë dhe nisjen e një komunikimi të vërtetë midis dy vetave. Ajo është pikënisje për komunikim, prandaj ka edhe një funksion të rëndësishëm gjuhësor. Edhe vetë përdorimet e fjalëve për të transmetuar përshëndetjen, kanë ndryshuar, janë pasuruar dhe përtërirë, jo vetëm brenda grupit a ndërmjet grupeve, por madje tek vetë personi a individët pjesëmarrës në këtë aktivitet gjuhësor.

Në traditën tonë, si një popull i lashtë e kulturëdashës, kanë ekzistuar forma të shumta e të ndryshme përshëndetjeje për çdo lloj kohe, rasti, feste e gëzimi.

Akti i parë i përshëndetjes është dhënia e dorës së djathtë personit me të cilin takohet, kjo parakupton nderim, respekt dhe shenjë paqeje mes tyre, sadoqë tani është thjesht një gjest simbolik mekanik i uniformizuar për kulturën tonë. Më mirë se kudo, në rastin e përshëndetjes vlen të përdoret parimi sociolinguistik i Fishmanit: "*Kush flet, me kë, kur, për çfarë dhe në cilin varietet?*".

Përshëndetja synon të pasqyrojë sa më mirë faktorët e ndryshëm sociolinguistikë: *numri i bashkëbiseduesve, vendi ku kryhet, moshë, gjinia, marrëdhëniet shoqërore dhe roli a statusi i bashkëfolësve, lloji i përshëndetjes, kanali i transmetimit të përshëndetjes, përdorimi i regjistrave të ndryshëm etj.*

Sipas vaktit, punës, festës, ditëve të rralla, lindjeve, vdekjeve, martesave e gëzimeve, shkëmbimet dhe takimet me të tretë a të panjohur, po përmendim disa situata të jetuara, a të tjera të mbledhura në gojën e brezit të tretë, që shënojnë raste përshëndoshje,

përgëzimi dhe komunikimi mes folësve të krahinës.

Kështu, kur vjen një njeri në shtëpi të tjetrit dhe aty gjenë njerëz të tjerë, veç të shtëpisë, do të thotë: "*Qoft mer e merserrajni!*"; dhe të tjerët do ngrihen në këmbë dhe do t'ia kthejnë: "*O tu njaqeta, e merseedhe, hajde bujrum, merse të pru zoti, T'lumshin kamët!*". Pastaj ai takon njerëzit sipas moshës duke u dhënë dorën e duke u falë me ta sipas afërsisë.

Por zakoni e do që para se të hyjë brenda të thërrasë në oborr ose në "*shqym*" të derës me të madhe, sipas rastit: "*Oj shpaj, o i zoti i shpajs, o filani!*" (me emrin e të zotit të shtëpisë dhe të babait të tij).

Nga brenda dëgjon përgjigjen: "*Hajde bujrum, merse të ka pru zoti, merse erdhe!*".

Ai ia kthen: "*A dö miç! A je xhallë bre burrë! A ini ktu!*".

Tjetri ia pret: "*Miç e dashamer na ardhshin! Xhallë e tumer!*".

Në rast se në një grumbull burrash vjen një tjetër, atëherë ai thotë: "*Tunjatjeta e merse rrajni bre burra!*"; dhe për modesti u thotë mos lëvizni, por ata ia kthejnë: "*Merseedhe filani! Ou çar thu: mor burr, a jena xhit venit a si!*".

Përshëndetja karakteristike e zonës, si për të njohurit dhe për të panjohurit kur takohen në rrugë është: "*Si ia kalöni, si ja kalu:t*". Nëse janë punëtorë, që punojnë atëherë thuhet: "*Puna e ma:r u qöft!*", "*A u lödhët! Ju lumshin krahët!*". Edhe përgjigjja kthehet: O *t'mar paç e lum qöfsh!*" (kur është një përshëndetja bëhet në njëjës e kur janë dy ose më shumë bëhet në shumës). Në rastet kur burrat ndërrojnë duhanin thuhet: "*A po e nez nja he burrë!*"-: "*O tu rrajt nera e tu nez për t'mer!*".

Sipas kohës së ditës bëhen këto përshëndetje: "*Mermxhes, si u grete, a flete xha, mxhes, a mun u grete!*" dhe do të kthehet përgjigjja respektive për secilën: "*Mer si u grete taj, U gretëm ne söjt, Mer-mer ejvalla, copa-copa, çahu me copa, mer qöft beku zoti, si u grete taj, a flete, a mun u grete!*". Në çdo orë të ditës thuhet: "*Si ia kalöve, si ia çöve, si shkove!*".

Ndërsa kur ndeshesh me njerëz në rrugë, arë, krua, për dru, lumë në çdo kohë të ditës etj.,

thuhet: *"Shnet, shnet e t'mera t'mer laf, t'mer vof, drekën e mer, mermrama, natnemer t'mer e bash e xhum t'amël, t'mer e bash e t'mer flesh, a u lodhët, brava u qöft!"*.

Kur lind fëmijë matjani uron së pari jetë të gjatë: *"T'past le me jetë të gjatë, t'past le me jet' e nafa:k, ta lasht Zoti, me jet të gjatë, Zoti ta lasht e tu baft burrë!"*.

Çdo njeri që i pari e merr vesh lindjen e një fëmije, e sidomos djalë, prek një hekur që mund ta ketë afër, ose gratë prekin vathët e unazat, që lidhet me besimin se djali të rrojë e të bëhet i fortë si hekur e të plasë syri i keq. Kur takon në rrugë grua me fëmijë në krah thuhet: *"Marshalla e plast' seu i keç, Ta lash't Zoti, Ta rujt' Zoti, Past' fat e i prift' e mara!"*.

Njerëzit kur ndahen nga njëri-tjetri, të afërm ose jo, kur largohen nga shtëpia kemi përshëndetje të tilla: *"shnet, udha e ma:r, na ba t'fala, t'mer vofsh, t'mer ardhsh, t'prift shnedja, t'prift e mara, t'njefsha zanin e mer, t'najsha t'merën, t'prift fati e rruga e let!"*.

Për raste festash kemi urimet: *"Gzu festën, t'xhet ma mer sot ni vjet, ta hash shnosh me xhithë njerëzit e shpajs e me xhith ka të dasht', Ishalla ma plot sot ni vje:t, T'lumt gjëja e t'i rujt Zoti kalamajt e ta pruft Zoti mar, N'gzime u ardhshim përherë, Gzu e ishalla t'xhith bashk!"*. Nëse ka fëmijë në emigracion: *"T'ardhshin shnosh e t'i rujt Zoti, T'u prijë shneti e ishalla t'kenë marsi!"*.

Megjithatë, shkurtimisht vlen të përmendet se një ndër prirjet e sotme të të shprehurit të përshëndetjes në mbarë gjuhën shqipe (dhe në të folmen e Matit poaq), krahas efektit globalizues e huazues nga gjuhët e huaja, shkurtimit e tkurrjes së asaj ekzistuese, zëvendësimit dhe shmangies, shihet edhe një tendencë e re e brezit të të rinjve për të pakësuar dhe varfëruar modalitetet e pasura të shprehjes së përshëndetjes në gjuhën tonë, e ndikuar thellësisht nga teknologjia dhe zhvillimi i saj i vullshëm, që vuri para lëndën përshëndetëse, duke e kthyer në trajta të cinguar gjer në përçudnim. Pavarësisht nga bjerrjet dhe ndryshimet në pasojë të kushteve të reja të jetës, sidomos nga rrafshimi modernizues, që po merr përmasa gjithnjë e më të dukshme, përshëndetja ende ru-

het mirë nëpër të folmet dialektore si ujë i mirë që dallon nga uniformizimi gjithëpërfshirës i shoqërisë tonë.

(c) Rreth toponimisë së Matit në kuadrin e vlerave dialektore të saj

Qysh kur është krijuar gjuha njerëzore, vënia e emrit apo quajtja e njeriut si dhe emërtimi i sendeve, objekteve a dukurive që e rrethojnë atë, ka pasur rëndësi të madhe jetike, prandaj ka pasur kudo e kurdoherë një kodizim të quajtjes (përkatësisht të emërtimit), sipas një ndarjeje të madhe: emra të objekteve a dukurive të tilla që duhet t'i dijë çdo njeri apo makrotoponimet dhe emra të objekteve, dukurive të tilla që nuk janë të nevojshme t'i dijë çdo njeri, mikrotoponimet.

Materialet e botuara për toponiminë e Matit në tërësi janë të pakta, por studiues të huaj dhe shqiptarë kanë dhënë mendime të vlefshme gjuhësore për toponime të veçanta. Të dhënat arkeologjike të mbledhura në zona të ndryshme të Matit kanë dëshmuar se në vijimësi treva është banuar prej vendasve, që nga periudhat më të hershme ilire e deri sot, pandërpreje.

Toponimia e Matit përfaqëson gjithashtu, epoka dhe periudha të ndryshme historike. Ajo mund të shtresëzohet në toponime vendëse e të huaja, të vjetra dhe të reja, ilire dhe shqipe, latino-romane etj., ku pjesën më të madhe e zënë ato vendase dhe në numër më të pakët ato të burimit latino-roman.

Nga historianët pranohet se Mati është banuar prej fisit ilir të Pirustëve. Toponime si: *Qafa e Prushit, Brinja e Prushit*, që gjenden sot këtu, janë pranuar si dëshmi të një vijimësie iliro-shqiptare edhe gjuhësisht nga Çabej. Toponimi *Mat, Matja*, dhe formimet e tjera prej tij *Lumi i Mates/Matit, Breg Mati, Breg Matja* hyjnë në listën e emrave të vjetër antikë.

Mati apo Matja? Lumi e mori emrin nga krahina apo krahina e mori nga lumi, si dhe origjina e toponimit, kanë qenë dy aspekte me të cilat janë marrë shumë studiues, pa arritur në një përfundim të mirëpranuar nga të gjithë. Sipas etimologjisë popullore thuhet se nga krahina e mori emrin edhe lumi që njihet si '*Lumi i Matit*', por ky shpjegim nuk qëndron sipas një pjese të mirë të

studiuësve që thonë se është lumi ai që i dha emrin krahinës.

Në dokumentet e shkruara emri Mat del herët. Por, nga të gjithë pranohet që ky është emër autokton dhe që duhet të ketë lidhje burimore me vendin dhe me gjuhën që kanë folur banorët e hershëm të tij, në kohën kur iu është dashur të emërtojnë lumin dhe krahinën, i kanë përdorur paralelisht. Nëse është e para krahina apo lumi i pari, kjo sot duket aq e zakonshme në gojën dhe mendësinë e banorëve, sepse të dyja përfaqësojnë një të tërë: krahinën e Matit.

Toponimi i fshatit *Laç* hyn në emrat gjeografikë të vjetër, që del dhe si antroponim në Mat dhe në krahina të tjera të vendit. Duket të ketë ardhur nga forma *Latium-Latio* dhe në formën e sotme del që në dokumentet turke (1467).

Toponimet *Shkopet* dhe *Lis* në Mat, gjithashtu dëshmojnë që herët (shek. VI).

Emërtimi *Benë* dhe formimet: *Mali i Benës*, *Përroi i Benës*, *Rrënza e Benës*, *Fushë-Benë*, *Çabej* e lidh nga greqishtja me *bëndë*, me kuptimin anë. Te Budi del *Benda*.

Toponimin *Rrënza (Rranxa)* që shënon një krahinë nga Kurbini në Gur të Bardhë e lidhin ose me latinishten *radix* (Majeri), ose e burimit të vjetër vendas (Çabej).

Mali i Dejës, që del më 1198, një tjetër toponim i vjetër, sipas Çabejt do të thotë *vend ku shkrin bora*.

Emri i fshatit *Dukagjin*, del që -1402, i lidhur me emrin e një familje fisnike arbëreshe. Me të lidhen ngjarje të mëpastajme historike në Mesjetë, *Kuvedi i Dukagjinit*.

Emërtime të periudhës latino-romane janë provuar se gjenden në toponiminë e Matit nga gjuhëtarë tanët: *Dom* > dominus / vend, kodër; *Vinjall* > vinealis, terra / vendvreshtash; *Fulqet* > fil(i)cetum / lulearre; *Vila* > villa / shtëpi, katund; *Val* > vallis / luginë (fshati *Val*, *Gryka e Valit*, *Maja e Valit*, *Fushat e Valit*, *Qafa e Valit*, *stanet e Valit*, toponime në Vig, Vinjall, të Matit); *Shutrrreja / Shutrrija* toponim në Bruç, vjen nga një *subterraneum* e lat. / e nëndheshme, prej saj vijnë: *Përroi i Shutrrrejës*, *Shpella e Shutrrrejës*, *Shutrrija e Valit*, *Shutrrija e Ballet*, *Shutrrijas (t)*.

Toponimet e lidhura me terminologjinë kish-tare romake, me *shën(m)* dhe *kishë*, që hasen në Mat janë shpjeguar prej gjuhëtarëve si vijuese dhe dëshmuar të fazave të hershme. Përmendim: *Shtjefën*, *Shëlli*, *Gjon*, *Shëndou*, *Shëngjun (fshatra)*, *Shënkoll (kishë)*, *Qafa e Shënkollit*, *Shëndthimi*, *Shëtrinë*, *Kisha e Shënepremtes*, *Ura e Shënepremtes*, *Shëmria*, *Kroi i Kishës*, *Livadhi i Kishës*, *Porta e Kishës*, *Kishat*, *Kroi i Prifit*, *Gryka e Kishës*, *Kisha e Madhe*.

Gjatë shqyrtimit të toponimeve të mbledhura në këtë zonë kemi vënë re se ato janë formuar duke mbajtur parasysh dy aspekte bazë të apelativit: aspektin kuptimor dhe aspektin ndërtimor.

Kryesisht në toponiminë e kësaj zone mbizotërojnë emërtimet e përbëra, gjë që shpjegohet me faktin që togfjalëshi toponimik jep mundësi më të mëdha, sidomos për makrotoponimet. Të përdorur janë dhe toponimet me bazë antonimie ose me mbiemra të nyjshëm si: *i bardhë*, *i zi*, *i madh*, *i vogël*, *i gjatë*, *i shkurtër*, *i ri*, *i vjetër*, *i kuq etj.*

Emërtime të thjeshta: *Gur*, *Shkallë*, *Cërujë*, *Miza*, *Gurrë*, *Frankth*, *Batërr*, *Bushkash*, *Fushas*, *Kodrat*, *Shullani*, *Ndejulëza*, *Lushtat*, *Milore etj.*

Emërtime të përbëra: *Kodra e Shullanit*, *Qafa e Lëgatës*, *Përroi i Lëgatës*, *Ara Mesvil*, *Maja e Borës*, *Qafa e Thanës*, *Kodra e Linit*, *Ara e Gjatë*, *Boka e Kuqe*; *Maja e Dejës*, *Maja e Dërvajshës*, *Shpella e Lurthit*, *Sheshi i Dheut*, *Qafa e Shtrugës*, *Fusha e Ushtazës*, *Mali i Butrrojës*, *Shtegu i Lopve etj.*

Emërtime vendesh me emra njerëzish: *Sharrat e Patushit*, *Ara e Sulkurtajve*, *Përroi i Sinanajve*, *Kroi i Gjokës*, *Ceta e Bashe*, *Rrasa e Palamanit*, *Kroi i Hasesës*, *Kuçlenat e Doçajve*; *Shpella e Kolgjegjës*, *Kisha*, *Stalla*, *Mulliri i vjetër*, *Ura e hekurit*, *Ura e keqe*, *Kroi i ri*, *Vorri i mirë*, *Teqja e Prellit*, *Stallet e Xhakrose etj.* Toponime me elemente të tilla: *Të poshtra*, *të epërme*, *nën ose mbi*, *mbas*: *Mbaskunjes*, *Ndërfushas*, *Ndërbalë*, *Ndërkrua*, *Lera e Poshtë*, *Lera e Epër*, *Liqeni Mbasdeje*, *Nënudha*, *M'rrasas*, *M' krua etj.* Ka megjithatë toponime të thjeshta të shpërndara në gjithë Matin, të cilave ende nuk u jepet shpjegim: *Baz*, *Xibër*, *Ketë*, *Dars*, *Patin*,

Bruç, Dërjan, Macukull, Zenisht, Splaj, Kalqyra, Guja, Qebas, Plana, Balgjaj, Jesull, Fagu, Mjedha, Flimi, Pletar, Bacitul, Kmarsh, Nevestër, Benë etj. ashtu si ka toponime të tilla të përbëra po pa shpjegim: *Qafa e Palteres, Fusha e Pebithit, Kodra e Termeshinit, Maja e Fangut, Përroi i Flimit, Kodra e Kabolit, Kodra e Përmarsit* etj.

Disa toponime të përngjitura, si: *Tejdeja, Kryematja, Përteujë, Tejlum, Gjelzat, Brinemat, Ndejulëza, Mbaskunjes, Pjesnaja, Sipraja, Rrethatur, Çuprrrela, Elbare, Xixulla, Pribelet, Pjejëza* janë shumë interesante për nga mënyra e formimit, e hasur si mënyrë emërtimi në onomastikën shqiptare.

Ndër mjetet fjalëformuese të vjetra për krijimin e toponimeve mund të përmendim, parashitesat, prapashtesat, kompozimin, përngjitjen: *-at, -esh, -et, -ot, -i, -in, -ull, -ush, -th/z* etj. *Ujat, Fshat, Murgat, Rrëbat; Madhesh, Bulçesh, Bushnesh, Zgërdhesh; Shkopet, Burgajet, Maja e Bladzet; Dërja, Gërman, Bijan, Kijan; Barjot, Kastriot; Shëlli, Bërshi, Valgji; Patin, Kukatin; Rremull, Macukull; Lapushë, Vjetrushë; Melth, Malthi, Përroi i Gurthit, Gurrëzit, Përroi i Gurrës, Firzet, Grykëzirt, Gurëza, Fusha e Pebithit, Përroi i Pebithit, Sheshëzat* etj.

Përfundime

Toponima e Matit e trajtuar kësaj si një pjesë përbërëse e makrostrukturës së përgjithshme të toponimisë shqiptare, është një vijimësi e saj në kuptimin që ajo qoftë në aspektin semantik, në atë strukturor (morfologjik e fjalëformues) dëshmon përbashkësi dhe njëllojshmëri. Edhe në mënyrën e emërtimit, me bazë lëndore, konfigurative, ngjyre, materiali, përkatësie, emra njerëzish, kafshësh, pozicioni gjeografik etj. tregon se është në një hulli me

emërtesat e vendeve në mbarë shqipen. Gjithashtu edhe elementet gjuhësore, që ndihmojnë në përfitim të tyre janë po aq të ngjashme a të njëjta në model me mjetet fjalëformuese dhe strukturën morfologjike të gjithëtoponimisë shqiptare, sa që nuk lë shteg për shmangie nga ky model.

Qoftë në strukturë apo dhe në semantikë, toponimia e Matit mbetet pjesë e së tërës. Sepse në të parën përdoren ato rrugë, mjete e forma për krijimin, shpjegimin dhe zbrërthimin e tyre; ndërsa në të dytën kjo toponimi dëshmon po aq hershmëri dhe vijimësi të elementit të moçëm apo edhe në mënyrën se si kanë ndjerë shqiptarët nevojën për të emërtuar vendet e rreth e qark vetes.

Uniteti kulturor dhe toponomastik i kësaj krahine me trevat e tjera të Shqipërisë, flet si për lidhje të vjetra të Matit me trojet mbarëshqiptare, ashtu dhe për vijimësi të pandërprerë banimi në këto troje të një popullsie iliro-shqiptare me një nivel kulturor e qytetërim të zhvilluar

Bibliografia

- BECI, B. (1962/2, 1963/3), Hulumtime gjuhësore në Mat: BUSH, SSHSH, 1962/2, 1963/3.
 HAS'HYSAJ, M. (2011), *Vështrim dialektologjik dhe socio-etnolinguitik në të folmen e Përtejës (Mat)*, (Mikrotezë për gradën "Master"), Tiranë.
 SHKURTAJ, Gj. (2000), *Sociolinguitika*, SHBLU, Tiranë .
 SHKURTAJ, Gj. (2001), *Onomastikë dhe etnolinguitikë*, SHBLU, Tiranë.
 SHKURTAJ, Gj. (2009), *Sociolinguitikë e shqipes – Nga dialektologjia te etnografia e të folurit*, Tiranë.
 STUDIME Filologjike, 1982, 1983, 1984..

ALBANIAN ROLE IN CHINA'S UN ADMISSION

ROLI I SHQIPERISE NE PRANIMIN E KINES NE OKB

BLERTA DERHEMI (BITRI)
Ministry of Foreign Affairs, Tiranë, ALBANIA
blertaderhemi@yahoo.com

AKTET VII, 3: 238 - 240, 2014

PERMBLEDHJE

Të flasësh rolin e Shqipërisë në pranimin e Kinës në Organizatën e Kombeve të Bashkuara, organizatë me rëndësi për gjithë dekadat pas Luftës së Dytë Botërore, tingëllon disi paradoksale. Paradoks për diferencën e përmasave gjeografike dhe demografike të dy shteteve, por dhe për peshën që ato kanë si aktorë ndërkombëtarë. Pikëpyetja ngrihet rreth rolit të Shqipërisë në këtë anëtarësim, i cili mund të përmbliidhet në përgjigjen e pyetjes: Cila ishte situata e vërtetë ndërkombëtare e kësaj periudhe dhe a ishte vërtet lufta e diplomacisë shqiptare që siguroi vendin e Republikës Popullore Kineze në OKB? Kina u pranua në OKB në vitin 1971 pas votimit të rezolutës së paraqitur nga Shqipëria. Ndërsa Shqipëria arriti përmbushjen e qëllimit të saj diplomatik. Ky moment shënon një nga arritjet më të mëdha të diplomacisë shqiptare në atë kohë. Punimi do të jetë i bazuar kryesisht në dokumentat arkivore, artikuj dhe punime të autorëve të mëparshëm.

Fjalët çelës: OKB, Rol, Rezolutë, Pranim, Diplomaci

SUMMARY

Talking about Albania's role in China's accession to the United Nations Organization, an organization inalienable importance for all decades after World War II, sounds somewhat paradoxical. The paradox lies not only on the difference of geographic and demographic dimensions of the two countries but the weight and importance they have as actors of the international arena. The questions about Albania's role in this membership are: What was the real international situation of that period? Was it really the albanian diplomatic efforts that secured the Chinese People's Republic's place at UNO, or was Albania used by other powers to grant this place to China? China was admitted to the UN in 1971 after the resolution submitted by Albania was voted. Albania fulfilled its diplomatic goal, this moment marks one of the greatest achievements of its diplomacy of the time. Paper will be based primarily on the archived documents, articles etc.

Key words: UNO, Role, Resolution, Admission, Diplomacy

To talk about Albania's role in China's accession to the United Nations Organization, one of the most important organization for all the decades after World War II, sounds somewhat paradoxical. The paradox lies not only on the difference of geographic and demographic dimensions of the two countries but on the weight and importance they have as actors of the international arena.

Albania was one of the first countries to recognize the People's Republic of China after the Communist Revolution of 23 November 1949. Immediately after the revolution the PR China demanded the expulsion from the United Nations of Chan Kai Shi representatives and considered themselves as the only legitimate representative of China. Foreign policy of PR China in its infancy was oriented and solidarized with the USSR and other communist countries. Pursuing this political

line also had its impact on Albania, which also followed the same politic ideology for years and had very close relations with the USSR.

Both those countries, Albania and China, for a relatively long period shared the same fate of being outside the largest international organization after the Second World War, of course for quite different circumstances and reasons. Even the relations of two countries with the UN was quite different. People's Republic of China was a founding member of the United Nations, since their creation in 1945 and as well as a permanent member of the Security Council. Diplomatic relations between big China and Albania were established in 1955, the year which coincides with the year of addmition of Albania to the United Nations. Enver Hoxha's and other high communist leaders visited China in the mid 50'. This visit open the way of a long cooperation, that would culminate in the 60'-70'. If for Albania, the UN was the only place where it could unfold its multilateral diplomacy, for China, restoration of its rights, had a special importance for it to enjoy the prestige and privileges of being a superpower. Yet, the little Albania was used quite well not only from China, but also from other two superpowers, USSR and USA, to achieve this goal, while with the latest (USA) either China nor Albania had yet not established diplomatic relations.

The early 60s coincided with the end of good diplomatic relations between Albania and the USSR, which pushed Albania's approach to China further. This approach not only was because of ideological conformity, communism, that they had in both countries, but also for the numerous benefits in economic and technical benefits that Albania would take from the developed China of the time. In the analysis of the 1962 for the achievements of Albania in Foreign Trade, is said: " Fraternal assistance and cooperation between our countries and other socialist countries, based on the immortal principles of Marxism-Leninism and proletar internationalism, has found a clear expression in the relationships between our countries and the People's Republic of China. Trade relations with PR China had an important

place for Albania. RP China today's grants to our countries an invaluable internationalist help, either through long-term loans for new works for the third (five-years plans), or in providing the needed goods for our economy through mutual exchanges" (Archive of Albanian Ministry of Foreign Affairs, file 25, page 8).

Another factor that indicate Albania to gave support for the most adamantly demanding of the restoration of the rights of China to the UN, was the new geopolitical reconfiguration of the world in the late 60s. It was the period of the creation of many new states as a result of decolonization which increased the number of new member states of the UN, that were in favor of the Chinese case. Exept these countries, were added the Eastern European countries that had already left behind the squabbling between USSR and China, and were openly supporting China.

Besides the above, special and crucial role for China's admission to the UN had the U.S. itself, which for nearly 30 years recognized as the legitimate representative the Republic of China (ie not the People's Republic of China), or known otherwise the governement of Taiwan. Through those years, the confrontations of those two countries in the Korean and Vietnam wars, seemed to have caused irreparable cracks in the diplomatic relations between them. The U.S efforts were not in the directions of preventing China addmition in the UN, but also to convince its allies to don't cooperate with it. In cooperation with its allies, the U.S imposed a trade embargo on China in Order to damage its economy. This hostility of the U.S. toward China, pushed even further Albania's support for China, because Tirana's politics of the time viewed with suspicion and distrust every step taken by Washington.

Starting from the fourth session of the United Nations until 1962, China's demand for admission to the UN was made by USSR, having the support of other communist countries including Albania. These requests were repeatedly rejected by the U.S. and countries supporting it, making it impossible to put this issue on the agenda of the annual meetings of the Assembly. The year 1962

marks an approach of the USA to the USSR, with which Albania halted any relation in late 1961, attaching itself to China. This situation is evident in the announcement that the Albanian Mission to the UN sends to the MFA:

“The XVII session of the General Assembly began its work in time when relations between the U.S. and the Soviet government were, due to the treason politic of the Soviet leadership, relatively warmer than in the XVI session, which was assembled at a time when the international atmosphere was raging because of the aggressive reaction of the imperialists to the Soviet proposals for the German problem and West Berlin, and in relation to the restarting of the trials experiments by the USSR (Archive of Albanian Ministry of Foreign Affairs, file 662/22, page 9).

At the first glance, the main feature of the works of the XVII session, and what caused attention in the previous session was the spirit of reconciliation between the imperialist bloc headed by the US, and the group of the socialist countries headed by the USSR.

On the other hand, the following period was accompanied by a series of meetings of Chinese diplomats in Tirana with the highest representatives of the Albanian Foreign Ministry, to give them instructions regarding their attitude they should hold at the UN General Assembly meetings. In those meetings, was spoken even about the efforts made by the USSR for using China's cause in preventing the solving of the Asian African issue for fairer representation in the key UN bodies.

After the deterioration and the roughening of the Soviet-Chinese relations in 1963, the initiative for the admission of China to the UN was taken by Albanian Diplomatic Mission at the UN, in New York. Co-presenting the Albanian resolution was Cambodia. Starting from the 1964 until the 24th session of the UN, the initiative was taken by Cambodia, meanwhile Albania, alongside some other states from Asia and Africa were co-presentators.

But the role of Albania in this admission seems to not have been decisive, since PR China itself had started to adjust its relations with the USA, which was the main obstacle, and the reformulation of the American attitude toward communist China, which was seen now, among other things, as a powerful economical partner. In this approach between two Super Powers, the main role belongs to Pakistan, which accepted to play the role of the “secret diplomatic channel”. It was through it (Pakistan) that the first secret visit of Kissinger in China took place, and was followed by another visit in 1971, while the UN General Assembly was discussing exactly the admission of China in the UN. Nixon and Kissinger believed that they could further improve the relations with the USSR by opening with China. While China itself believed that the USSR was a greater danger to them than the USA, in which case the geographic distance constituted a favor. In those conditions, Albania was used as a good player from Great Powers, in so many sessions of General Assembly of United Nations Organisation.

Bibliography

- ARCHIBUGI, D. (1993), The Reform of the UN and Cosmopolitan Democracy: A critical Review: *Journal of Peace Research*, Vol. 30, No. 3. (August): 301-315.
- BLUM, Y. (2005), Proposals for UN Security Council Reforms: *The American Journal of International Law*, Vol. 99, No. 3. (Jul): 632-649.
- BERTRAND, M. (.), The Historical Developments of Efforts to Reform the UN: A. Roberts, B. Kingsbury (ed.), *United Nations, Divided World* (USA: Oxford University Press): 430-431.
- MELTZER, R. (1978), Restructuring the UN system: Institutional Reform Efforts in the Context of North-South Relations: *International Organization*, Vol. 32, No. 4. (Autumn): 993-1018.
- RUSSETT, B. (1996), Ten Balances for Weighing UN Reform Proposals: *Political Science Quarterly*, Vol. 111, No. 2. (Summer): 259-269...

VËSHTRIM STILISTIKOR MBI ROMANIN E ISMAIL KADARESË *KRONIKË NË GUR*

STYLISTIC OVERVIEW OF THE ISMAIL KADARE NOVEL *CHRONICLE IN STONE*

SASHENKA KAMBERI

Universiteti i Gjirokastrës

Email: sashakamberi@yahoo.com

AKTET VII, 3: 241-245, 2014

PËRMBLEDHJE

Në këtë punim ne synojmë ta përqendrojmë punën tonë në analizën e gjuhës së përdorur prej Kadaresë, në romanin *Kronikë në gur*, duke listuar disa prej tipareve kryesore që kanë shkallë të lartë shprehësie në këtë vepër. Nisur nga hapësirat që na lejon një punim i tillë rritet shkalla e vështirësisë për të bërë një analizë shteruese në të gjitha rrafshet gjuhësore, prandaj do të përqendrohemi kryesisht në përftesat leksikore e semantike që realizon autori. Shprehësia semantike që vjen nga zgjerimi kuptimor i njëjve leksikore, afria e pazakontë e fjalëve apo lidhjet e rralla mes tyre, të cilat janë burim për krijimin e tropeve gjuhësore origjinale të Kadaresë, do të jenë objekt i punës sonë. Në fund të punimit do të evidentojmë disa prej këtyre tipareve stilformuese që ndikojnë në krijimin e stilit origjinal të autorit.

Fjalë çelës: shprehësi, shtresë leksikore, përftesë semantike, stilformues

SUMMARY

In this paper we intend to concentrate our work on the analysis of the language used by Kadare, in the novel *Chronicle in Stone* listing some of the key features that have a high degree of expression. Given the space that allows us to work, such a degree of difficulty to make an exhaustive analysis at all levels of language rises, so we will concentrate mainly on the lexical and semantic procedures the author realizes. A great interest arises mainly the harmonization of different lexical liars enabled and its functions at work. Expressive semantic expansion coming from the lexical semantic units, unusual affinity of words or rare links between them, which are the source for the creation of stylistic figures the author creates, will be the objective of our work. In the end of this work we will identify some of the features that affect the creation of the author's style.

Key words: expression, lexical liar, semantic procedure, style formation.

Hyrja

Ismail Kadare është shkrimtari që shquhet sot, në letrat shqipe për thesarin e çmuar që i lë letërsisë dhe gjuhës sonë. Vlerësimet për veprat e tij kanë qenë të shumta dhe të pashtershme, të frymëzuara nga befasia që shkakton tematika e zgjedhur, optika origjinale e perceptimit dhe trajtimi interesant i ngjarjeve në dukje të zakonata, por sidomos nga përpunimi mjeshtëror dhe latimi i kujdesshëm i fjalës shqipe. *Kronikë në gur* është

ndër romanet e parë të Ismail Kadaresë, por që ndikoi fuqishëm në identifikimin e personalitetit krijues të autorit. Ai sot është një roman i përbotshëm, i cili magjeps lexues të kudondodhur. Gjithashtu ai është një roman, i cili përfaqëson autorin në antologji të ndryshme letrare, dhe tekste mësimore, prandaj kjo vepër nxit përfytyrimin, por dhe interesin për perceptime të hollësishe. Pikërisht për këtë, ne zgjodhëm të depërtojmë në disa nga vlerat dhe tiparet stilformuese të mozaikut shumëvlerësh që

prezantohen në të. Për shkak të prurjeve të shumta, klasifikimi shterues i të gjithë elementëve stilistikor[do t'i kalonte kërkesat e një punimi të tillë, ndaj menduam të përmendim disa prej përbërësve më tipikë stilistik si: tipare të ligjërimin, shprehësinë semantike e leksikore, të cilat dukshëm evidentojnë stilin e veprës.

Si në gjithë shkrimtarinë e tij edhe në romanin *Kronikë në gur* Kadare përdor shqipen standarde, *çka do të thotë se u përmbahet po atyre normave drejtshkrimore dhe gramatikore të shqipes së sotme, njësoj si pjesa dërrmuese e krijuesve shqiptarë, porse kjo nuk e pengon atë aspak për të shprehur vetjakësinë dhe veçantitë e tij gjuhësore.* Ai përdor me mjeshtëri mundësitë shprehëse të shqipes së njësuar, por befason dhe me krijimin e vlerave origjinale.

Ligjërim me fraza të copëzuara

Autori e vendos rrëfimin në gojën e rrëfimitarit-fëmijë, i cili ende nuk ka një përfytyrim të qartë për botën, për qytetin dhe hapësirat rrethuese të tij, për njerëzit dhe bisedat e tyre të gjata, aq më pak kompetencën gjuhësore për të kuptuar gjithçka thuhet. Duke harmonizuar naivitetin e rrëfimitarit me racionalitetin e të rriturve krijon shprehësi e ligjërim të pasur me shtresëzime të ndryshme. Ligjërimi i Kadaresë është në përgjithësi një ligjërim i përzier, i përbërë nga ligjërimi monologjik (i autorit) dhe ligjërimi dialogjik (ose i personazheve). Shtresëzimi i regjistrave gjuhësor e ka burimin pikërisht te këto ligjërimë. Ligjërimi monologjik zë hapësirën kryesore në vepër. Rrëfimtari bën përshkrime të hollësishme të situatave dhe njerëzve përçark tij. Ai analizon hollësishëm gjithçka që i ngacmon kureshtjen, duke përdorur një gjuhë të pasur me figuracion, me mjete të përzgjedhura leksikore dhe larmi frazash. Ja një nga shembujt e shumtë, ku rrëfimtari analizon a aludon për ekzistencën e gjërave: *Po mendoja se si ka qëlluar që njerëzve u ka rënë në mendje të grumbullojnë kaq shumë gurë e drurë, të bëjnë me to gjithëfarë muresh dhe shtëpish, dhe pastaj këtij grumbulli të madh rru-*

gësh, strehësh, tymtarësh e oborrresh t'i vënë emrin qytet.

Gjendja e tij emocionale ndryshon në varësi të gjërave që ndodhin në qytet dhe kjo ndihet në frazat që ai përdor. Gjendjen e trazuar të personazhit-rrëfimtari ose të qytetit, shkrimtari e shfaqëron me një tip fraze të copëtuar, duke shndërruar gjymtyrët e fjalisë në fraza të veçanta mungesore. *Gjumi, s'po më zinte. Libri ishte aty pranë. I heshtur. Mbi nim. Diçka e hollë. Fare e hollë. E habitshme. Brenda dy mbulesave prej kartoni rrinin zhurma, porta, ulurima, kuaj, njerëz. Pranë e pranë. Të shtypur me njëri-tjetrin. Të zbërthyer nëpër shenja të vogla, të zeza* (Kadare 1972: 77).

Ligjërim me fraza eliptike

Përsheptimi i ritmit që rrjedh nga ngarkesa emocionale dhe gjendja halucinate e rrëfimitarit, realizohet me fraza eliptike. Ky tip frazash është më i shpeshtë në faqet e kronikës, ku ngjarjet dhe lajmet prezantohen pa komente dhe analiza. Ato renditen njëra pas tjetrës me lakonizëm.

Në vepër dallojmë herë pas here dialogë të krijuar nga zëra të painedifikueshëm. Gjuha në këto raste është e mbushur me proverba, frazat janë të shkurtra në formën e sentencave. Aty mungon fjala e rrëfimitarit për të bërë shpjegime. Ndërsa psikologjinë e qytetit autori zgjedh ta zbulojë nëpërmjet dialogëve të grave. Ato flasin për gjëra të zakonshme, por alarmohen sa herë ndodhin gjëra që trazojnë përditshmërinë.

Në ligjërimin e tyre bisedor ka replika të shumta e intensive, mbushur me pasthirma, mall kime, proverba, ndonjëherë dhe me orientalizma. Konteksti të ndihmon të kuptosh fjalitë e shpesh mungesore që ato përdorin. *P.sh. E morët vesh, moj korba. Nuses së Babametos i shteroi qumështi! –U, luaj vendit, -tha nëna dhe u zverdh. –Ç'u bë atje moj gra, ç'u bë atje! Kërko magjinë në trenj e kërko në qilare. Kthe shtretër e përmbys arka. E bënë shtëpinë lesh e li gjersa e gjetën.* (Kadare 1972: 44). Autori vendos gjuhën e gjallë në funksion të personazheve dhe situatave, por kujdeset për të mos rënë në banalizmin që provokojnë këto tipa dialogësh.

Ligjërimi enumerativ

Fraza kadareane të jep mundësinë të lundrosh në një det përftesash. Ajo nuk ka tepri të pancevojshme, sikurse nuk ka as mungesa të pamotivueshme. Për vetë natyrën e rrëfimit në roman dominojnë kryesisht frazat e shkurtra dhe mesatare, por jo vetëm. Më të njëjtën mjeshtëri autori ndërton herë pas here fjali të gjata të përbëra e të mbipërbëra, megjithatë edhe ato karakterizohen nga intensiteti dhe ritmi i përsheptuar. Fjali të tilla autori përdor më tepër kur transmeton kaosin, frikën, pasigurinë që kap qytetin sa herë ka pushtime, kapitullime a ndërtrim qeverisjes. Në faqet e fundit të romanit hasim një frazë të gjatë, por të thjeshtë, plot epitete përafres mes njeriut dhe gurit, në të cilin njerëzit shkruajnë kronikën e jetës së tyre në një qytet të ndërtuar prej guri. *Kemi ardhur nga ai qytet atje. Njohim gurët. Ata janë si njerëzit: të ashpër, të butë, të kuqerremtë, me pore, të rinj, pleq, të lëmuar, me rrudha, me damarë, qoshemprehtë, dinakë, bablokë, që të mbajnë këmbën kur rrëshqet; të pabesë, që shqyhen gazit me fatkeqësinë tënde; të besës, gati të rrijnë me shekuj nëpër themele, si në detyë; marrokë, të vrenjtur, krenarë, që ëndërrojnë të bëhen pllaka përkujtimore; të thjeshtë, që shërbejnë pa shpërblim, shtruar udhëve në rreshta të pafundme si populli, pa emra, pa emra, pa emra, në jetë të jetëve.* (Kadare 1972: 293).

Në këtë fjali, por dhe në shumë të tjera të bie në sy përdorimi i *enumeracionit*, renditja e njëpasnjëshme e fjalëve të së njëjtës kategori gramatikore, të cilat bashkë me vlerat sintaksore, leksiko-semantike e stilistike, ndikojnë dhe në ritmin dhe muzikalitetin e frazës, duke e bërë atë më poetike.

Enumeracioni a numërimi është tipar stilformues në romanin *Kronikë në gur*, për shkak të dendurisë së përdorimit dhe shumëllojshmërisë së ndërtimit. Emrat, mbiemrat dhe foljet krijojnë vargje kryesisht me tri, por dhe më tepër gjymtyrë të renditura.

Ja disa shembuj: *Nata dimërore kishte mbështjellë çdo gjë me ujra, mjegull, erë.* (Kadare

1972: 15); *Si nuk pëlciste njeri nga gjithë kjo masë e madhe drite, hapësire dhe ngjyrash që derdheshin e derdheshin pa pushim mbi të.* (Kadare 1972: 28); *Ndërsa njerëzit bërtisnin, ulërinin, shanin, era e lehtë e jugut e shtrajtoi tymin në dytri vende.* (Kadare 1972: 229) etj.

Enumeracioni te Kadare shfaqet me denduri dhe variacion. Mes vargjeve të krijuara nga radhitja e njësisve leksikore vërehet shpesh lidhja semantike mes tyre, duke shkuar drejt shkallëzimit, i cili realizohet me *anën e vargut të hollësive dhe imtësive të radhitura sipas një hierarkie kuptimore*. Kështu fjalët e pranëvendosura janë të afërta nga kuptimi, por të ndryshme për nga nuanca dhe ngjyrimet stilistike. P.sh. *Një tundje, një trazirë, një rrokullimë, çdo gjë përmysej e vinte rrotull sikur i frynte qoftëlargu.* (Kadare 1972: 26). *Qyteti i shkaktonte asaj padashur shumë dhembje, gërvishtje dhe plagë* (Kadare 1972: 14); *Ishte një gjumë i mundimshëm, i ndërprerë e i shqyer nga gropat e rrugës.* (Kadare 1972: 281); *Zinxirët duke u fërkuar me gurët rënkonin, ulërinin, lëshonin xixa.* (Kadare 1972: 299). Ato janë atje, *të përjetshme, të ngrira në gur, bashkë me shenjat që kanë lënë sipër tyre tërmetet, dimrat apo rrebeshet njerëzore.* (Kadare 1972: 306).

Në këto raste karakteristikë është pranëvendosja e njësisve, të cilat shkaktojnë zgjerimin e segmentit të thënies dhe mundësitë e saj shprehëse. Duke patur këtë natyrë shkallëzimi shprehja bëhet më e pasur jo vetëm me njësi leksikore, por me hijëzime semantike e stilistike. Kështu *përmbajtja zgjerohet, sepse fjala e re sjell ngjyrime kuptimore, emocionuese stilistike etj.*

Shpesh nga ky shkallëzim tiparesh, dukurish a veprimesh krijohen çifte a vargje sinonimike, nga të cilat mbizotërojnë ato kontekstuale. Shembujt janë aq të shumtë e të ndryshëm nga njëri-tjetri, sa ngacmojnë për hulumtime më të hollësishme, megjithatë përmendim disa ku konteksti letrar lejon afrimin e fjalëve jo sinonime të mirëfillta: *deri sa nëna ime t'i nxirrte me vedër, të hutuara dhe të shushatura* (Kadare 1972: 16); *Kohë të këqija, kohë të turbullta, ah moj xhiko është kohë e pabesë kjo* (Kadare 1972: 18); *Mirëpo, në një natë*

fortune, ato ngjalleshin, fryheshin, vërshëllenin, cijasnin, ulurin (Kadare 1972: 21); Në këtë lagje ishin të bukura dhe të pangjashme sidoms mbrëmjet (Kadare 1972: 62); një mizëri e pafundme shkronjash arabe, që prisnin të më merrnin me vete dhe të më shpinin në **fshehtësi** dhe në **mistere**. (Kadare 1972: 63); *Kati i tretë ishte i lehtë, gati i mosqenë. Ai ishte ëndrra e qytetit, trilli i tij, fluturimi i fantazisë së tij.* (Kadare 1972: 114).

Përftesa me sinonimet kështu ka natyrën e shkallëzimit të tiparit ose kërkon ta vërë në dukje atë tipar. Merita e autorit qëndron në renditjen e fjalëve, të cilat konteksti i ndihmon të gjejnë përbërës të njëjtë semantikë. Me kohë, disa prej tyre mund t'i zgjerojnë mundësitë e zëvendësimit të njëra-tjetrës, duke u kthyer në sinonime leksikore të zakonshme.

Përshtypje në roman bën afrimi i pazakontë i fjalëve nëpërmjet krahasimit. Me lehtësinë që zgjeron vargun e sinonimeve, autori pranëvë a krahason dukuri, sende e cilësi të ndryshme. Krahasimet e përdorura në roman shquhen për fantazi përqsasje, shkallë të lartë figurshmërie e vlera të larta stilistikore. Kjo është një pasuri e çmuar që i lë ligjërimin artistik të shqipes. *Fjalë me kuptime të rrëshqitshme si ujit.* (Kadare 1972: 20); *koka të tjera vinin vërdallë, sytë plasnin si fishkë, disave u ngrinte gjaku si akullore... Një pus drite u zgjat befaz përpara si një rrëshqanor i tejudkshëm.* (Kadare 1972: 97); *Fishkëllimat si pyka të mëdha po i nguleshin pa mëshirë tokës.* (Kadare 1972: 128). Këtu fjalët e tyre filluan papritur të veshtulloheshin e të fryheshin si brumë etj.

Efekt krijojnë dhe lidhjet jo të zakonshme të fjalëve duke shfrytëzuar një lloj analogjie të pashprehur: *Midis dy kujave një luginë heshtjeje. E thellë. Pastaj prapë malet e kujës. Të larta, valë-valë. Gropë heshtjeje. Kujë. Kujë si një lëvozhgë ajo mbështjellë një fishkëllimë që përpiqet ta shpojë.* (Kadare 1972: 118). *Kisha vënë re se retë vdisnin shumë shpejt. Kufomat e tyre ende-shin për një kohë të gjatë nëpër qiell.* (Kadare 1972: 225). *Copëra kujtimesh, gjysma frazash ap*

fjalësh; bishta ngjarjesh të parëndësishme, ndërprisnin njëra-tjetrën (Kadare 1972: 63).

Metafora dhe metonimi magjepsëse

Gjuha e përdor në roman dëshmon për një njohje të thellë të strukturave kuptimore nga ana e autorit, i cili krijon një figuracion magjepsës duke shrytëzuar mundësitë e fjalëve për të fituar kuptim të figurshëm a duke krijuar kuptime të reja. Në këtë qytet të çuditshëm, që në sytë e fëmijës ka tipare njerëzore shumëçka është shrytëzuar e nga kjo kanë marrë jetë një varg metaforash e metonimish. Në pamundësi për të sjellë shembuj të zgjeruar, po përqëndrohemi vetëm në figurat që vijnë nga animizimi i qytetit.

Vetë titulli *Kronikë në gur* është metonimi, ku guri përfaqëson qytetin dhe qyteti banorët. Animizimi i qytetit duket që në faqet e para, duke u shfaqur si *qenie prehistorike* a si *kafshë kacavjerrëse*. Ai ndjen pulsën e jetës që gjëllon brenda tij dhe njehësohet me banorët. Ai herë është dashamirës e herë zemërohet, herë hakmerrret e herë është mospërfillës. Personifikimi për të është dhënë më një numër frazash si: *qyteti, pasi kishte njohur shijen e qiellit e të rreziqeve ndërkombëtare, ishte i trullësuar nga të gjitha këto dhe tani ishte tërhequr në gurët e tij të lashtë.* (Kadare 1972: 156); *Qyteti vështronte se si largojë ish-komandanti i tij.* (Kadare 1972: 251); *Qyteti i ngjyer me llum, pas një nate të shqetësuar, u gdhi dhe më i vrenjtur,* (Kadare 1972: 263); *Qyteti gulçonte si në kllapi. Ai pliste përçart.* (Kadare 1972: 267); *Qyteti u drodh si epileptik, u anua, desh ra. etj.* Figurat dhe kalimet e shu mta kuptimore dëshmojnë aftësinë e pashoqe të Kadaresë për përqsasje e lidhje fjalësh a kuptimesh dhe atëherë kur duket e pamundur.

Ligjërimi polisemik dhe krijimi i neologjizmave

Dendur në roman shfaqet loja e hapur që bën autori me kuptimin e fjalëve polisemike. Përftesa më tipike është marrja me kuptim të drejtpërdrejtë e një fjale të figurshme, që është pjesë e togut idiomatik. Në një moment rrëfimtari e tregon në mënyrë artistike kapërcimin e kufij-

ve të kuptimeve të fjalëve: *Një erë e ftohtë, e thatë, frynte vazhdimisht nga gryka veriore. Dëgjoja ulurimën e saj të shtruar dhe në kokë më vërvitej pa asnjë shkak shprehja “fjalët i merr era”, që kisha dëgjuar në mëngjes.... Fjalët filluan të çliroheshin nga kuptimi i tyre i përditshëm. Shprehjet e krijuara nga dy- tri fjalë filluan të zbërtheheshin në mënyrë torturose. Në qoftë se do të dëgjoja që dikush thoshte “më zien koka”, mendja ime, kundër vullnetit tim, aty për aty përfytyronte një kokë që ziente si vorbë me fasule (Kadare 1972: 96); Vështroja pullazet e pjerrët, duke u munduar të kuptoja se si mund të bjerë në kokë dashuria. Ku ishte ajo ? Ku rrinte përpara rënies dhe si rrokullisej papritur mni kokën e njeriut? (Kadare 1972: 97).*

Veç përdorimit të fjalëve me kuptim të figurshëm dhe krijimit të kuptimeve të reja, krijimi i fjalëve të reja, me mundësi të larta shenjuese e shprehëse përbejnë një nga vlerat e diskutueshme në roman. Janë të shumta mënyrat fjalëkrijuese që përdor autori, por e rëndësishme është se të gjitha tërheqin vëmendje dhe na bëjnë të mbajmë frymën sa herë hasim fjalë që nuk i kemi dëgjuar më parë. Fjalë si: *i mosqenë, mbipetk, tymtar, mishtar, gurëri, baltërim, vراسi, fortashtrojë, rrokafundi, shkurnajës, ashpërimën, trupëzimin, cungishëm, rrëshqanthi, krimbdëgjimi etj.* tregojnë aftësinë e autorit për të përdor fjalë të reja me shkallë të lartë shënuese eshpëshë. Madje hasim dhe neologjizma, të cilat janë sinonime mes tyre. Për të emërtuar njerëzit që

ikin nga qytetit në pragun e pushtimit të ri, Kadare përdor një varg fjalësh të reja si : *mërguesit, ikanakët, shkularakët, plangshkulurit.*

Konklozione

Shumë nga tiparet stilistike që përmendëm, për natyrën dhe vlerat që mbartin kërkojnë një trajtim më të hollësishëm, por hapësirat e këtij punimi nuk na e lejojnë. Ky roman është një nga veprat thelbësore në krijimtarinë e Kadaresë, por pa frikë mund të themi se është pjesë e veprave më të lexuara në gjithë letërsinë shqipe, duke lënë gjurmë në edukimin e shijeve estetike të lexuesve. Është romani nga kanë sythulluar shumë vepra të mëvonshme të autorit, megjithatë ai mbetet original dhe i paimitueshëm.

Bibliografi

- DHIMA, Th. (2013), *Çështje të sintaksës së gjuhës shqipe*, Tiranë.
- ISLAMAJ, Sh. (2000), *Gjuha e Jakov Xoxës*, Prishtinë.
- KADARE, Ismail (1972), *Kronikë në gur*, Tiranë.
- LLOSHI, Xh. (1999), *Stilistika e gjuhës shqipe dhe Pragmatika*, Tiranë.
- SADIKU, E. (1988), Zgjerimi semantik në letërsinë artistike: *Gjuha jonë*, 3; Tiranë.
- SHKURTAJ, Gj. (2009), *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë..

HOW ARE REPRESENTED THE UNSTRESSED FORMS OF PERSONAL PRONOUNS, THE GENITIVE, AND THE VERB "IS" OF ALBANIAN IN SUMERIAN LANGUAGE?

SI PARAQITEN FORMAT E PATHEKSUARA TË PËREMRAVE VETORË, GJINORJA, DHE FOLJA "ËSHTË" E SHQIPES NË GJUHËN SHUMERE?

ANASTAS SHUKE
Studiues/Përkthyes, Tirana, ALBANIA
Email: anastas.shuke@gmail.com

AKTET VII, 3: 246-253, 2014

PËRMBLEDHJE

Në vijim të shtjellimit të argumenteve për lidhjet gjenetike të shqipes e shumerishtes, prejardhja nga shumerishtja e paradigmes së foljeve "jam" dhe "kam" na mundëson sqarimin e zhvillimit historik të tyre në përputhje me ligjësitë e ndryshimeve morfonologjike të pranuar për shqipen. Paradigma e foljes jam duket ka për temë/rrënjë vetën e 3-të njëjës që paraqitet prej togut a.ni të shumerishtes. Gjithashtu paralelizmi i formave të patheksuara të përemrit vector, veçanërisht e vetës së 3-të njëjës "e" me rasën ergative të shumerishtes, dhe i gjinore shumere me "-ak", si mbaresë edhe në shqip e barasvlershme me gjinoren e sotme të saj, janë argumente të lidhjes gjenetike mes dy gjuhëve. Artikulli sjell ndihmesë në historinë e gjuhës shqipe dhe në marrëdhëniet ndërgjuhësore të saj.

Fjalët çelës: shumerisht, shqip, përemër vector, gjinore, folja jam

SUMMARY

Following the representation of the arguments on genetic relationship between Albanian and Sumerian languages, the Sumerian origin of paradigm of the verbs "to be" and "to have" enables us the argumentation of their historic development according to the accepted rules of morphonetic changes of Albanian. The paradigm of the verb "to be" seems to have as theme/root its 3-rd person singular, represented by the a.ni copula of Sumerian. Also, the Sumerian parallel of unstressed forms of personal pronouns of Albanian, especially 3-rd person singular "e" with Sumerian ergative case, and the Sumerian genitive with "-ak", as an Albanian ending that equals the present Albanian genitive, all are arguments to the genetic relationship of both languages. The article brings an aid in the history of the Albanian language and its inter-linguistic relationships.

Key words: Sumerian, Albanian, enclitic copula, genitive, stabilizant, pronoun

Gjuha shumere vijon të mbetet e paklasifikuar në asnjë grup gjuhësor. Studimi i saj ka kaluar përmes filtrit të njohurive për persishten nga e cila është rindërtuar e kuptuar akademishtja dhe, nëpërmjet kësaj, vetë shumerishtja. Për rrjedhojë, si gjuhë e vdekur prej 2000 pr.k, shumerishtja mund të mos jetë kuptuar aq sa duhet për të patur një analizë të sigurtë e të saktë të tipareve të saj në të gjitha rrafshet. Mungesa e

klasifikimit dhe këmbëngulja e përgjithshme për të mos konsideruar më tej ndonjë lidhje gjenetike të shumerishtes me gjuhë të tjera e ka vështirësuar edhe më, vetë studimin e kësaj gjuhe. Ky veçim i plotë, edhe nga gjuhët e afërta gjeografikisht, ka sjellë njëkohësisht edhe nxitjen e studimeve krahasuese me gjuhë të veçanta të grupeve të ndryshme, në ndonjë rast edhe me proto i.e, si M. C. Vidal, i cili arrin deri aty sa thotë

se “asnjë gjuhë tjetër nuk është më afër shumerishtes sesa indoevropianishtja”. Në këtë linjë është edhe krahasimi fillestar i shumerishtes me gjuhën shqipe (Shuke 2010), si dhe punimi në vijim, që kanë për qëllim vërtetimin e lidhjes gjenetike e vijimësisë shqip - shumerisht (gjuhë e shkruar që prej 3200 pr.k) që do të na ndihmonte ta dokumentonim dhe vendosim mbi baza më të drejta etimologjike zanafillën, historinë, dhe zhvillimin e mëtejshëm të shqipes, e do jepte një ndihmesë ndoshta të pazëvendësueshme edhe për studimin e vetë shumerishtes.

Paradigma e foljes *jam*

Sqarim historik i ndërrimeve morfonologjike të vëna re për foljen *jam*, në raport me gjuhët i.e. kanë qenë objekt i studimeve të shumta si ato të Bopp-it, Meyer-it e shumë të tjerëve. Megjithatë, çështja e ndërrimit a>e në v. 2 ndaj v. 1-nj, prania e tingullit -sh- në disa forma e mungesa në të tjerat, si dhe nistorja â- në v. 3 njëjës nuk është sqaruar ende. Në tërësi, përfshirë prejardhjen e pranuar të temës *je-*, si refleksi i **es-*, çështja e zanafillës së paradigmes së foljes *jam* nuk është sqaruar ende si etimologjikisht dhe për ndërrimet morfonologjike.

Si folje ndihmëse kjo është ruajtur për shkak të dendurisë së përdorimit e s’mund të jetë refleksi prej i.e. **es-ti* dhe as nga latinishtja *est* që do të jepnin *isht/ishtë*. Problemi është tek â-hundore që nuk mund të jetë refleksi i një e-gojore (*est*); ajo kërkon praninë e një hundoreje *n*.

Pederseni e nxjerr prejardhjen e formës âshtë nga togu **en esti* – “brenda është”, ku hundorja *ê* çon në â- (geg), *ë*- (tosk). Por ekzistenca e një togu të tillë, zëvendësimi i foljes prej tij, dhe përngjitja hundorizuese që e kërkon theksin mbi ndajfoljen *en*, nuk mund të arsyetohen. Gjithashtu përngjitja duhet të ndodhte në një periudhë shumë të hershme, që pas saj të binte e- tek esti për të mos patur rotacizëm, dhe aq i vjetër ky tog s’mund të jetë. Togu **en esti* nuk mund të jetë burim i *âshtë*, edhe sepse latinishtja duket të jetë një degëzim i gjuhës së hershme i.e., ndërsa lidhja shumerisht-

shqip, të paktën këtu, paraqitet më e drejtpërdrejtë.

V3-nj

Zanafilla e paradigmes së foljes *jam*, duket të kalojë nga përdorimi i shpeshtë në shumerisht i togut *a.ni*, të cilin mund ta konsiderojmë si tog anaforik, e që ndoshta është pikërisht ajo ç’ka kërkonte Pederseni kur arriti deri tek propozimi **en esti*. Këtu *a-*, që lexohet *ash* kur rrokja pasardhëse nis me zanore, quhet stabilizant fjalformues apo prapashtesë e foljes që krijon emra e mbiemra foljorë, sipas modelit të njohur kuptimor: “*emri që vepron është (ky)*”, - *the noun that verbs* (Halloran, 1-ThSLa). Pra, folje+a/ash = emër foljor. Duke patur parasysh edhe ndërtime të tjera në shumerisht ku përdoret *a/ash*, si dhe plot shembuj të shqipes si *ndaj>ndar.ës, mble-dh>mbledh.ës, gërmoj > gërmu.es, çpoj> çpu.es, ndjek>ndjek.ës, pres>prer.ës, shtyp> shtyp.ës, shikoj>shiku.es, mbaj /bart> (m)bart.ës*, etj, mund të pranohet njësia e “stabilizantit” *a/ash* të shumerishtes dhe foljes *a/ash/asht/ ë/ësh/është* të shqipes. Përbërësi *-ni* (ni, -i₃, n- janë e njëjta shenjë dhe tregojnë distancë nga folësi, > v.3 njëjës (Halloran 183, 117); e kundërta mu- afërsi, > v.1 njëjës) paraqitet si me vlerën e dëftorit *ai*, e si vetori v.3-njëjës – *ai* (Halloran, 117 193, 194), dhe duket të jetë i njëjtë me përemrin e pakufishëm *i/ni/nji/një* në shqip, që si përemër me kuptim anaforik e përmban sema ntikisht edhe dëftor/vetorin *ai*. Togu anaforik *a.ni* në shumerisht mendohet se ka kuptimin *i,e tij/saj his/her* (Halloran, 184), por *a-* këtu mendohet si zanore që lehtëson shqiptimin, pa ndonjë vlerë kuptimore, dhe kuptimi bartet vetëm nga *-ni*, e madje nga *-n-* (D. Foxvog, 46). Pra, është i mundur kuptimi literal ***a.ni / ash.ni = është ai/ajo/dikush***, që përbën v. 3 njëjës të eptimit të foljes *jam* (sh. më poshtë për -t tek *asht*).

Vendosja enklitike në togun *a.ni* e përemrit – *ni*, që është këtu në rolin e kryefjalës, nuk ka kundërshti me rendin e fjalëve në fjalinë shumere (Hayes, 13), ku kallzuesi ka përpara kundrinën. Gjithashtu, në mjaft shembuj (mbishkrime, dedikime) të dhënë nga Hayes dhe Foxvog duket

e mu ndshme mungesa e kryefjalës, gjë që përputhet me ç'na thotë Demiraj mbi vendosjen e kundrinës para kallzuesit dhe mospërdorimin e kryefjalës në shqipen e vjetër (Sh.Demiraj³, 120).

Nisur nga ngjashmëritë fonetike me eptimin e foljes *jam* në gjuhët shqipe, sanskrite, greke e latine (E. Likaj, 17), njësia e stabilizantit *a/ash* të shumerishtes me foljen *a/ash/asht/është* merr rëndësi edhe sepse *a/ash* duket të jetë fillesa e eptimit të foljes *jam* apo rrënja/tema e saj, e përdorur për të trija vetat e njëjësit në shumerisht e shqip. Veç kësaj, tingulli homorganik *m* duket merr pjesë në v.1 (njëjës e shumë) të shumerishtes *am₃* si dhe të gjuhëve të mësipërme, e po ashtu tingulli *t* për vetën e dytë e të tretë, (sh. më poshtë).

V2-nj

Tingulli *t* në këto gjuhë duket të jetë mbetja e fjalës shumerisht *ti=jetë*. Shenja kunjiforme $\rightarrow\leftarrow$ (*til₃*) ka leximin e shkurtuar *ti=jetë* dhe leximin e plotë $\rightarrow\leftarrow$ *til=shigjetë*. Dallimi kuptimor mes *ti* dhe *til* del duke veçuar kuptimin e *l-ë* si afër me *ik/heq* ku forma e *L* me dy vija kunjiforme pingule me njëra-tjetrën, tregon grafikisht kthesën apo ndërprerjen e veprimtimit, pra, *L* është paraqitja grafike e foljes *lë* ose *heq/ik*. Në shumerisht kemi shenjën \uparrow *la₂* = *lë/vë* (mënjane), *heq/eq/ik*, zvogëloj, shenja minus, (sh. edhe Halloran, 156).

Ndërsa, *ti=jetë* mundet sema ntikisht të jetë burimi i tingullit *t* dhe i përemrit vector *ti*, e bashkë me *a/ash* të përbëjë burimin e v.2 të foljes *jam*: *ash.ti* > *a.ti* > *e.ti* > *ti.e* > *ti.je*, në ngjashmëri fonetike edhe me eptimin në sanskritisht *asi* (*as.ti*). Mundet që *a.ti* të jetë kuptuar më pas si *ti=jetë*, pra: *ash+ti/tëj=ti/tëj*; në fakt, *ti* është dokumentuar me kuptimin jetë prej 3000 pr.k sipas Falkenstein; shtimi/rënia e *a* mund të shpjegohet edhe me zhvillimin ciklik përsëritës të gjuhës.

Kalimi *a* > *e*, siç haset edhe në foljet *rrah-rreh*, *vras-vret*, *flas-flet*, *ngas-nget*, duket të jetë për shkak të metafonisë së *a-* që vjen nga *-i* e gjatë e rrokjes pasardhëse *-ti*. Vini re edhe sanskriten *vratjō-vras* me *vratī-vret* ku tek *vratī*, që mund ta ndajmë *vra.tī* sipas shqipes, del që *ti*

duhet të ketë pasur i të gjatë *tī*, e cila mund të lidhet edhe me leximin e gjatë *til* të shenjës *kf* të shumerishtes (në dialektin geg *ti del tej/tëj*), pikërisht si të vinte nga *til* > *tej/tëj*, ku *l>j* dhe *ī* atone fundore u reduktua *-ī* > *-ë* Të gjitha foljet shëmbuj të paraqitura këtu janë folje të fondit i.e. të shqipes dhe vetë metafoia është veçori e pak gjuhëve i.e. Diftongimi *e* > *je* është bërë për të zhdukur hiatin si te *at - i jati*, ndoshta pas përdorimit *e.ti* > *ti.e* > *ti.je*.

V1-nj

Në shumerisht togu *am₃* i mbiqajtur *enclitic copula*, – *tog foljor fundor*, mendohet si v.3 njëjës e foljes *jam* (Hayes,144). Togu *am₃* përbëhet nga shenjat kunjiforme $\uparrow\downarrow$ $\rightarrow\leftarrow$ A.AN. Para 2350 pr.k. ka qenë AN, shtimi i *a=A* është i periudhës akade; shenja e Zotit $\rightarrow\leftarrow$ merr këtu leximin *mi*, dhe *mu* në dialektin ES (Halloran, 171, 176); kuptimin e bart *mi(mbi)* = AN, *ash.mi=A.AN* $\uparrow\downarrow$ $\rightarrow\leftarrow$; *mbi* lidhet me AN=qiell (*a.n.a.lt*; *l(a)t*). Por dihet nga teologjia se shkrimi O.ON mbi figurën e Krishtit përkthehet *unë jam*. Paralelizmi fonetik me shenjat përbërëse të *am₃* – A.AN, nga ana e formës, e bën të mundur njësimin kuptimor, pra, A.AN=O.ON, si të ish një dialekt i shqipes që ka ndërruar një *a* para-latine në *o* sipas modelit të serisë së gjatë të zanoreve, që gjendet edhe sot si *ô* e hundorizuar në dialektin e Tiranës. Mbi këtë bazë, si edhe për shkak të pranisë së tingullit homorganik *-m* (*mu*, *im*, *me*, *my*, *mio*, *etj.*), si edhe në v.1 njëjës e shumë në të gjitha gjuhët krahasuese i.e. *am₃* nuk mund të jetë v.3 njëjës, por është v.1 njëjës, siç del edhe nga thellimi në disa shëmbuj të dhënë nga Hayes e Foxvog.

Përbërja e *am₃* vjen nga përngjitja e leximeve të shenjave *A=a* dhe *AN=mi/mu*, *a + mi/mu* > *am₃*; pra kemi: *a + mi/mu* > *a.mi/a.mu*, ku tek *a.mu>am.u>jam.u>jam.un* mund ta ketë burimin edhe *u>un>unë*. Duket se *j-* edhe këtu është shtuar për të zhdukur hiatin pas përdorimit *u.am*, dhe *-n* për të shprehur një *û* hundore. Pra, v. 1 njëjës *am₃* e shumerishtes mund të jetë burimi i v. 1 njëjës të shqipes, që në ngjashmëri fonetike me eptimin në sanskritisht *asmi* është zhvilluar *a.mi/mu* > *a.mu* > *am.û* > *û.am* > *un.jam*.

Nisur edhe nga ç'na thotë teologjia, v.1 njëjës *ash.mi/mu* > *am₃* > *jam.û* duket të jetë forma më e parë zanafillore e paradigmës së foljes *jam*, që na mbështet edhe qënien e *a/ash* si tema apo rrënja e kësaj paradigme.

Lidhur me v. 3 njëjës mund të themi se togut *a.ni*, më pas (ndoshta pas formimit të v. 3 shumë), iu shtua *-ti* për analogji me v. 2 njëjës: *a.ni* > *a.ni.ti* (kuptuar si *a.ni.jet*), e cila pas asimilimit të *n* në *â* hundore mori përsëri *sh* (nga *a=ash*), dhe njëkohësisht u theksua *â*-ja hundore, u asimilua *i*-ja e mbetur nga *ni*, dhe *i*-ja e gjatë fundore e *ti* që humbi theksin, u reduktua në *-ë* ose u asimilua, pra, ***a.ni.ti* > *â.i.ti* > *âsh.ti* > *âsht(ë) / ësh(t)ë***. Humbja e kuptimit të *ni* ndoshta shtoi përsëri një tog anaforik *a.ni*, që paralelizoi me shtimin e *a/ash* në rastet kur ka humbur kuptimi i qartë i termit, si te AN>A.AN. Ky tog *a.ni* i shtuar, pas hundorizimit të *â* u reduktua në *âj*, pra, ***asht+a.ni* > *âsht+â.i* > *âj.âsht***. Kështu, zanafilla dhe zhvillimet morfonologjike të v. 3 njëjës, ku merr përgjigje prania e *â*, *sh* dhe *t*, duket ta kenë bazën tek shumerishtja, me togun anaforik *a.ni* dhe me shtesën *ti* për analogji me v.2: *a.ni* > *a.ni.ti* > *âsht+a.ni* > *âsht + âj / ësh(t)ë+aj*, në ngjashmëri fonetike edhe me eptimin në sanskritisht *asi* (*as.ni*).

Lidhur me numrin shumë, duke patur parasysh se në shume- risht, veç formës me prapashtesën *-ene*, shprehja e shumësit me përsëritje është forma më e dukshme dhe më e pranuar (Hayes, 84, 200), mund të arrijmë në formën e parë zanafillore të shumësit për foljen *jam*, atë të v. 1 shumë. Nga v. 1 njëjës *am₃* < *am(i)* kemi shumësin *ami+ami* që më pas nga përdorimi i shpejtë ndryshoi ndarjen e morfemave në *am.iami*; këtu *ia* u diftongua dhe duke u theksuar dha *am.jami* e më pas u asimilua *am* si përsëritëse e panevojshme e v. 1 njëjës, pra: *jami*>*jem*, që përputhet me mendimin e La Pianës I cili mund të qëndrojë nëse *-l* fundore nuk ka rënë para metafonisë *a>e* sepse *-l* ka qenë e theksuar. Ky theks tek *mi* (ku *l* është zanore e gjatë) është i mundshëm se *mi* ishte bartësja e kuptimit të 249are tek *am<a.mi – mbi*.

Metafonia *a>e* ka ndodhur për shkak të *i*-së së gjatë tek *mi*.

Arrijmë kështu në tabelën krahasuese të zhvillimit historik të paradigmës së foljes *jam* për kohën e tashme të mënyrës dëftore, për gjuhët shumerisht, shqip, sanskritisht, greqisht, latinisht. Tabela pasqyron raportin kohor pra, rradhën e prejardhjes, shqipja pas shumerishtes:

Su merian	Alb anian	Sa nskrit	Gr eek	L atin
<i>am₃</i> (A.MU)	<i>jam</i> u(n)	<i>as</i> <i>mi</i>	<i>ei</i> <i>mi</i>	<i>s</i> <i>um</i>
<i>a.ti</i>	<i>je ti</i>	<i>asi</i> (<i>as.ti</i>)	<i>ei/</i> <i>essi</i>	<i>e</i> <i>s</i>
<i>a.ni</i> .ti (a.ni /a.i)	<i>âsh</i> t.aj (â.i)	<i>asi</i> (<i>as.ni</i>)	<i>est</i> <i>i</i>	<i>e</i> <i>st</i>
<i>ami</i> +ami	<i>jam</i> i> <i>jem</i>	<i>s</i> <i>mah</i>	<i>ei</i> <i>mes</i>	<i>s</i> <i>umus</i>
<i>a.ti</i> +a.ti?	<i>jen</i> (<i>i</i>)	<i>st</i> <i>hah</i>	<i>est</i> <i>i</i>	<i>e</i> <i>stis</i>
<i>a.ni</i> +a.ni	<i>jan</i> > <i>janë</i>	<i>sa</i> <i>nti</i>	<i>ea</i> <i>si/eisi</i>	<i>s</i> <i>unt</i>

Paradigma e foljes *kam*

Për prejardhjen e foljes *kam* është hedhur mendimi se vjen nga folja *jam*. Duket se edhe paradigma e *kam* rrjedh nga shumerishtja dhe është formuar nëpërmjet fjalës *ki = tokë* duke u përngjitur në paradigmën e foljes *jam*. Në shumerisht *ki = ke* (*i<>e*), *ki* mund të zëvendësojë një emër të përveçëm (PN), pra, duket të jetë e njëjtë me përemrin dëftor të shqipes *ki=ky*. Dihet se kuptimi bartet nga bashkëtingëlloret dhe, siç duket në këtë rast, nga *k-*. Një argument do ishte arsyetimi se fillimisht ajo që u nda mes njerëzve në imja dhe jotja ishte toka – *ki*. Atëhere mund të arrijmë në zanafillën e formimit të foljes ndihmëse *kam*, tema zanafillëse e së cilës u krijua *mbi* bazën e foljes *jam* duke i shtuar asaj obje ktin e pronësisë, - tokën *ki* ose *k-* (*ki/ke<>ki₄/ke₄*):

kam < **k.am** < **k.a.m** – këtë/ky/kjo asht mu – kjo asht m u - kjo asht e imja = *kam*.

Sipas parimit të analogjisë nga folja “jam” duket të jenë zhvilluar “ke” dhe “ka”: **e.ti** > **k+e.ti** > **ke ti**

a.ni > **k+a.ni** > **ka.ni** > **kâ.i** > **ka ai**

e po kështu edhe në shumës.

Format e paraqitura të prejardhjes së paradigmes së foljes jam të kohës së tashme njëjës, gjejnë përputhje në përfundimet e Kurylowcz. J. (1977, *Probleme të gjuhësisë indoevropiane*, sipas E. Likaj, 115) mbi bu rimin e mbaresave të eptimit i. e.: v. 2 – t^h < > ti, dhe v. 3 – t < > t. Gjejmë përputhje edhe me përfundimet e Erhart. A. (*Das indoeuropäische*, E. Likaj, 116) mbi ekzistencën fillestare të mbaresës -t, e cila del më pas si –st, e më pas ndahet përsëri në –s e –t, siç ësh të e mundshme po të kihet pa rasysh përbërja e paradigmes së foljes *jam* shumerisht/shqip në zanafillë.

Mbaresat i.e. të paradigmes së foljes jam (v. 2 e v. 3) duket kanë të njëjtin burim, foljen *është* me format e saj zanafillore *a/ash* (stabili- zanti *a/ash*), përemrin vetor / dëftor / anaforik “ti” = jetë në shumerisht, dhe përemrin e pakuf./dëftor/vetor/ anaforik “ni”, pikërisht siç mendon Erharti mbi ekzistencën e *s*, *t*, *st*, si dhe përngjitjen e “rrënjëve përem- rorë me përbërje *n+V* dhe *t+V* (*V* = zanore)” (E. Likaj, 116), pra, të “*ni*” dhe “*ti*”.

Gjinorja me –ak

Formimi rasës gjinore në shumerisht duket i ndryshëm nga gjuhët i.e. një ndërtim sintaksor më vete i ndërfutur në sistemin rasor (Hayes, 66). Gjinorja i.e. si rasë që shpreh marrëdhëniet në një grup emëror, shprehet sot me mbaresat përkatëse dhe me ndihmën e nyjeve pronore, si *i*, *e*, *të*, *së* në shqipen. Por në fazën paragamatikore gjinorja i.e. shprehet me pasvendosje e përngjitje të fjalëve (Likaj, 34), psh. dëftorit anaforik (*ki*), fo rmë që duket përdoret edhe në shumerishten, ku gjinorja realizohet kryesisht me prapashtesën –ak, (Hayes, 42). Kjo në kunjiform paraqitet si kombinim pjesësh të dy shenjave, –*a.k* < *ma.ki₄/ke₄*, që përbën një nga shembujt e

shumtë që leximet e pranuar mund të mos ndahen sipas leximit të shenjave të veçanta (apo emrit akad të tyre). Leximi i propozuar i shenjës *ki₄* në *ke₄* nga Kramerer më 1936, vendosur mbi bazën e kontekstit, nuk gjendet në listat leksikore shumerisht-akadisht. Përemri dëftor *ki/ki₄>ki=ky* me leximin e dytë *ke₄* duket paraqet femëroren *ke₄* > *kjo*, zhvillim që duket i mbështetur fonetikisht, *e* > *ja* > *jo*, pra, **ki / ki₄** > **ky** dhe **ke₄** > **kjo**. Sipas Halloran, 137 *ki* zëvendëson një emër të përveçëm, që nënkupton dëftorin *ki = ky*; **mu, ki, ti, ni**, duket të jenë **dëf- torë zanafillës** anaforikë të shqipes, burim i p. vetorë, f. th. p. v, f. p. p. v, dhe dëftorëve të sotëm. (sh. edhe Sh. D³, 70). Këtu duhet patur parasysh se një rrokje e caktuar ka qenë shkruar me disa lloj shenjash apo kombinime të tyre, bazuar në parimin rebus, që nënkupton një shkrim strukturalisht të plotë e të fonetizuar ndoshta që në fillimet e kunjiformit.

Edhe në shqip kemi përdorimin e prapashtesës –ak si psh: durrsak, ushtarak, fshatarak, vezake, etj., të cilat semantikisht shprehin rasën gjinore apo njëfarë raporti pronësie: i Durrsit, i ushtrisë, i fshatit, (me formën) e vezës. Duket qartë përkatësia e gjinisë *ak*-mashkullore dhe *ake*-femërore me burim shumerishten. Edhe në shqip këto fjalë me prapashtesën –ak mund të lakohen në të gjitha rasat duke marrë mbaresat përka- tëse, siç mendohet se ndodh edhe në shumerisht (Hayes, 66), gjë që tre gon se kjo formë e barazvlershme me gjinoren është, si në shumerisht, një ndërfutje në sistemin rasor, karakteristikë kjo e gjuhëve aglutinative siç konsiderohet shumerishtja.

Nga ana tjetër, shumerishtja duket të na japë çelësin e zbërthimit eti mologjiko-semantik të shqipes në morfema më të thjeshta (deri në fonema), i cili për prapashtesën –ak ësh të: *a.k(i)=asht.k(y)*, si psh. durrsak= i Durrsit *a(sht) k(y)*; vezake = e vezës *a(sht) k(jo)*. Ky zbërthim tregon se prapashtesa –ak përbën, siç thotë Hayes, një ndërtim sintaksor, një fjalë. Mundësia e një zbërthimi të tillë deri në fonema, siç pamë edhe gjatë analizës së foljeve *jam* e *kam*, shfaq thelbin aglutinativ/përngjitës të gjuhës në përgjithësi dhe të shqipes në veçanti.

Përfundojmë se gjinorja e shumerishtes, si ndërftje e njëjtë në shqipen dhe etimologjia e saj përmes shqipes është një argument tjetër, sintaksor, për qënien e saj gjuha ba- zë i.e, dhe për lidhjet gjenetike me shqipen.

Mendohet se edhe e_2 = shtëpi, tempull, familje, fis, shtëpiake, paraqet një formë pronore (gjinore), duke pranuar se (ndoshta) shumerishtja s'e ka fjalën *shtëpi* < *është.pi* < *sht.e.pi* < *sh.pi* < *sh.e.pi* < $e_2(pi)$. Kjo formë e gjinore është krejt e njëjtë në shqipen. Për shtëpiake përdoret ndërtimi me emrin e burrit si "moj e Kozmait"; po kështu për shtëpinë, fa- miljen dhe fisin, duke patur parasysh se leximi i *e* është i pasigurtë dhe mund të jetë edhe *i*. Pra, shenja e_2 mund të paraqesë një gjinore nor- male i.e, si e shqipes, me nyjen pro- nore *i* ose *e*, ku nuk përmendet objekti i "poseduar", por vetëm "pose- dues". Edhe ky rast është një përkim sintaksor mes dy gjuhëve, që nënkupton karakteristika të mundshme i.e edhe të shumerishtes.

F.P.P.V "e" në shqipen kundrejt rasës ergative dhe DP-ve në shumerishten.

Për format e patheksuara të për- emrave vektorë të shqipes nuk është sqaruar ende kënaqshëm histori- kisht, zanafilla dhe rrethanat sintaksore të krijimit dhe përdorimit të tyre si përsëritëse të kundrinës së drejtë e të zhdrejtë. Nga ana morfologjike është i paqartë burimi dhe koha e zanafillës veçanërisht për vetën e tretë njëjës e shumë *e, i, u, i*, por mendohet se janë mbeturina të një vektorit të vetës së tretë me origjinë dëftori, ndërsa dy vetat e para janë përfutur nga format e plota përkatëse (Sh. Demiraj³, 113, 114, 146). Kujtojmë se në shqipen e hershme kundrina e shprehur me përemër vektor vendosej pandërmjetshëm pranë foljes, kryesisht para saj (Budi, Buzuku). Forma e patheksuar përdoret në fjali ku theksi nuk bie mbi kundrinën që përsërit, ndërsa forma e plotë në fjali ku theksi bie mbi kundrinën (apo formën e theksuar). Vjetërsia dhe evolucioni fonetik i hershëm i f.p.p.v. dëshmohet nga vendosja pranë foljes dhe nga përbërja fonematike e përgjithësuar në të gjitha të folmet e shqipes (*më, të, e, i, na, u, i*) përfshirë trajtat e përngjitura *më+e=ma, të + e = ta, i+e=ia, u+e=ua,*

i+i=ia, u + i = ua (Sh. Demiraj³, 121). (Përgjithësimi i k. zh/k.d_{1,2} –i plotë; k.d₃–kusht theksi). Sa i përket rendit, f.p.p.v kallzore vendoset më afër foljes (më e lidhur me të) se ajo e dhanores, pra, në rastin e f.p.p.v të përngjitura ajo e dhanores vendoset para f.p. të kallzores. Pra, nuk mund të përjashtohet se, në kohën e krijimit të formave të patheksuara, kundrina (dhe përemri vektor në funksion kundrinor) në gjuhën shqipe vendosej më fort para foljes (Sh. Demiraj³, 120). Duke ditur edhe se, në shqipen e hershme, kryefjala zakonisht nuk shprehej, atëherë mund të supozohet se në kohën e krijimit të f.p. në gjuhën shqipe fjalia mund të niste me kundrinën (emër, përemër, + f.p.) dhe vijonte me kallzuesin, ndërsa kryefjala mund të ishte në fund, pra duket të ekzistonte rendi kundrinë-kallzues (OV) ose kundrinë-kallzues-kryefjalë (OVS).

Për shumerishten mendohet se rendi i patheksuar i fjalëve në fjali është kryefjalë – kundrinë - kallzues, SOV, pra, mund të kemi një përputhje të pjesëshme në rast se fjalia ka kryefjalë, dhe të plotë kur ajo mungon, OV. Po t'i rikthehem arsyetimit të Hayes, 9 mbi ergativitetin e shumerishtes (A.Shuke, 2010), mund të themi se rasa ergative që aty i referohet kryefjalës, duket t'i jetë referuar kundrinës si një fonemë e veçuar që renditet para foljes dhe pas kundrinës, por e konsideruar si mbaresë e saj për shkak të vështirësive në rindërtimin morfologjik të kunjiformit.

Në shumerisht rasa ergative shënohet me "mbaresën" –e, përfaqësuar zakonisht nga pjesa e dytë e shenjës ke_4 ku *k* është pjesë e prapa shtesës –ak, ku *a/ash* –stabilizan- ti/folja është. Sipas Hajesit efekti i ergativitetit, është një përcaktim i dyfishtë, apo kuptim më i mirë, më intuitiv i rolit veprues të agentit, kundrejt rolit të pacientit në një veprim të kryer. Shembullin e Hayes (*the boy rolled the ball down the hill*) mund ta shkurttojmë në shqip, pa hu- m bur kumtin që na intereson, deri në: *topin e rrokullisi*, ku kryefjala *djali* mungon por nënkuptohet nga mbaresa eptimore e foljes dhe ndryshimi i rendit të fjalëve nuk e ka ndryshuar kumtin. Forma e patheksuar e pë- remrit vektor të v.3 njëjës e na

jep një përcaktim të dyfishtë, veç atij nga eptimi, një kuptim më të mirë, më intuitiv të rolit veprues të djalit, pikërisht siç e ka sqaruar profesor Hayes vetinë e ergativitetit të shumerishtes. Një trajtim të tillë të f.p.p.v e gjejmë edhe tek Sh. Demiraj³, 113, 134, 138, 142 ku ato përcaktohen si *përsëritëse* redundante të kundrinës, si përcaktuese të dyfishta të saj për ta bërë më të qartë kumtin, ose për ta theksuar më shumë objektin e kumtimit në rastin e f.p. të v.1 e v.2.

Pra, mund të themi se në rastin e ergativitetit nuk kemi të bëjmë me *rasën* apo mbaresën ergative –e, që duket t'i referohet kundrinës e jo kryefjalës, por me një element më vete, me formën e patheksuar të përemrit vetor të v. 3 njëjës ë. Në pikëpamje të rasës ergative, *mbaresa* apo f.p. ë i referohet agentit, vepruesit, por me homonimin ë paraqitet edhe *mbaresa* e rasës vendore-fundore që shënon objektin / vendin *mbi/në* të cilin ndodh ngjarja / veprimi, pra kundrinën (D. Foxvog, 54). Në këtë rast duket të kemi përsëritjen e kundrinës me anë të *mbarësës*/f.p. ë, siç shpjeguem më lart. Përputhja fonematike dhe kuptimore e mbarësës ë të rasës ergative me f.p. ë të shqipes dhe homonimia në shumerisht e rasës ergative dhe rasës vendore-fundore shprehur me *mbarësën* ë, tregon se kemi të bëjmë me të njëjtin funksion sintaksor të analizuar nga dy këndvështrime të ndryshme, e raportit me vepruesin dhe raportit me kundrinën. Gjithashtu, *mbaresa*/f.p. ë paraqitet edhe si parashtesë *ergative* e togut foljor (D. Foxvog, 69), që nënkupton se ajo është një element morfo-sintaksor më vete, njëlloj si në gjuhën shqipe.

Paraqitja e saj në kunjiform nga shenja *ke*₄, me leximet *ki*₄, *ge*₂, dhe *kid* (*sipas listave leksikore Akade* (Hayes, 49); *leximi kid mund të paraqesë edhe kallzoren kit/ket>kët/këtë sepse d<>t*), duke patur parasysh edhe qëndrueshmërinë fonetike të shume rishtes ngre mundësinë që këtu të kemi të bëjmë me dëftorin zanafillës *ki/ke > ky/kjo*, që e përmend në mënyrë implicite Demiraj³,146. Prejardhja e f.p. ë duket të jetë prej leximit *ke*, që është burimi i dëftorit të sotëm *kjo* (-e->ja->jo), mbështetur edhe me arsyetimin se ë nënkupton

termin përgjithësues *gjë* në vend të kundrinës konkrete, term i cili është i gjinisë femërore. Madje edhe vetë termi *gjë* duket e ka burimin tek termi shumer *ki(ky)=tokë*, që siç thamë ka dhënë *gji* afër me *gjë* (i>ë), pra, f.p.p.v. e v.3 njëjës ë na risjell/përsërit, *gjë < ki/ke/kit/ket > kët/këtë*, formën e vet të theksuar *këtë*. Tek dëftorët *ki/ni* ndoshta e ka burimin f.p. v.3 njëjës i e dhanores, por për *këtë* duhet një punë e mëtejshme.

Parashtesat e quajtura të *dimensionit* DP në *togun foljor* të shumerishtes, risjellin / rregjistrojnë / lidhin marrëdhëniet e rasave në fjali, në një marrëdhënie të përcaktuar saktë një për një. DP-të përbëhen nga elementë përemërorë dhe mund të jenë edhe të përngjitura, por DP e rasës dhanore është gjithnjë e para, pas saj mund të vijë DP-ja ergative (D. Foxvog, 69), që siç thamë është f.p.p.v e v.3 njëjës ë. Parashtesat DP- duken redundante, apo përsëritëse të panevojshme që nuk përcjellin ndonjë kuptim, por, thotë Hayes, duket se ato ndihmojnë qartësinë e kumtit, që informacioni të mos ngatërrohet (Hayes, 44).

Duket edhe këtu se gjithë ç'thonë Hayes dhe Foxvog për tiparet e DP-ve të shumerishtes, paralelizon me format e patheksuara të përemrit vetor të shqipes siç i trajton Prof. Demiraj, paralelizëm që duket të jetë argument bindës për lidhjet gjenetike mes dy gjuhëve. Megjithatë, problemet e rindërtimit morfologjik të shumerishtes, pra ndarja jo e saktë e fjalëve e bën të pasigurtë tani për tani krahasimin e drejtpërdrejtë të tërë paradigmes së DP-ve të shumerishtes me format e patheksuara të shqipes, gjë që me siguri do të realizohet në të ardhmen.

Përfundime

Me tezën TLN, ku gjuha shumere merret si gjuha bazë i.e., e me lidhjet përkatëse gjenetike të saj me shqipen, nënkuptohet një vijimësi e tillë nga gjuha bazë drejt gjuhëve të veçanta i.e, ku shqipja është gjuha që i trashëgon karakteristikat i.e, më drejtpërdrejt, dhe mbi të gjitha, që përdor fjalë me rrënjët / temat më të shkurtra, deri në fonema me kuptim. Pikërisht *kjo* shkurtësi, që është një karakteristikë e pranuar edhe për shu-

merishten, duket na flet për një gjuhë sintetike-analitike të arrirë, që ia del të kumtojë diçka, më qartë e pa ekuivoqe, më saktë e relativisht më shpejt. Gjuhët motra të gjuhës-bazë si ajo sanskrite, greke, latine duket të jenë në fakt, shmangje nga ecuria e transformimeve gjuhësore të shumerishtes, dhe kjo ka patur ndi kim më pas mbi gjuhën shqipe, për arsye se ato kanë qenë gjuhët e shkruara pas zhvendosjes së kulturës shumere në Evropë prej rreth 2000 pr.k.

Zanafilla shumere e paradigmës së foljeve ndihmëse jam dhe kam, që u jep përgjigje të mbështetur fonetikiht problemeve të

pasqaruara deri më sot mbi origjinën dhe zhvillimin historik të eptimit të këtyre foljeve, duket të jetë argument bindës për lidhjet gjenetike të shqipes e shumerishtes, dhe të qënies së saj gjuha-bazë indoevropiane.

Gjithashtu paralelizmi i formave të patheksuara të përemrit vetor, veçanërisht e vetës së 3-të njëjës “e” me rasën ergative të shumerishtes, dhe i gjinores shumere me “-ak”, si mbaresë edhe në shqip e barasvlershme me gjinoren e sotme të saj, janë argumente të rëndësishme të lidhjes gjenetike mes dy gjuhëve..

PRITJET E LEXUESIT NË DIALOG ME TEKSTIN NË ROMANIN "KUSH E SOLLI DORUNTINËN"

READERS' EXPECTATIONS IN DIALOGUE WITH THE TEXT, "WHO BROUGHT DORUNTINE"

ALTA AZIZI HALUCI

Universiteti 'Ismail Qemali', Fakulteti i Edukimit, Departamenti i Gjuhës Shqipe dhe i Letërsisë, Vlorë, SHQIPËRI

Email: altahaluci@gmail.com

AKTET VII, 3: 254-259, 2014

PËRMBLEDHJE

Ismail Kadare është një ndër shkrimtarët të cilët sollën një frymë të re në letërsinë shqiptare. Ndër këto vepra është edhe romani *Kush e solli Doruntinën*, të cilin që nga fillimi deri në fund e përshkon enigma, misteri i ardhjes së Doruntinës. Një mister sa i pamundur, i pabesueshëm duket po aq edhe i mundshëm dhe i besueshëm. Shtrirja e gjithë ngjarjes mbi një enigmë që s'po i gjendet e vërteta është ndoshta arsyeja që e mban të gozhduar lexuesin përgjatë gjithë leximit. Kadare e lë lexuesin në pritje se çfarë do të ndodhë duke e zhytur atë nëpër ide të cilat një lexues mund ta mendojë si një zgjidhje për enigmën. Elementi kryesor që përshkon veprën është besa. Konstandini arriti të mbante besën, u vu fjala në vend, u mbajt premtimi. Po kush e solli Doruntinën? E solli fjala e dhënë, besa shqiptare, një aventurier, apo pengu i një incesti te pakryer? Në këtë vepër do të trajtojmë enigmën që përshkon nga fillimi deri në fund të gjithë romanin dhe si pritet ai nga lexuesi.

Fjalët çelës: lexues, tekst, rrëfim, element i të papriturës, horizonti i pritjes.

SUMMARY

Ismail Kadare is one of the writers who brought a new spirit in Albanian literature. Among these works is the novel "Who brought Doruntina", from the beginning to the end of crosses enigma, mystery of Doruntina arrival. A puzzle as impossible, incredible as it seems to be feasible and reliable. The scope of the entire event on a figure who no one found the real reason is probably that keeps the reader throughout reading. Kadare nailed leaves the reader in anticipation of what will happen by plunging it into the idea that a reader can I think as a solution to the riddle. The main element of the criminal is permeating fode. Constantine managed to keep their word, the word was put in place, held promise. Who brought Doruntine? The given word brought, Albanian fode, an adventurer, or a pledge of imperfect incest ...? In this work, we will treat enigma that runs from the beginning to the end of the novel and all he expected from the reader.

Key words: reader, text, confession, the element of surprise, waiting horizon.

Hyrje

Në çdo vepër të Kadaresë asgjë nuk është ashtu siç duket. Poshtë çdo përshkrimi apo rikujtimi të një historie a të një legjende fshihet një mesazh i cili paraqet realitetin shqiptar. Kur lexon romanin *Kush e solli Doruntinën* që në rreshtat e parë

futemi në mjedisin ku zhvillohet ngjarja e romanit. Paraqitet personazhi kryesor dhe që në kapitullin e parë shpaloset ngjarja, pikëpyetjet dhe detyra e personazhit kryesor. Në roman paraqitet e njëjta fabul me legjendën, por me një subjekt ndryshe.

Kur e lexon për herë të pare, apo kur e lexon një lexues i painformuar të lë përshtypjen e një përralle e cila kërkon që të na çojë në një fund të lumtur. Kadare di ta thurrë shumë bukur një histori të tillë për të shfaqur bindjet e tij që në atë kohë ishin të penguar. Ai ndërthur bukur elementin mitologjik, historik, të trilluar me atë të papriturës. E lë lexuesin në pritje se çfarë do të ndodhë duke e zhytur atë nëpër ide, të cilat një lexues mund ta mendojë si një zgjidhje për enigmën. Por atëherë kur nuk e pret ai sjell një ide tjetër që e mban të lidhur lexuesin.

Personazhet dhe çfarë simbolizojnë ata në roman

Në romanin *Kush e solli Doruntinën* rrëfimi i tij bëhet nëpërmjet dy rrjedhave: të asaj që lëvizë mbi peisazhin e gjallë dhe në atë të rrugëve të errta të territ. Në linjën e parë të rrëfimit hyn personazhi kryesor **Stresi**, i cili është hetuesi i ngjarjes misterioze dhe zgjidhësi i enigmës. Ky personazh është ndërtuar sipas tipareve të një detektivit zhbirues dhe me një konstrukcion shpirtëror dhe psikologjik të ekuilibruar. Ai e ka shumë të qartë që në fillim se historia e ringjalljes është një përrallë, gjithashtu mendon se kjo histori në atë periudhë krize që ndodhej vendi do krijonte rrëmujë të fuqishme. Megjithatë, perspektiva e tij hetuese përqendrohet në një drejtim: i gjalli ka kalëruar me të gjallin. Më vonë do të mendojë se edhe i gjalli me të vdekurin mund të kalërojnë bashkë.

Duke kërkuar t'i japë zgjidhje enigmës ai zbulon dhe thelbin e çështjes: vënia në vend të premtimit të dhënë. Kjo zgjidhje është në pajtim me vizionin e Konstandinit të vdekur dhe me atë të pasuesve të tij të gjallë, pra në pajtim edhe me vizionin dhe filozofinë e Stresit. Kush e sjell Doruntinën Stresit i bëhet e qartë nga biseda me miqtë e Konstandinit. Pikërisht brenda këtij kuadri dhe mbi këtë vizion Kadare e bën më komplekse natyrën e Konstandinit. Konstandini dhe Srtesi janë dy personazhe, të cilët ndërthurin mozaikun kuptimor të ngjarjes, përvijohen si dy shtigje, si dy jehona, një këtej edhe një matanë. Por të lidhura e të mpleksura në mori fijesh të

dukshme dhe të padukshme. Pra, edhe Stresi i gjallë, edhe Konstandini i vdekur, janë pranë e pranë, në një përjetësi të pashkoqur. Doruntinën ka mundur ta sjellë Konstandini, por ka mundur ta sjellë edhe pasuesi i tij i gjallë vetë Stresi. Janë shtigje shumësie këto që shtrihen dhe hapin horizonte të pafund hamendjesh, por vetëm sa për të tërhequr një kërshtëri njerëzore dhe jo për të ndryshuar thelbin e ngjarjes dhe, këtë të vërtetë Kadare e formulon qartë e bindshëm dhe në mënyrë sovranë.

Konstandini na shfaqet si një figurë, e cila transmeton tek lexuesi virtytet e një njeriu patriot, luftëtar i cili ishte i vetmi kundërshtues i ligjësisve politike. Ai përkrahte atë që ishte krejt shpirtërore, e lidhur me ndërgjegjen, e trashëguar nga tradita shqiptare. Ai kërkonte të krijonte një model të veçantë shqiptar, të cilin, Kadare, në vepër e shfaq nëpërmjet fjalëve të Stresit.

Pritshmëria e lexuesit në dialog me tekstin. Elementi i të papriturës

Duke i bërë një analizë të hollësishme shohim që e papritura e ka shoqëruar romanin nga fillimi deri në fund dhe ka bërë të mundur ta shtrijë rrëfimin në një pafundësi refleksesh dhe nuancash për të mos e kufizuar zërin qendror nga rrjedhat anësore. Kjo duket jo vetëm në rrjedhën e ngjarjeve, por edhe në ndryshimet e mendimeve dhe të qëndrimeve të personazheve, veçanarisht të personazhit kryesor, Stresit. Romani është i ndarë në shtatë kapituj dhe është i rrëfyer në vetën e tretë.

Rrëfimtari nuk realizon vetëm misionin e tregimtarit për atë çka di dhe çka sheh, por synon që të deportojë haptazi në thelbin e ngjarjes, të karakterit të personazhit. Ai nuk synon vetëm të krijojë një portret të jashtëm, por paraqet edhe botën e brendshme të personazhit. Me këtë autori na tregon karakterin psikologjik të veprës, duke bërë që të tërheqë më shumë vëmendjen dhe vështrimin e lexuesit më në thellësi të ngjarjes dhe personazheve. Në këtë roman Kadare nuk na bënë një analizë psikologjike të

personazhit por zbulon mirë psikologjinë e personazhit.

Personazhi kryesor i romanit është Stresi, të cilit i ngarkohet një detyrë. Të zgjidhë misterin e ardhjes së Doruntinës. Veç dialogut të pakët që ka në roman me personazhet e tjerë, lexuesit i shpaloset psikologjia e Stresit. Mendimet e tij rreth kësaj çështjeje dhe analizat e të dhënave e çonin atë në krijimin e historisë së mundshme për ardhjen e Doruntinës. Shfaqen siguritë, pasiguritë, luhatjet, dyshimet, bindjet, xhelozia të Stresit të cilat arrihen të zbulohen me anë të zbulimit të ngjarjes.

Do të shohim me kujdes ngjarjet hap pas hapi në të gjithë kapitujt, me komentim përkatës.

Fragmenti i parë: Që në rreshtat e parë të romanit futemi në mjedisin në të cilin zhvillohet ngjarja. Shfaqet personazhi kryesor dhe tregohet problematika e romanit. Ka ardhur Doruntina. Kush e ka sjellë? Kjo është pikëpyetja që e mundon Stresin derisa të gjejë përgjigjen e këtij misteri, i cili sa i pabesueshëm duket, po aq është edhe i frikshëm. Në fragmentin e parë na jepet një Stres që flet ngadalë, i hutuar, i qetë por njëkohësisht edhe i tmerruar. Ai në këto momente nuk duket si një drejtues, por si një mik i familjes, një mik i Konstandinit dhe një burrë i dashuruar pas të bukurës Doruntinë. Komunikimi mes personazheve është jo i plotë, sepse nuk zbulohet misteri.

E papritura shfaqet që në fillim. Ardhja e Doruntinës është një e papritur. Por më shumë e papritur dhe e pabesueshme ishte se me cilin erdhi Doruntina. E papritura dhe habia shfaqet tek Stresi, i cili mori vesh ardhjen e Doruntinës. P.sh.: *'Zonja plakë e Vranajve dhe e bija e saj kanë mbërritur mbrëmë në rrethana misterioze.... –Doruntina? - ia bëri Stresi hutueshëm- Si është e mundur?'* (Kadare 2004:). Ky lajm ishte i papritur por jo i pamundur. Ajo mund të kishte ardhur me bashkëshortin e saj. Kulmi arrihet kur Stresi merr vesh se Doruntinën e kish sjellë Konstandini: *"Konstandini? Po ai ka tre vjet që ka vdekur, bashkë me tërë vllëzërit e tjerë."* (Kadare 2004:). Stresi më shumë se i befasuar ishte i tmerruar. Rrugës për në shtëpinë e Vranajve Stresi imagjinonte skenën e takimit nënë e bijë. Kur

shkon atje ai sheh sy bosh, të llaftarisur, të zbratur, dhe të tronditur. Të cilët nuk i japin asnjë përgjigje veçse e turbullojnë më shumë Stresin.

Stresi shkruan raportin e ngjarjes që kishte ndodhur në shtëpinë e Vranajve. Për Stresin tani kjo histori ishte shumë e errët, dyshuese dhe mendon se ka dy zgjidhje të mundshme: ose Doruntina gënjente ose e kanë gënjyer atë. Elementi tjetër i papritur është se varrit të Konstandinit i kishin lëvizur gurët: *"- Shikoni me kujdes,-tha ai.- Gurët kanë lëvizur...-Vërtet?-ia bëri Stresi."* (Kadare 2004:). Gjë që Stresit i dukej e pamundur që një njeri mund të ringjallej. Të kthehej nga një botë që s'mund të ktheheshe. Tashmë dy pyetje e mendojnë Stresin: kush e solli Doruntinën? Si mund të ringjallet një i vdekur?

Tashmë Stresi nuk ishte më një mik apo një burrë i dashuruar, por një udhëheqës i vendit, një detektiv zhbirues i cili kërkonte me çmos që të zbulonte enigmën e ardhjes së Doruntinës. Ai këmbëngulte në zbatimin e detyrës që i ishte ngarkuar. Përgjigjet e njëjta të Doruntinës e zhysin më shumë Stresin në pakuptimësinë e asaj që kishte ndodhur. E papritur për Stresin ishte se si Doruntina ngulmonte se e kishte sjellë Konstandini. Sado që ishte e pabesueshme dhe ajo nuk i kishte parë fytyrën, sepse e pengonte floku edhe balta, Doruntina ishte e sigurt që ishte ai.

Raporte të ndryshme vinin nga bujtina të cilat tregonin nëse kishin parë ndonjë burrë dhe një grua hipur në një kalë, të kishin kaluar andej mbrëmjen e njëmbëdhjetë tetorit. Krahas kësaj, ndihmësi i Stresit kishte filluar të hetonte arkivin e familjes së Vranajve. Asgjë nga këto lajme s'kishte ndonjë informacion të dobishëm.

E papritur për Stresin ishte vizita e rojes së varrezave, i cili i tregon për mallkimin e Zonjës Mëmë ndaj djalit të saj Konstandinit. Pikërisht dy të diela para ngjarjes Zonja Mëmë kishte shkuar në varret e djemëve dhe kishte ndezur nga një qiri ndërsa në varrin e Konstandinit ndezi dy qirinj dhe e kishte mallkuar atë për besën që s'e kishte mbajtur: *"S'ishte as ligje as vaj i zakonshëm – vazhdoi rojtari- ishte një mallkim. -Mallkim?!-tha Stresi* (Kadare 2004:).

Ky lajm ishte i papritur për Stresin se si një nënë mund të mallkojë djalin e saj. Ky fakt i shton pasigurinë dhe e bën Stresin që të arrijë në kulmin e habitës. Kësaj pasigurie mendoi që do t'i jepte shpjegim po të fliste me Zonjën Mëmë, pasi e kishte harruar ta bënte një gjë të tillë. Rugës për në shtëpinë e Vranajve ai mer vesh që të dyja nënë e bijë kanë vdekur: *“Ç’është kështu? – tha Stresi.- Me duket se po dëgjoj një kujë.... Rrugën për te shtëpia e bëri pa folur...Ka vdekur – mērmēriti Stresi - s’ka asnjë dyshim.....Si është e mundur! – ia bëri Stresi, pa ngadalsuar hapat. Pēshtyma në gojë i ishte tharë dhe qiellzën e kishte bërë helm.”* (Kadare 2004:). Kjo e paritur për Stresin i zhduki të vetmen mundësi që kishte ndoshta për të marrë vesh të vërtetën.

Në kapitullin e tretë zhvillohet varrimi i Zonjës Mëmë dhe Doruntinës. E gjithë miqësia kishte ardhur ashtu si në dasmën e Doruntinës. Por vetëm me një ndryshim dikur u largua larg e martuar dhe një ditë do të kthehej. Ndërsa këtë ditë po largohet e martuar me vdekjen për mos tu kthyer më kurrë. Këtë ditë u duk se sa e madhe dhe e largët ishte miqësia e principatës shqiptare me vendet e tjera të kontinentit. Edhe dasma e Doruntinës u bë për këtë arsye, për të lidhur aleancë me vende të largëta. Katër vajtojcet vajtonin nënë e bijë me një këngë të thurrur mbi gjëmën që u kishte ndodhur. Stresi habitej se sa shpejt hapej lajmi dhe se si njerëzit ishin kaq naivë t’i besonin një historie të tillë.

Një lajmërim i vjen Stresit që duhet të takojë kryepeshkopin. Ç’punë kishte vallë ai? Pse e thërriste në Manastirin e Tre Kryqeve dhe jo të shkonte në selinë e tij në principatë? Ç’ishte kjo gjë kaq me rëndësi? Të gjitha do i zbulonte kur do e takonte. Stesi nuk e kish parë asnjëherë nga afër kryepeshkopin. Ajo çka e habiti Stresin është kërkesa që të zhduket ngjarja e ringjalljes së Konstandinit. Po përse? Ndoshta kulmi i habitës dhe ajo që Stresit iu duk e papritur ishte kur kryepeshkopi i kërkoi që të krijohet ai njeri që e solli Doruntinën:

“Duhet bërë edhe më, kapiten. Dhe kjo arrihet vetëm me një mënyrë: dashnori apo aventurieri. Të kërkohet me këmbëngulje, me ngut, kudo. Të kthehet bota përmbys gjersa të gjendet. Dhe në

qoftë se s’gjendet, të krijohet. –Të krijohet?!” (Kadare 2004).

Kjo e turbulloi më shumë Stresin. Tashmë ishte më shumë i detyruar që të zbulonte të vërtetën e të mbyllte gojën e të gjithë njerëzve që besonin në ringjalljen e Konstandinit. Ai donte vetëm të ishte i drejtë dhe të kryente detyrën e tyre dhe mos të futej në probleme.

Stresi sa vinte e bëhej më nervoz. Asnjë e dhënë që të çonte në zgjidhjen e misterit. Dy burra të rinjë kanë ardhur nga larg. Janë dy kushurinjtë e bashkëshortit të Doruntinës. Stresi më në fund mendoi se gjithçka do mund të zgjidhet. E papritura për të gjithë ishte se Doruntina para se të ikte kishte lënë një letër. Çfarë shkruante në atë letër? Mbase në të tregohet gjithçka. Doruntina tregon se me kë ka ardhur dhe se nuk ka dashur që të qëndronte më atje. E kish marrë malli për familjen: *“Po iki me tim vëlla Konstandinin”* (Kadare 2004:). Në fund të letrës shkruhej *“në qoftë se”*. Çfarë ka dashur të thotë? Ka të bëjë me të vërtetën. Vëllezërit thanë që Doruntina është nisur: *“Më njëzet e nëntë shtator, - u përgjigj njëri prej tyre”* (Kadare 2004:). Kjo ishte e papritur, sepse Doruntina kish thënë se kishin ecur vetëm një natë të gjatë, por në të vërtetë ata kishin udhëtuar plot trembëdhjetë ditë. E papritur tjetër është incidenti mes Konstandinit dhe bashkëshortit të Doruntinës, ditën e dasmës.

Në mendjen e Stresit tashmë bluanin shumë gjëra. Në një farë mënyre Stresi ishte i çliruar se mundësitë që Doruntina mund të ketë ardhur me dashnoriin e saj ishin më të mëdha. Këto mendime ia prish ndihmësi i tij me lajmin që i solli pasi kishte studiuar arkivin e familjes së Vranajve. Këtë përfundim e arriti pasi kishte lexuar letrat që Zonja Mëmë i kishte dërguar mikut të saj kont Topia:

“Hollësira në letër nuk ka, por, po ta lidhim këtë me të tjera fakte nga letrat e mëvonshme, e sidomos me përgjigjen e kontit Topia, del e qartë se kemi të bëjmë me një prirje inçest të vëllait ndaj motrës.

– Pa shih, pa shih - ia bëri Stresi.” (Kadare 2004:).

Një inçest i pakryer. Për këtë arsye Konstandini e martoi larg të motrën:

“Me martesën larg Konstandini mendoi se shpëtoi prej inçestit. Por si do të shohim jo largësia por edhe vdekja s’të shpëton dot prej tij- vazhdoi ndihmësi” (Kadare 2004:).

Ky mendim i ndihmësit e çmendi më shumë Stresin. Tashmë dukej sikur kjo çështje nga detyrë i ishte kthyer në personale. Duhej gjetur një zgjidhje më se s’bën.

Që në orët e para të mëngjesit Stresit i vjen lajmi i shumëpritur:

“ – Stres, u kap sjellësi i Doruntinës, - tha ndihmësi.

Stresi mbeti një grimë me gojë hapur. – Si është e mundur?” (Kadare 2004:)

Ky ishte një lajm i papritur. Ndoshta do i jepte zgjidhje misterit dhe të gjithë nuk do të flisnin për ringjalljen e Konstandinit. Thonin që i arrestuari kishte folur në gjumë e kishte thënë fjalë, të cilat të çonin të mendoje që kishte të bënë me ardhjen e Doruntinës. Por kur Stresi e merr në pyetje ai mohon gjithçka dhe thotë se nuk e njeh kush është Doruntina. Stesi urdhëron që ta vënë në torturë: *“Sapo pa veglat e torturës pohoi menjëherë”* (Kadare 2004:). Që të pranonte kaq shpejt Stresi nuk e priste.

Stresi merr të burgosurin në pyetje. Sapo hyri Stresi i burgosuri tha: *“në të vërtetë do të kasha bërë mirë ta kisha pohuar qysh në fillim - tha ai, pa prituri që Stresi t’i drejtonte ndonjë pyetje /.../ unë jam shitës ambulant ikonash /.../ Një ditë u njoha me Doruntinën dhe ajo më pyeti se ç’bëhej në Arbëri /.../ E binda të vinte mua dhe të shkruante një letër se u largua me të vëllanë Konstandinin”* (Kadare 2004:). E gjithë historia e të burgosurit kur e dëgjoje dukej e vërtetë. Por për habinë e të gjithëve Stresi e vendosi përsëri në torturë:

“- Vëreni në torturë, - urdhëroi.

– Në torturë? - pyeti ndihmësi me zë të ulët.” (Kadare 2004:). Të gjithë ky vendim i habitit. Mos vallë Stresi nuk e besoi? Apo ishte xheloz? Nuk dinin si të shpjegonin sjelljen e tij. Stresi shkruan raportin ku flet për kapjen e sjellësit të Doruntinës dhe çfarë kishte deklaruar.

Nga momenti në moment pritej të bëhej për të treguar se ç’kishte ndodhur atë natë kur erdhi Doruntina. Të gjithë ishin sy e vesh të atyre se

ç’do të ndodhnin, sepse kjo histori ishte bërë aq e madhe sa ishte dëgjuar deri në Konstandinopojë. Thashetheme të shumta ishin hapur. Dikush thoshte se i burgosuri ishte i dërguari i kishës së Romës. Disa thoshin se Doruntina ishte viktimë e kishës. Stresi qeshte gjithmonë në mënyrë enigmatike kur i dëgjonte këto histori. Veçse ku takoi katër shokët e Konstandinit.

Ismail Kadare e paraqet Kostandinin sikur donte që ta përdorte *besën* si institucion dokësor, si boshtin e ndërtimit të një modeli të ri politik dhe social për shoqërinë dhe popullin arbër, të ndryshëm nga modelet që ofronte Lindja dhe Perëndimi, të cilat Kostandini i gjenë si të papranueshme dhe të rrezikshme. Konstandini arriti të mbante besën.

Mbledhja e shumëpritur po zhvillohej më në fund. Ajo u zhvillua në Manastirin e Tri Kryqeve. Në fillim filloi fjalimin e tij **kryeshkopi**, i cili tregonte për mashtrimin e madh të Doruntinës. Atë nuk e solli Konstandini, por dashnori i saj. Pas tij filloi të flasë Stresi dhe e tregoi të gjithë historinë me detaje. Tashmë edhe pse e dinin të gjithë se cilin qëndrim mbante, në mendjen e Stresit bluante **pyetja e papërgjigje**: kush e solli Doruntinën në të vërtetë?:

- E solli fjala e dhënë, besa shqiptare?

- Pengu i një inçesti të pakryer?

- Një aventurier?

Ai deklaroi se ka rënë pre e një mashtruesi i cili ka krijuar një histori që nuk ekzistonte. Për këtë arsye ai e vendosë në torturë për të dytën herë. Po ai tashmë e dinte kush e solli Doruntinën dhe askush nuk ia ndryshonte atë bindje, madje as **kryeshkopi**:

“Ju të gjithë keni dëgjuar besoj për dasmën e çuditshme të Doruntinë Vranajt, që u bë shkak për këtë histori. Ju keni dëgjuar besoj për një krushqi e largët /.../ nuk do të bëhej, në qoftë se Konstandini, njëri prej vlezërve të nuses nuk do t’i jepte besën nënës se do t’ia sillte Doruntinën sa herë të lipsej, në gaz apo në zi. Ju e dini sa shpejt erdhi zia për Vranajt, por Doruntinën nuk e solli askush, sepse dhënësi i besës, Konstandini kishte vdekur. Ju keni dëgjuar dhe për mallkimin që i bëri nëna të birit në varr. Dhe e dini se tri javë pas mallkimit Doruntina erdhi në shtëpi. Ja përse unë

e shpall dhe e rishpall se Doruntinën nuk e solli askush tjetër, veçse i vëllai i saj, Konstandini, fjala e dhënë e tij, besa e tij. S'ka rëndësi u ngrit apo s'u ngrit i vdekuri nga varri /.../ Secili nga ne ka marrë pjesë në këtë udhëtim, sepse besa e Konstandinit, ajo që solli Doruntinën, ka mbirë këtu midis nesh. Pra për të qënë më i saktë, duke e sjellë Konstandini, e sollëm të gjithë ne, unë, ju, të vdekurit që pushojnë atje te kasha.” (Kadare 2004:).

Rëndësi tashmë ka që Doruntina u kthye në shtëpi, domethënë u vu fjala në vend, u mbajt premtimi. Kush ishte ai që e mbajti besën, ai që e shpuri fjalën e dhënë në vend, ai se me cilin u kthye Doruntina, mbetet çështje e dorës së dytë.

Përfundime

Aftësia e Kadaresë për t'u dhënë krijimeve të tij letrare një karakter unikal dhe universal është një ndër vlerat më të veçanta dhe më të shquara, e origjinale të artit Kadarean. Kjo është edhe arsyeja më e madhe që të drejtohem drejt krijimtarisë së tij. Kadareja është ndër të vetmit autor shqiptar që është vlerësuar nga kritikë të njohur botërorë dhe është vlerësuar se veprat e tij karakterizohen nga tematika që trajtojnë probleme të rëndësishme të të gjithë shoqërisë shqiptare. Ai zbulon historinë, virtytet e shpirtit të popullit. Këto i bën për arsye që të qëndrojnë sa më afër lexuesit, të tregojë atë çka atyre u nevojitet dhe të shprehë atë çka njerëzit e thjeshtë nuk e kanë mundësinë.

Një ndër romanet më të njohur të tij është edhe *Kush e solli Doruntinën*, i cili, në thelb dhe nën hijen e të gjithë asaj legjende rri fshehur brenda e një populli të shtypur dhe të mbyllur, e që sa vjen i harron vlerat dhe traditat e tij. Thelbi i kësaj vepre është fjala e dhënë, besa shqiptare,

dhe Kadare ka dashur jo vetëm ta himnizojë besën shqiptare, por edhe t'i jepte asaj një përmasë më të madhe.

Kadare me mjeshtërinë e tij arrin që ta mbaje të gozhduar lexuesin me të papriturat që sjell në çdo kapitull, apo fragment. Tashmë problemi i veprës nuk ishte se si erdhi Doruntina, por kush e solli atë. Hipotezat e ndryshme bëjnë që kapiteni Stres të krijojë forma historishë të mundshme se si mund të ketë ardhur Doruntina. Porsa duket sikur e gjithë enigma është zgjidhur dhe i ka ardhur fundi, një e papritur tjetër ndryshon rrjedhën e ngjarjes. Këtë gjë Kadare e bën për të mbajtur gjallë kureshtjen e lexuesit.

Kadare i paraqet shqiptarët sikur tradicionalisht kanë qenë një popull idhujtarë, pra barbarë, që historikisht kanë qenë refuzues të qytetërimit, si atij lindor, ashtu dhe atij perëndimor, gjë që vazhdojnë ta bëjnë ende. Kostandini është një njeri që kërkonte të përpunonte një model shqiptar politik, social, kulturor, krejt ekskluziv. Këtë ai kërkonte ta tregonte me virtytin më të rëndësishëm të shqiptarit që pavarishtë çdo gjëje, ai ka mbizotëruar të gjithave kohërave. Ky virtyt është Besa.

Bibliografia

- Sh. Sinani, “Një dosje për Kadarenë”, Tiranë
 A. Aliu, “Miti ballkanik te Kadareja”, Tiranë, 2006
 T. Çausi, “Universi letrar i Kadaresë”, Tiranë, 1993
 I. Kadare, “Vepra letrare”, vëll. 8
 Sh. Sinani, “Pengu i moskuptimit”, Tiranë, 1997
 Sh. Sinani, “Për prozën e Kadaresë”, Tiranë, 2009
 I. Kadare, “Kush e solli Doruntinën”, Tiranë, 2004.

